

Dr Maria Gołąb

Polityka kolekcjonerska Muzeum Narodowego w Poznaniu

Zgodnie ze Statutem Muzeum Narodowe w Poznaniu gromadzi zbiory z zakresu sztuki, kultury materialnej i niematerialnej oraz historii, w szczególności:

- 1/ malarstwa i rzeźby
- 2/ rysunku, grafiki, plakatu, designu
- 3/ numizmatów
- 4/ sztuk użytkowych
- 5/ historii miasta Poznania
- 6/ historii wojskowości i militariów
- 7/ etnografii
- 8/ historii rezydencji w Gołuchowie, Rogalinie i Śmiełowie oraz historii i piśmiennictwa związanego z osobą Adama Mickiewicza.

Nowe muzealia – dary, zakupy i depozyty – wprowadzane są do kolekcji Muzeum Narodowego w Poznaniu po pozytywnej decyzji Komisji Akcesyjnej MNP, działającej na podstawie zarządzenia dyrektora MNP nr 8/2020 z 2 marca 2020 r. i w oparciu o regulamin (załącznik nr 1 do zarządzenia). Funkcję przewodniczącego komisji pełni z urzędu zastępca dyrektora MNP ds. naukowych, natomiast członkowie powoływani są przez dyrektora MNP na okres 4 lat; członkami stałymi komisji są główny inwentaryzator MNP oraz główny konserwator MNP. Wnioski akcesyjne przygotowywane przez pracowników merytorycznych muzeum zawierać muszą m.in. oświadczenie o prawie własności, opisanie proveniencji obiektu, opinię o wartości artystycznej, naukowej czy edukacyjnej obiektu wraz z uzasadnieniem celowości zakupu w kontekście wypracowanej przez MNP polityki kolekcjonerskiej, ustosunkowanie się do oferowanej ceny wraz z uzasadnieniem, opinię konserwatorską wraz ze zdjęciem oferowanego obiektu, potwierdzenie możliwości bezpiecznego magazynowania obiektu w magazynach MNP i wskazanie sposobu wpisania obiektu do ksiąg inwentarzowych.

I. Kształtowanie się zbiorów i instytucjonalny rozwój muzeum

Zbiory Muzeum Narodowego w Poznaniu współtworzone są przez kolekcje malarstwa, rzeźby, fotografii i nowych mediów oraz sztuki użytkowej, gabinetowe zespoły rycin i rysunków, plakatów i numizmatów, a także historyczne bądź historyczno-artystyczne kolekcje ośmiu oddziałów. Znaczna część zbiorów wywodzi się z muzealnych instytucji powoływanych w Wielkopolsce przez środowiska polskie i pruskie od połowy XIX w. do 1919 r., przechowujących przede wszystkim zbiory artystyczne (w tym rzemiosło), etnograficzne i przyrodnicze.

Podstawę muzealnej tożsamości Muzeum Narodowego w Poznaniu wytycza Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim, powołane w 1857 r. przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk (TPN). Dla rozwoju muzeum kamieniem milowym stało się w roku 1870 zakupienie przez Seweryna Mielżyńskiego kolekcji Edwarda Rastawieckiego, to jest zbioru obrazów polskich malarzy końca XVIII i 1. połowy XIX w., zespołu rycin i rysunków, monet, medali, zbiorów archeologicznych i księgozbioru, i przekazanie rok później całej kolekcji na własność TPN wraz z tzw. Galerią Miłosławską (z obrazami twórców europejskich, kolekcją prac na papierze i biblioteką). Dalsze hojne donacje umożliwiające wybudowanie gmachu dla pomieszczenia zbiorów TPN (sfinalizowane w 1882 r.) dopełniły mecenasowskich

działań rodziny Mielżyńskich. W uznaniu jej zasług towarzystwo nadało muzeum działającemu w jego obrębie miano Muzeum imienia Mielżyńskich.

Historię pruskiego kolekcjonerstwa publicznego w Wielkopolsce otwiera rok 1885. Powstała wówczas Historische Gesellschaft für die Provinz Posen (Towarzystwo Historyczne dla Prowincji Poznańskiej), w którego statut wpisano zadanie stworzenia prowincjonalnego muzeum, doprowadziło do jego powstania w 1893 r. (przy zaangażowaniu Provinzialverband der Provinz Posen – Związku Prowincji Poznańskiej). W 1904 r. trzydziałowe zbiory Provinzialmuseum – sztuki, przemysłu artystycznego i przyrodnicze – znalazły się w nowo wybudowanej siedzibie większej instytucji, Kaiser-Friedrich-Museum (Muzeum im. Cesarza Fryderyka III). Rangę KFM w znacznym stopniu określiła decyzja Komisji Powierniczej z 1901 r. o przekazaniu mu w depozyt kolekcji Atanazego Raczyńskiego (z wyłączeniem *Tonda z Madonną* Boticellego) i jej obecność w Poznaniu od 1903 r.

Rok 1919 inicjuje historię Muzeum Wielkopolskiego – bezpośredniego instytucjonalnego poprzednika Muzeum Narodowego w Poznaniu – choć oficjalne otwarcie nastąpiło dopiero w roku 1920. W gmachu dawnego KFM nadal znajdowały się zbiory muzeum pruskiego, ale znalazła się tu także kolekcja etnograficzna podarowana w roku otwarcia muzeum przez Towarzystwo Ludoznawcze oraz zdeponowany w 1924 r. i 1933 r. przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk zespół najcenniejszych obrazów z Muzeum imienia Mielżyńskich.

W 1939 r. nastąpiło przejście Muzeum Wielkopolskiego przez okupacyjne władze niemieckie, a do inwentarzowych zasobów powołanego wówczas Kaiser-Friedrich-Museum zu Posen (KFMP) wpisano także całość kolekcji TPN; kolekcje te do tej pory pozostają w obrębie inwentarzy Muzeum Narodowego w Poznaniu. W latach 1939–1944 do inwentarza KFMP wpisano wiele zbiorów prywatnych z Poznania i Wielkopolski, zaś w latach 1945–1950 w muzeum znalazły się dzieła pochodzące z dworów i pałaców wielkopolskich, a także zasoby ponemieckie, przekazywane przez ówczesne instytucje władzy terytorialnej. Obiekty te, opisywane jako tzw. mienie podworskie i najczęściej dobrze już rozpoznane pod względem proveniencji, pozostają nadal w obrębie muzealnych inwentarzy i stanowią dla MNP dwojakie wyzwanie. Po pierwsze muzeum uznaje wymóg ustalenia bezspornego prawa własności posiadanych muzealiów. Po drugie część tych zbiorów nie spełnia artystycznych czy historycznych kryteriów wymaganych dziś przy akcesji muzealiów. Wynikający zaś z Ustawy o muzeach brak systemowej deakcesji znacząco wpływa na możliwość kształtowania polityki kolekcjonerskiej¹. Konieczne jest tu także zaznaczenie, iż w obrębie zespołów podworskich znajdują się również muzealia wybitne, które powinny zostać zakupione od spadkobierców przedwojennych właścicieli. Wymaga to jednak nowych regulacji prawnych, z tego też względu, mimo rozpoznania tego zagadnienia przez kuratorów kolekcji, w niniejszym opracowaniu tylko sygnalizujemy problem.

Po 1945 r. struktura zbiorów muzeum sukcesywnie rozbudowywała się o kolekcje sztuki współczesnej, instrumentów muzycznych, plakatu, militariów i innych obiektów dotyczących wojskowości oraz artefaktów związanych z historią Poznania, a także o zasoby muzealiów tworzących kolekcje i ekspozycje oddziałów rezydencjonalnych w Rogalinie, Gołuchowie i Śmiełowie. Chronologia rozrastania się muzeum i powoływania w jego obrębie nowych struktur organizacyjnych przedstawia się następująco:

- 1945 – powołanie Działu Instrumentów Muzycznych
- 1949 – udostępnienie muzealnej ekspozycji w przejętym rok wcześniej pałacu Raczyńskich w Rogalinie (obecnie oddział funkcjonuje jako **Muzeum Pałac w Rogalinie**)
- 1950 – przemianowanie Muzeum Wielkopolskiego na Muzeum Narodowe w Poznaniu
- 1951 – przekazanie MNP zamku w Gołuchowie
- 1952–1953 – włączanie do zbiorów fragmentarycznie zachowanej kolekcji Muzeum Miejskiego, powołanego w Poznaniu w 1930
- 1954 – otwarcie Muzeum Historii Miasta Poznania w ratuszu (obecnie pod nazwą **Ratusz – Muzeum Poznania**)
- 1956 – otwarcie **Muzeum Instrumentów Muzycznych** w obecnej siedzibie; sfinalizowanie trwających od 1945 r. zabiegów o pozostawienie kolekcji rogalińskiej w zbiorach MNP
- 1962 – decyzja o przekształceniu Działu Etnograficznego w **Muzeum Etnograficzne**
- 1962 – otwarcie **Muzeum Zamku w Gołuchowie**
- 1963 – otwarcie **Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego** w obecnej siedzibie
- 1965 – otwarcie Muzeum Rzemiosł Artystycznych na Wzgórzu Przemysła
- 1975 – przejęcie przez MNP pałacu i parku w Śmiełowie (obecnie pod nazwą **Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie**)
- 1987 – otwarcie Muzeum Etnograficznego w dawnej siedzibie loży masońskiej przy ul. Grobla
- 1991 – powołanie **Fundacji imienia Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu**, regulujące prawny status zbiorów Raczyńskich z Rogalina
- 1997 – przystąpienie do fundacji imienia Raczyńskich spadkobierców linii kurlandzkiej, skutkujące poszerzeniem zbiorów fundacji o kolekcję Atanazego Raczyńskiego, kolekcję portretów z Gaju Małego, a także muzealia o proveniencji kurlandzko-obrzyckiej
- 2001 – otwarcie nowego skrzydła Gmachu Głównego ze stałą wystawą sztuki polskiej od schyłku XVIII w. do współczesności
- 2015 – otwarcie Muzeum Pałacu w Rogalinie po remoncie
- 2016 – wykupienie zamku w Gołuchowie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego od Fundacji Czartoryskich
- 2017 – otwarcie Muzeum Sztuk Użytkowych w Zamku Przemysła po historyzującej odbudowie (obecnie pod nazwą **Muzeum Sztuk Użytkowych w Zamku Królewskim w Poznaniu**)
- 2019 – otwarcie Muzeum Instrumentów Muzycznych po remoncie
- 2021 – wykupienie pałacu w Śmiełowie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego od spadkobierców rodziny Chełkowskich.

Muzeum Narodowe w Poznaniu jest instytucją o wielooddziałowej strukturze. Jej centrum stanowi Galeria Malarstwa i Rzeźby w Gmachu Głównym, która wraz z położonym w najbliższym sąsiedztwie Muzeum Sztuk Użytkowych tworzy rodzaj encyklopedycznego muzeum sztuki, z kolekcjami artystycznymi malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego od starożytności do czasów najnowszych. Planowana budowa łącznika pomiędzy nową częścią Gmachu Głównego a Zamkiem Przemysła (siedzibą Muzeum Sztuk Użytkowych) pozwoli gościom zainteresowanym tym aspektem kulturowego dziedzictwa na pełne jego poznanie w obrębie jednego założenia architektonicznego. Mocniej zostanie także wówczas zaakcentowana homogeniczność zbiorów, wywodzących się z analogicznych źródeł: Muzeum im. Mielżyńskich oraz Kaiser-Friedrich-Museum. Siedem pozostałych oddziałów to de facto odrębne muzea z właściwymi im kolekcjami, najczęściej o odmiennej kolekcjonerskiej genezie.

Ratusz – Muzeum Poznania, uznając się za ideowego spadkobiercę przedwojennego Muzeum Miejskiego, rozpoczął swą kolekcjonerską misję niemal zera, wobec zaginięcia lub zniszczenia podczas wojny znacznej części zbiorów tamtej instytucji. Podobnie Wielkopolskie Muzeum Wojskowe, kontynuując tradycję powołanego w Poznaniu w 1919 r. muzeum wojskowego, od nowa budować musiało swe muzealne zasoby. Muzeum Etnograficzne natomiast swą historię i szczęśliwie zachowane fragmenty kolekcji wywodzi z dorobku Towarzystwa Ludoznawczego (założonego w 1911 r. przez Helenę Cichowicz), a potem Muzeum Wielkopolskiego, w którym zbiory towarzystwa znalazły się w 1920 r. Historię Muzeum Instrumentów Muzycznych otwiera podarowanie Muzeum Wielkopolskiemu przez Zdzisława Szulca tej części jego kolekcji instrumentów, która przetrwała wojnę. Zbiory oddziałów rezydencjonalnych w Rogalinie, Gołuchowie i Śmiełowie związane są z wieloaspektowym dorobkiem wielkopolskich rodów ziemiańskich, zaś związane z Rogalinem i Gołuchowem artystyczne kolekcje – eksponowane także w Galerii Malarstwa i Rzeźby – mają znaczący wpływ na rangę artystycznych zbiorów poznańskiego muzeum. Nie do przecenienia jest bowiem waga dokonania rodziny Raczyńskich z, ze wspomnianą już kolekcją Atanazego Raczyńskiego, powstałą w 1. połowie XIX w. i kolekcją Edwarda Aleksandra Raczyńskiego z przełomu XIX i XX w., współtworzącymi Fundację imienia Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu. Wielką wartość ma również gołuchowska kolekcja Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej i jej męża Jana Działyńskiego.

II. Polityka kolekcjonerska – podsumowanie (2022–2024)

Pierwszy w historii Muzeum Narodowego w Poznaniu dokument poświęcony polityce kolekcjonerskiej przygotowany został w ramach prac nad muzealną strategią, które rozpoczęło w 2020 r. Wśród najważniejszych obszarów rozwoju instytucji do 2023 r. na pierwszym miejscu (w ramach działalności statutowej) znalazła się konieczność wypracowania i skutecznego wprowadzenia programu gromadzenia i magazynowania zbiorów. Sformułowanie celu wkrótce zaowocowało dwoma opracowaniami: *Polityką rozwoju kolekcji* oraz *Systemem zarządzania magazynami*. W obydwu dokumentach wskazano potrzebę wybudowania centralnego magazynu zbiorów jako niezbędnego warunku dalszego rozwoju muzeum. Tak zdefiniowane zadania, zgodne z przywołaną już metodologią pracy nad polityką kolekcjonerską, przyniosły zatem nie tylko dokument, którego najważniejsze założenia przedstawiamy w niniejszym tekście, lecz określiły nowy paradygmat magazynowania w MNP, skonkretyzowany w idei centralnego magazynu zbiorów. Zanim rozpoczęto prace nad polityką kolekcjonerską, powołano Komisję Akcesyjną, a przyjęty regulamin jej działania w taki sposób doprecyzował procedury związane z akcesją do zbiorów (oraz incydentalnie możliwą deakcesją), by sprostać wymogom etyki i bezpieczeństwa wprowadzanych do muzeum dzieł.

Punktem wyjścia dla sformułowania polityki kolekcjonerskiej były dokumenty przygotowane przez kuratorów poszczególnych oddziałów, galerii i gabinetów. Uwzględniały one charakterystykę zbioru, ze wskazaniem jego mocnych i słabych stron, pozycjonowanie wobec innych, analogicznych kolekcji oraz opis pożądanego kierunku rozwoju. Powstały na tej podstawie obszerny materiał można podsumować w następujący sposób.

W większości opracowań podnoszono wysoką artystyczną, historyczno-artystyczną bądź historyczną wartość zbiorów, potwierdzając rangę Muzeum Narodowego w Poznaniu jako trzeciej, obok Warszawy i Krakowa, narodowej instytucji muzealnej. W Poznaniu znajdują się zespoły kolekcjonerskie, których jakość wyróżnia MNP wśród polskich muzeów. Są to: Galeria

Sztuki Europejskiej, Galeria Plakatu i Designu, zbiór plakiet renesansowych z daru Jamesa Simona w kolekcji Gabinetu Numizmatycznego, kolekcja dzieł Jacka Malczewskiego oraz sztuki Młodej Polski w Galerii Sztuki Polskiej od końca XVIII do 1945 r. i Gabinetu Rycin, zbiór sztuki funeralnej (portretów trumiennych) w Galerii Sztuki Polskiej od XVI do XVIII w., a także wyjątkowe w muzealnym pejzażu kolekcje Muzeum Instrumentów Muzycznych i Muzeum Sztuk Użytkowych – jedynych w Polsce odrębnych muzeów tego typu.

Żaden ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu nie wyczerpuje znamion historyczno-artystycznej reprezentatywności, choć zapewne zbliża się do tego Galeria Plakatu Designu w zakresie powojennego plakatu polskiego. Postulat takiego rozwoju kolekcji nie pojawił się także jako celowy czy możliwy do realizacji. W niemal wszystkich dokumentach podkreślono konieczność utrzymania dotychczasowej struktury zbioru, a jako pożądany kierunek rozwoju wymieniano wzmacnianie jego najbardziej wartościowych obszarów. Podnoszono potrzebę podążania drogą mocnej indywidualizacji kolekcji, zgodnie uznając, iż w oryginalności kolekcjonerskiego zasobu leży jego siła. W każdym opracowaniu, w którym postulat taki się pojawił, został on szczegółowo rozpisany na poszczególne zadania kolekcjonerskie, to jest poszukiwanie przedmiotów o pożądanej historycznej specyfice, dzieł poszczególnych artystów czy nawet konkretnych prac. Te konkretne zestawienia dotyczące poszczególnych kolekcji wyprzedziły tegoroczny etap prac nad ogólnomuzealną polityką kolekcjonerską – rozpisania generalnych założeń na kolekcjonerskie zadania. Mocno wybrzmiało w opracowaniach zobowiązanie wynikające z narodowego charakteru zbiorów, ale także konieczność dążenia do zbudowania kolekcji o uniwersalnych wartościach. Wskazywali na to m.in. kuratorzy Gabinetu Numizmatycznego (Witold Garbaczewski) oraz Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego (Jarosław Łuczak). W dwóch przypadkach – Galerii Sztuki Współczesnej (Ewa Hornowska) oraz kolekcji sztuki unikatowej Muzeum Sztuk Użytkowych (Magdalena Weber-Faulhaber) podkreślono, iż dotychczas nieokreślony wyraźnie profil kolekcji jest powodem jej niesatysfakcjonującego rozwoju. Diagnoza taka stała się zatem punktem wyjścia do zdefiniowania nowych priorytetów i wytyczenia nowego nurtu kolekcjonowania w Galerii Sztuki Współczesnej. Z kolei Muzeum Sztuk Użytkowych zainicjowało dyskusję nad zagadnieniem przynależności posiadanej kolekcji sztuki unikatowej, wskazując na możliwość włączenia jej w strukturę zbiorów Galerii Sztuki Współczesnej. Szeroki zakres kolekcji poznańskiego muzeum nie tylko w tym przypadku sprawia, iż poszczególne obszary kolekcjonerskie zazębiają się, stąd i inne jeszcze postulaty podjęcia wewnętrznej dyskusji – o czym dalej będzie mowa.

Konieczność wytyczenia nowych kolekcjonerskich obszarów pojawiła się najmocniej, co oczywiste, w zbiorach penetrujących współczesność. Tu – po zdefiniowaniu priorytetów – łatwiejsze będzie wprowadzenie polityki kolekcjonerskiej w życie, ze względu na możliwość nawiązania bezpośrednich kontaktów z twórcami czy podjęcia współpracy z galeriami działającymi na rynku sztuki. Wskazując zaś na szczególny przypadek kolekcjonowania dzieł artystów stosujących technologie informatyczne (np. przez Galerię Sztuki Współczesnej oraz Galerię Plakatu), podniesiono także kwestię specyficznych regulacji prawnych oraz niestandardowych wymogów wystawienniczych czy magazynowych. Nowe obszary kolekcjonerskie wskazano także w Muzeum Etnograficznym – ze względu na zmianę badawczych paradygmatów i ewolucję dyscypliny od etnografii do etnologii i antropologii kulturowej. Podjęte niedawno decyzje dotyczące remontu i rozbudowy Muzeum Etnograficznego przyczynią się zapewne do korekty polityki kolekcjonerskiej oddziału, w związku z projektowanymi zmianami wielkości przestrzeni przeznaczonych na

magazynowanie oraz na wystawy stałe i czasowe. Podobnie kontynuacja remontu budynku ratusza i jego sprzężenie z inwestycjami w kamieniczkach na Starym Rynku – przeznaczonych na nowe Muzeum Mieszkańców – wytyczyło nowe paradygmaty kolekcjonerskie dla oddziału poświęconego dziejom miasta.

Zebrany materiał pozwala także na sformułowanie wspólnych dla całego muzeum priorytetów kolekcjonerskich. Jednym z nich, wskazanym przez kuratorów kolekcji artystycznych, historycznych, etnograficznych i dotyczących wojskowości, jest konieczność dokumentowania dokonań artystycznego środowiska Poznania i Wielkopolski oraz – odpowiednio – historycznych i etnograficzno-antropologicznych zabytków regionu oraz dokonań wojsk wielkopolskich. Taką perspektywę, jako kontynuację praktyki kolekcjonerskiej naszych poprzedników, wskazali kuratorzy Galerii Sztuki Średniowiecznej (Patrycja Łobodzińska), Gabinetu Numizmatycznego (Witold Garbaczewski), Galerii Sztuki Współczesnej (Ewa Hornowska i Anna Borowiec) oraz Gabinetu Rycin (Grażyna Hałasa). W tym kontekście kolekcjonerska działalność Ratusza – Muzeum Poznania, zgodnie ze statutem skoncentrowana także na artystycznych zjawiskach związanych z Poznaniem, wymaga przeprowadzenia dyskusji i wytyczenia granic kolekcjonerskich zakresów pomiędzy tym oddziałem a galeriami sztuki.

We wspólnym dla całego muzeum kolekcjonerskim programie szczególne miejsce przyznano zadaniom związanym z wyróżniającymi się zbiorami. Dotyczy to przede wszystkim sztuki XIX i początku XIX w., ze znakomitą kolekcją polskiego i europejskiego malarstwa oraz znaczącym zbiorem polskich i europejskich rysunków i rycin. Rysujące się wewnątrz nich dominanty – niemiecka sztuka romantyczna, polski symbolizm (z wybitnym zbiorem dzieł Jacka Malczewskiego) oraz kompletny niemal zespół cykli Maxa Klingera – stanowiąc będą istotne punkty odniesienia dla rozwoju kolekcji.

Kolejnym obszarem jest spektakularny dorobek artystyczny poznańskiego Buntu. Przywołane przez Bunt różnorodne aspekty XX-wiecznej artystycznej awangardy sprzyjają temu, by ten właśnie fragment zbioru stał się jeszcze jednym wyróżnikiem poznańskiego muzeum, wytyczającym wspólny kierunek rozwoju zbiorów artystycznych. Obok zatem koniecznego powiększania kolekcji Buntu, trzeba skupić się na poszukiwaniu dzieł żydowskich i niemieckich artystów czynnych w Poznaniu w okresie I wojny światowej i tworzących w orbicie „Zdroju” (wskazanie kolekcjonerskie Gabinetu Rycin). Celowe jest rozbudowanie kolekcji dzieł polskich ekspresjonistów czasów międzywojnia w zakresie malarstwa, grafiki, plakatu i rzeźby, w tym dzieł twórców związanych z École de Paris. Pożądane jest również poszukiwanie dzieł ekspresjonistów niemieckich, szczególnie kręgu berlińskiego. Konstruować należy także szeroką panoramę dla fenomenu Buntu – stąd konieczność wzmacniania nurtów awangardowych, obecnych w kolekcjach znaczącymi pracami, liczebnie jednak reprezentowanych skromnie. W tej perspektywie zasadne jest także poszerzenie zbiorów powojennej sztuki ekspresjonistycznej w Galerii Sztuki Współczesnej o dzieła nowych ekspresjonistów lat 80. XX w.

Opisane wyżej najmocniejsze strony kolekcji artystycznych stawiają przed Muzeum Narodowym w Poznaniu wyzwanie zdefiniowania kierunku rozwoju kolekcji sztuki europejskiej. Wybitna ranga wielu jej fragmentów (poza wskazanym już niemieckim romantyzmem to malarstwo wczesnego i dojrzałego renesansu włoskiego i jedyny w Polsce najwyższej wartości zespół dzieł artystów hiszpańskich XVII w., a także kolekcja późnych impresjonistów i symbolistów przełomu XIX i XX w.), a jednocześnie znikoma liczba dzieł powstałych w 2. połowie XX i początkach XXI w. (jeśli pominąć dokonane w latach PRL zakupy dzieł

artystów z krajów socjalistycznych) sprzyjać mogłyby uznaniu cezury 1945 r. jako zamykającej chronologiczny zakres zbioru. Przyjęte na tym etapie prac nad polityką kolekcjonerską priorytety kuratora Galerii Sztuki Europejskiej Piotra Michałowskiego nie wskazywały ani na konieczność, ani na możliwości poszerzenia kolekcji o współczesną sztukę europejską, lecz zapewne okazją do postawienia tego problemu stanie się praca nad nowym scenariuszem wystawy stałej tej galerii w związku z trwającymi przygotowaniem do remontu starej części Gmachu Głównego, gdzie kolekcja ta jest eksponowana.

W przedstawionych dokumentach pojawiło się wiele propozycji zmian organizacyjnych, zmian struktury zbiorów, powołania nowych działów czy wyodrębnienia nowych kolekcji. Pierwsza, przedstawiona przez Magdalenę Weber-Faulhaber wraz z zespołem Muzeum Sztuk Użytkowych, a następnie przyjęta przez całe gremium kuratorów, otwiera drogę do powołania w strukturze muzeum nowego Działu Sztuki Dalekiego Wschodu. Wskazaniem była liczna, a rozproszona kolekcja muzealiów o takim geograficznym przyporządkowaniu. Scalenie tych zbiorów umożliwi szerszą ich recepcję, właściwe prowadzenie badań, a dalej projektowanie nowej ekspozycji, natomiast przyjęcie do planu działalności MNP na rok 2027 wystawy pt. „Na Wschód. Sto lat po pierwszej wystawie sztuki Dalekiego Wschodu w Muzeum Wielkopolskim” stanowi dla tych działań właściwy punkt wyjścia.

Jak wcześniej wspomniano, także Muzeum Sztuk Użytkowych wniosło o rozważenie powołania odrębnego działu współczesnej sztuki unikatowej bądź włączenia zgromadzonego zbioru do Galerii Sztuki Współczesnej. W przygotowanym materiale opisano historię wyodrębniania się tego fragmentu kolekcji, jak i zasadnicze zagadnienia łączące się z tym kolekcjonerskim obszarem. Dyskusji nad tą kwestią sprzyjać zapewne będą prace nad nową wystawą stałą sztuki powstałej po 1945 r., planowane w związku z koniecznym remontem nowego skrzydła Głównego Gmachu. Kuratorka Galerii Sztuki Średniowiecznej Patrycja Łobodzińska zgłosiła potrzebę wewnętrznej dyskusji na temat podobnego zakresu kolekcjonerskiego podległej jej galerii oraz – w pewnym stopniu – MSU i Galerii Sztuki Europejskiej. Z podobnych przyczyn konieczne jest także wypracowanie konkretnych ustaleń we wspólnych zespołach kuratorskich Ratusza – Muzeum Poznań (Magdalena Mrugalska-Banaszak) i Muzeum Etnograficznego (Aneta Skibińska), które także mają zbliżone obszary kolekcjonerskie: w ME wyodrębniona jest kolekcja kultury miejskiej, natomiast w Ratuszu istnieją kolekcje rzemiosła i przedmiotów codziennego użytku oraz miejscowej przedsiębiorczości; niezbędne jest zatem wytyczenie kierunków rozwoju tych fragmentów zbiorów obydwu oddziałów.

Istotnym wyzwaniem dla Muzeum Narodowego w Poznaniu, ale także dla środowiska artystycznego Wielkopolski jest zdefiniowanie zakresu kolekcjonowania i eksponowania sztuki najnowszej. Podczas prac nad polityką kolekcjonerską, sprzężonych, jak wskazywałam, z projektem centralnego magazynu zbiorów, pojawiła się idea, przedstawiona przez głównego konserwatora Agnieszkę Kunicką-Goldfinger, aby w nowym gmachu magazynu, zlokalizowanym na jednym z wielkich osiedli, utworzyć nowy oddział MNP z ekspozycją sztuki najnowszej. Być może tam właśnie powinno znaleźć się miejsce dla prezentowania dzieł z nowego nurtu kolekcjonerskiego proponowanego przez Galerię Sztuki Współczesnej, to jest dzieł o charakterze interaktywnym, które – jak pisze Ewa Hornowska – mogłyby wraz z tzw. nowymi mediami stanowić ważny wyróżnik tej kolekcji.

Na koniec niniejszego *résumé* należy podkreślić, że w Muzeum Narodowym w Poznaniu są takie zespoły kuratorskie, które w sposób satysfakcjonujący – może nawet wzorcowy – rozwijają własne zbiory. To w pierwszym rzędzie Galeria Plakatu i Projektowania Graficznego pod kuratelą Ireny Przymus, której nieustająca praca nad powiększaniem kolekcji, wsparta

o precyzyjne programy, owocuje jej stałym ilościowym i jakościowym rozwojem. Sprzyja temu z pewnością specyfika pozyskiwania tego rodzaju muzealiów – także w drodze darów i wymiany, jednak trudno byłoby mówić o sukcesie, gdyby nie intensywna, stała praca kolekcjonerska. Przypomnieć tu także trzeba tworzony od podstaw przez Ewę Hornowską w ramach Galerii Sztuki Współczesnej Dział Fotografii, Video i Filmu Artystycznego czy kolekcję sztuki unikatowej w ramach Muzeum Sztuk Użytkowych, którą zakupy w ostatnich dwóch latach powiększyły o kilkanaście dzieł galeryjnej klasy. To przykłady doskonałego wykorzystania pojawiających się możliwości rozwoju własnych zbiorów.

III. Charakterystyka galerii, gabinetów i oddziałów: historia i założenia rozwoju poszczególnych kolekcji, struktura zbiorów (dane liczbowe opisują stan kolekcji z 31 grudnia 2023 r.)

Stosowane skróty:

HGPP	Historische Gesellschaft für die Provinz Posen (Towarzystwo Historyczne dla Prowincji Poznańskiej)
KFM	Kaiser-Friedrich-Museum (Muzeum im. Cesarza Fryderyka III)
KFMP	Kaiser-Friedrich-Museum zu Posen (Muzeum im. Cesarza Fryderyka III w Poznaniu)
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie
MNP	Muzeum Narodowe w Poznaniu
MNW	Muzeum Narodowe w Warszawie
MW	Muzeum Wielkopolskie
PM	Provinzialmuseum
TPN	Towarzystwo Przyjaciół Nauk
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UAP	Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

Galeria Sztuki Starożytnej

Historia i charakterystyka zbioru

Zbiory Galerii Sztuki Starożytnej współtworzą zabytki Antiquarium Berlińskiego przekazane KFM

w 1903 r., dary Josepha Kantorowicza z 1909 r., zabytki uzyskane w okresie II wojny światowej (w tym przywiezione z Miłostawia w 1942 r.), dary Rejonowej Komendy Uzupelnień (Rejon Poznań)

z 1948 r., zabytki przywiezione z Czerniejewa w 1950 r., przekazy i depozyty Zakładu Archeologii Klasycznej Uniwersytetu Poznańskiego z 1952 r., przekazy i depozyty Muzeum Narodowego

w Warszawie z 1982, 1984 i 1985 r. oraz drobniejsze zakupy i dary od osób prywatnych i instytucji z okresu powojennego. Pochodzenie części zabytków nie zostało określone w inwentarzu.

Galeria licząca 863 muzealiów składa się z następujących pięciu zespołów.

Kolekcja sztuki starożytnego Egiptu: 162 muzealia o symbolu inwentarza MNP A

Kolekcja chronologicznie obejmuje zakres od okresu Nagada I (4000–3500 r. przed Chr.) do okresu koptyjskiego. W skład kolekcji wchodzi m.in. liczne posążki (w tym figurki grobowe), skarabeusze, fragmenty tkanin, rękopisy, 3 mumie zwierzęce (kota, ptaka i krokodyla), drewniany sarkofag i wyroby ceramiczne. W zbiorze znajdują się również pochodzące

z Palestyny skarabeusze z okresu, kiedy obszar ten wchodził w skład państwa egipskiego. Najbardziej charakterystyczne i rozpoznawalne dla widza typy zabytków egipskich to mumie i sarkofag.

Kolekcja sztuki starożytnej Grecji: 136 muzealiów o symbolu inwentarza MNP A

Chronologicznie kolekcję sztuki starożytnej Grecji otwiera niewielki zbiór zabytków z epoki brązu. Najważniejszym elementem kolekcji są jednak wazy antyczne. Najistotniejsza pod względem zarówno naukowym, jak i wizualnym część kolekcji prezentowana jest obecnie na zamku w Gołuchowie, pozostała natomiast w Gmachu Głównym MNP, co wpływa na osłabienie tego fragmentu ekspozycji, ale jest zgodne z założeniami strategii MNP. Oprócz waz antycznych do zbioru należą również niewielkie przedstawienia figuralne, ceramika i fragmenty fresków.

Kolekcja sztuki starożytnego Rzymu: 276 muzealiów o symbolu inwentarza MNP A

Jest to najliczniejsza i najbardziej zróżnicowana kolekcja Galerii Sztuki Starożytnej. W jej skład wchodzi popiersia rzymskie stanowiące jej najciekawszy fragment, elementy architektoniczne (przede wszystkim kapitele kolumn), zabytki ceramiczne i metalowe w formie plastyki wizualnej, ale również o charakterze technicznym (np. fragmenty kluczy i zamków), biżuteria i fragmenty fresków.

Kolekcja sztuki nowożytnej (nowożytne kopie zabytków antycznych): 53 muzealia o symbolu inwentarza MNP A

Niewielki zbiór nowożytnych kopii obejmuje przede wszystkim popiersia rzymskie i figurki z Tanagry. Stanowi dobre uzupełnienie dla kolekcji sztuki starożytnej Grecji i Rzymu.

Pozostałe zbiory: 236 muzealiów o symbolu inwentarza MNP A

Wśród zbiorów galerii znajdują się również inne obiekty, które mogą stać się w przyszłości zaczątkami nowych kolekcji. Są to nieliczne zabytki z Palestyny z przełomu er (m.in. lampki oliwne), dwie urny i przęśliki z Troi II, zabytki wczesnośredniowieczne z Bizancjum, Europy Środkowej i Rusi, figurka sumeryjska i naczynie ceramiczne kultury Chimú.

Polityka kolekcjonerska

Specyfiką Galerii Sztuki Starożytnej jest jej różnorodność. Przejawia się ona zarówno w szerokim zakresie chronologicznym (najstarszy zabytek z kultury Nagada I datowany jest na 4000–3500 r. przed Chr., najmłodsze natomiast na XIII w. n.e. – np. fragment mozaiki z bazyliki św. Pawła za Murami w Rzymie), jak i geograficznym (w zbiorach znajdują się zabytki pochodzące z basenu Morza Śródziemnego i Czarnego, z Niziny Mezopotamskiej, Etiopii, Europy Środkowej i Wschodniej, ale również znan Oceanu Spokojnego /kultura Chimú z okolic dzisiejszej Limy/).

Taki stan rzeczy stawia przed kuratorem szczególne wyzwania ze względu na szeroki zakres merytoryczny. Zarazem jednak duże zróżnicowanie zbioru daje znaczny potencjał ekspozycyjny. Przy odpowiedniej prezentacji obiektów własnych i przy roważnym dobieraniu depozytów Galeria Sztuki Starożytnej może być jedną z najciekawszych wystaw o charakterze archeologicznym w Polsce, konkurencyjną w stosunku do najważniejszych galerii w Warszawie czy Krakowie.

W związku z powyższym proponuje się rozwijanie kolekcji w następujących obszarach:

1/ wazy antyczne – rozwijanie kolekcji waz antycznych Galerii Sztuki Starożytnej powinno być związane z kwestią kolekcji gołuchowskiej oraz polityką wystawienniczą MNP;

2/ kultury prekolumbijskie – obecnie w zbiorach Galerii Sztuki Starożytnej znajduje się jeden zabytek pochodzący z prekolumbijskiej kultury Chimú; planowane otwarcie nowego fragmentu ekspozycji stałej, poświęconego kulturom mezoamerykańskim i bazującego na obiektach

pochodzących z Muzeum Etnograficznego MNP, pomyślane jest także jako punkt wyjścia dla wytyczenia nowego obszaru kolekcjonerskiej galerii, związanego z cywilizacjami prekolumbijskimi; taki zakres ekspozycji przewidziany był w pierwotnej wizji wystawy stałej Galerii Sztuki Starożytnej, zaś rozwój tego fragmentu kolekcji wzmocniłby opisaną wyżej różnorodność zbioru, która jest jego głównym atutem;

3/ północne i wschodnie wybrzeże Morza Śródziemnego – zgodnie z założeniami galeria ma prezentować przede wszystkim panoramę kultur śródziemnomorskich, tymczasem aktualnie posiada jedynie kilka zabytków z Kartaginy i Palestyny, a ekspozycja stała opiera się na depozytach z Muzeów Narodowych w Krakowie i Wrocławiu oraz Muzeum Archeologicznego w Poznaniu; aby zabezpieczyć tę część wystawy stałej na wypadek wycofania depozytów, należy intensywnie poszukiwać zabytków z tych obszarów.

4/ Egipt – choć aktualna kolekcja zabytków egipskich, jako zróżnicowana, ciekawa wizualnie i poznawczo, stanowi jeden z najatrakcyjniejszych dla widza elementów ekspozycji, w porównaniu z Galerią Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie czy Muzeum Archeologicznym w Krakowie jest skromna; brakuje elementów architektonicznych, a najbardziej charakterystyczne obiekty (sarkofag, mumie) są nieliczne; biorąc jednak pod uwagę problemy związane z konserwacją i magazynowaniem, można by rozważyć rozbudowanie kolekcji w innym kierunku niż wspomniane instytucje, tj. o obiekty z okresu predynastycznego; obecnie w zbiorach galerii znajduje się jeden zabytek z okresu Nagada I (naczynie ceramiczne, najstarszy obiekt w muzeum), natomiast większa liczba zabytków z tego okresu umożliwiłaby pełniejsze przedstawienie historii starożytnego Egiptu i wytworzyłaby własną specyfikę kolekcji.

Galeria Sztuki Średniowiecznej

Historia i charakterystyka zbioru

Kolekcję sztuki średniowiecznej – niezbyt obszerną, lecz różnorodną – stanowią dzieła pozyskane przez polskie TPN w XIX w. oraz przez niemieckie HGPP i PM, powstałe na przełomie XIX i XX stulecia. Po II wojnie światowej do zasobów galerii włączono powstały w okresie zaborów gołuchowski zbiór sztuki średniowiecznej Izabeli z Czartoryskich Działyńskiej oraz nieliczne zakupy.

Przed 1939 r. Galeria Sztuki Średniowiecznej nie istniała jako odrębna kolekcja. Jej powstanie było zasługą Gwidona Chmarzyńskiego, który po wojnie uczynił z ówczesnego MW – jako najdalej wysuniętego na zachód – miejsce centralnej zbiornicy dla obszarów Wielkopolski, Kujaw, Ziemi Lubuskiej oraz Pomorza Zachodniego. Kolekcja w zasadniczym zrębie uformowała się w latach 1945–1947, gdy do MW zwieziono 64 rzeźby, które w dużej mierze zadecydowały o jej charakterze; po 1947 r. tempo gromadzenia znacząco osłabło.

Podstawą galerii są dwie kolekcje.

Kolekcja średniowiecznego malarstwa tablicowego: 10 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Mp oraz 1 o symbolu inwentarza MNP FR 1

Kolekcja Średniowiecznej Rzeźby: 141 muzealiów o symbolu inwentarza MNP P

Oprócz 152 zabytków pochodzących z Wielkopolski, Ziemi Lubuskiej oraz Pomorza Zachodniego w zbiorach galerii znajdują się nowe nabytki i depozyty z terenu Dolnego Śląska, a także pojedyncze przykłady plastyki południowoniemieckiej i lotaryńskiej oraz rzadkie w zbiorach polskich zabytki niderlandzkie. Zakres chronologiczny zbioru to czas od schyłku XII do początków XVI w. Najstarszym zabytkiem jest późnoromański fragment głowy Chrystusa z tympanonu z rotundy św. Prokopa w Strzelnie. Z 2. połowy XIII w. pochodzi krucyfiks z Marianową, łączący cechy stylowe dwóch epok – romanizmu i gotyku. Dla sztuki XIV-wiecznej najbardziej reprezentatywne są Madonna z Dzieciątkiem z Lotaryngii (warsztat

z Toul, ok. 1330) oraz Tryptyk Mariacki z Szydłowa (warsztat lubuski, koniec XIV w.). Najlepiej reprezentowany w kolekcji Gallerii Sztuki Średniowiecznej jest okres przełomu XV i XVI w. – z tego czasu pochodzi m.in. figura Chrystusa na osiołku, będąca jedną z dwóch rzeźb tego typu w zbiorach polskich. Mocną stroną kolekcji są wysokiej klasy zabytki z zachodnich terenów dzisiejszej Polski. Rzadkie w zbiorach polskich są przykłady plastyki lotaryńskiej i niderlandzkiej, dwa przykłady rzeźby z motywem głowy św. Jana na misie oraz duża liczba zabytków z okresu XV–XVI w.

Strategia rozwoju kolekcji

Polityka kolekcjonowania winna nadal uwzględniać wytyczoną wcześniej geograficznie: tereny Wielkopolski, Kujaw, Ziemi Lubuskiej, Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska. Przy poszukiwaniu i pozyskiwaniu dzieł należy mieć na uwadze większe zróżnicowanie ikonograficzne zbioru, uwzględniając rzeźbę drewnianą i kamienną (np. pełnoplastyczną i reliefową oraz retabula – także niekompletne), rzeźbę architektoniczną (np. tympanony, maswerki, szczyty, kolumny, głowice, zworniki, rzeźby figuralne) i malarstwo średniowieczne (np. fragmenty malowanych retabulów, samodzielne obrazy tablicowe). Ze względu na to, że zabytki średniowieczne z wyżej wymienionych obszarów rzadko pojawiają się na rynku antykwarycznym, warto uzupełniać kolekcję o dzieła powstałe w innych regionach, mogących ukazać dotychczasowy zbiór w szerszym, europejskim kontekście.

Wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich powinno uwzględnić pierwotną ideę Chmarzyńskiego z 1949 r. Autor pierwszego planu akcesji zakładał, że galeria powinna gromadzić i eksponować niemal wszystkie dziedziny średniowiecznej wytwórczości. Taka strategia rozwoju kolekcji pozwoli ukazać sztukę średniowieczną w pełniejszym zakresie – nie tylko zbiór pojedynczych rzeźb czy obrazów, ale także wyposażenie średniowiecznych kościołów. Stąd konieczność gromadzenia rzeźby z kości słoniowej i alabastru (np. pełnoplastyczne figurki, pentaptyki, oprawy ksiąg, luster), ornamentalnego snycerstwa i dekoracyjnej stolarszczyzny (np. maswerki, skrzynie, fragmenty stall i retabulów), brązów figuralnych i ornamentalnych (akwamanile, chrzcielnice, dzwony i kraty), malarstwa witrażowego gotyckiego i średniowiecznych miniatur oraz haftów i tkanin gotyckich. Część takich przedmiotów gromadzona jest w Muzeum Sztuk Użytkowych, dlatego Galeria Sztuki Średniowiecznej powinna skoncentrować się przede wszystkim na plastyce – rzeźbie figuralnej i architektonicznej, natomiast połączenie na ekspozycji kolekcji GSŚ z średniowiecznymi eksponatami z MSU mogłoby w przyszłości ukazać nasze zabytki w nowych kontekstach.

Galeria Sztuki Europejskiej

Historia i charakterystyka zbioru

Geneza kolekcji sztuki europejskiej związana jest z otwarciem niemieckiego PM z ekspozycją nabytków własnych oraz depozytów z Nationalgalerie w Berlinie. Najważniejsza wśród nich jest grupa blisko 200 dzieł Gallerii Atanazego Raczyńskiego, depozyt rodziny Raczyńskich z Obrzycka, przekazany w 1903 r. Zespół ten stał się wówczas i jest do dzisiaj trzonem Gallerii Sztuki Europejskiej. Do 1918 r. zbiory malarstwa i rzeźby powiększały się głównie o zakupy i dary dzieł artystów niemieckich, ale pozyskano wówczas także obraz Claude'a Moneta oraz rzeźbę Auguste'a Rodina. W latach międzywojennych kolekcja sztuki europejskiej w MW powiększyła się w istotny sposób przez zakup w 1930 r. dawnego depozytu Karla von Wesendoncka z Berlina (cenne obrazy szkół niderlandzkich i włoskiej od XVI do XVIII w. oraz dzieła artystów z kręgu kultury niemieckiej XIX w., m.in. Hansa Makarta i Arnolda Böcklina).

Okres II wojny światowej to włączenie do kolekcji ówczesnego KFMP dzieł zarekwirowanych polskim właścicielom w Poznaniu i w majątkach w Wielkopolsce; zakupiono wówczas na rynku sztuki także dzieła dawnych mistrzów, obrazy XIX-wieczne oraz dzieła współczesnych artystów niemieckich z wystaw organizowanych w KFMP do 1944 r. Jednocześnie od 1942 r. Niemcy prowadzili akcję wywożenia najcenniejszych obiektów do składnic w Rzeszy, poprzez magazyny w bunkrach w Kalau (Kaława) koło Zielenzig (Sulęcín).

Po wojnie, w wyniku akcji włączania do zbiorów tzw. mienia podworskiego i poniemieckiego, w muzeum znalazło się wiele znakomitych dzieł różnych szkół malarstwa europejskiego, m.in. obrazy artystów z krajów bałtyckich: Łotwy i Estonii (XVI–XX w.), będące w znacznej części portretami członków rodzin Niemców bałtyckich przesiedlonych do Wielkopolski na początku II wojny światowej. Jest to jedyna tego rodzaju kolekcja w muzealnictwie polskim.

W latach 40. i 50. kolekcja powiększyła się o dzieła rewindykowane z ZSRR (wywiezione wcześniej podczas wojny przez Niemców), o obrazy pochodzące z Galerii Rogalińskiej oraz dzieła sztuki dawnej z zasobu Muzeum Miejskiego w Poznaniu.

Wysoką rangę kolekcja zawdzięcza także badaniom wieloletniej kurator zbioru, dr Anny Dobrzyckiej.

Galerię współtworzą dwie kolekcje.

Kolekcja malarstwa XIV–XX w.: 1782 muzealia o symbolu inwentarza MNP Mo oraz 353 o symbolu inwentarza MNP FR

Zbiór ma charakter encyklopedyczny i obejmuje twórczość rozmaitych kręgów artystycznych oraz wszystkie historyczno-artystyczne epoki od XIV do XX w. Szczególną wartość ma zespół dzieł wczesnego i dojrzałego renesansu włoskiego (obrazy Lorenza Monaco, Ambrogia Bergognone, Giovanniego Belliniego, Giacoma Francii, Sofonisby Anguissoli, Agnola Bronzino, Jacopa Bassano) oraz malarstwo manieryzmu i baroku (obrazy Bernarda Strozziiego, Domenichina, Marcella Stanzione, Salvatora Rosy). Znaczącą kolekcję, jedyną tej rangi w polskich muzeach, tworzą dzieła artystów hiszpańskich XVII w. – najwyższej klasy dzieła Francisca de Zurbarána, Jusepe Ribery, Diego Velazqueza (?), Juana Carreño de Miranda. Bardzo dobrze reprezentowane jest malarstwo szkół północnych, od niderlandzkiego XVI w. (kompozycje Quentina Massysa, Joosa van Cleve i Mistrza Półfigur Kobięcych), po holenderskie (Jana van Goyena, Salomona van Ruisdaela, Pietera Nasona, Adriaena van Ostade) i flamandzkie XVII w. (Fransa Snydersa, Daniela Seghersa). Obecne w kolekcji przykłady malarstwa niemieckiego i francuskiego XVI w. (Lucasa Cranacha, François Cloueta, François Quesnela) oraz francuskiego XVII i XVIII w. (Hyacinthe'a Rigaud, Louisa. Lagrenéego) dopełniają obrazu europejskiej sztuki nowożytnej.

W zasobach galerii odnotować należy także dość liczebny zespół ikon, głównie rosyjskich z XIX w. oraz dość przypadkowy zbiór malarstwa z lat po 1945 r., z kilkoma zaledwie obrazami wysokiej klasy (Emilio Vedovy, Tino Costy) oraz zespołem prac artystów z krajów socjalistycznych z lat 1980.

Całość kolekcji należy do najważniejszych w muzealnictwie polskim – tak pod względem klasy artystycznej, jak i liczby zgromadzonych obiektów. Bezspornie najmocniejszą stroną kolekcji jest malarstwo hiszpańskiego baroku – jedyny tej rangi i tej wielkości zbiór w Polsce. Wyjątkowy jest zespół dzieł włoskiego renesansu i baroku oraz największa i najcenniejsza w muzealnictwie polskim kolekcja malarstwa niemieckiego XIX i początku XX w., począwszy od romantyzmu, z niespotykanym w innych polskich muzeach zbiorem dzieł Nazareńczyków (Petera Corneliusa, Friedricha Overbecka, Wilhelma von Schadowa), artystów szkoły berlińskiej i düsseldorfskiej oraz twórców niemieckiego impresjonizmu (Lovisa Corintha, Maxa Liebermanna) i symbolizmu (Franza von Stucka, Arnolda Böcklina).

Specyficznym wyróżnikiem kolekcji MNP jest też jedyny w muzealnictwie polskim obraz wielkiego mistrza impresjonizmu francuskiego Claude'a. Moneta oraz zróżnicowana kolekcja dzieł malarzy francuskich, niemieckich i skandynawskich XIX i początku XX w. z zespołami sztuki salonowej oraz dziełami późnych impresjonistów, pochodząca z Galerii Rogalińskiej Edwarda A. Raczyńskiego.

Kolekcja rzeźby XVII–XX w.: 93 muzealia o symbolu inwentarza MNP P oraz 12 o symbolu inwentarza MNP FR

Jest to raczej zbiór dosyć przypadkowy. Oprócz kilku dzieł wysokiej klasy z Galerii Atanazego Raczyńskiego (Bertela Thorvaldsena, Christiana. Daniela Raucha), składają się na niego obiekty głównie artystów niemieckich z końca XIX i XX w. (z dawnych zasobów KFM i KFMP oraz przejęte po wojnie z terenu Wielkopolski). Z nabytków MNP godne uwagi są prace Aristide'a Maillola i Augusta Gaula. Pozostałością polityki zakupów MNP z czasów PRL jest też zespół rzeźby współczesnych artystów z krajów socjalistycznych.

Strategia rozwoju kolekcji

Należy dążyć do wzbogacania i uzupełniania istniejących już najważniejszych zespołów obiektów, ponieważ stanowią one o randze i pozycji Galerii Sztuki Europejskiej MNP w Polsce. Ze względu na to, iż kolekcja XIX-wiecznego malarstwa niemieckiego jest największym tego typu zbiorem w Polsce, a jej fundament – zgromadzony przez Atanazego Raczyńskiego dzięki jego bezpośrednim kontaktom patronackim ze współczesnymi mu artystami niemieckimi – uznać można niejako za zamknięty kolekcjonersko obszar, należałoby skoncentrować się na wzmocnieniu pozostałych filarów kolekcji. W związku z możliwościami, jakie daje międzynarodowy rynek sztuki, priorytetowe obszary poszukiwań powinny objąć malarstwo włoskie (XVI–XVIII w.), hiszpańskie (XVII–XVIII w.), holenderskie i flamandzkie (XV–XVII w.). Warto uwzględnić także inne szkoły związane z udokumentowanym zainteresowaniem Atanazego Raczyńskiego, tj. sztukę portugalską czy skandynawską. Ponadto uzupełnienia wymaga także kolekcja rzeźby, przede wszystkim XIX w.

Należy mieć również na uwadze długoterminowe wypożyczenia z muzeów europejskich, a także monitorowanie strat wojennych dające szanse na ich odnalezienie.

Dary i depozyty winny być przyjmowane wyłącznie wtedy, gdy mieszczą się w profilu kolekcji i reprezentują najwyższą rangę artystyczną, a więc będą uzasadnionym uzupełnieniem posiadanych zbiorów. Odstępstwem od tej zasady może być jedynie zakup, dar czy depozyt dzieł posiadających wartość historyczną istotną dla Poznania czy regionu.

Galeria Sztuki Polskiej od XVI do XVIII w.

Historia i charakterystyka zbioru

Galeria Sztuki Polskiej od XVI do XVIII w. gromadzi malarstwo i rzeźbę powstałe w okresie XVI–XVIII w., a także dzieła późniejsze, tj. XIX- i XX-wieczne kopie, wykonane przez artystów miejscowych na terenach Rzeczypospolitej, zarówno w jej historycznym, jak i obecnym kształcie. Gromadzi dzieła powstałe za panowania władców elekcyjnych Rzeczypospolitej Obojga Narodów, w szczególności od początku panowania Stefana Batorego (1576) do końca epoki saskiej (1763). Jest zbiorem różnorodnym pod względem tematycznym, stylistycznym i warsztatowym oraz o zróżnicowanej artystycznej jakości. W obręb kolekcji wchodzi muzealia z historycznych zbiorów: poznańskiego TPN, HGPP, PM, KFM, Kolekcji Gołuchowskiej, Muzeum Miejskiego oraz bezpośredniego instytucjonalnego poprzednika MNP – Muzeum Wielkopolskiego.

Zbiór galerii w obecnym kształcie utworzono w 1998 r. przez połączenie odrębnych zespołów malarstwa i rzeźby z Działu Malarstwa Polskiego XVI–XVIII w. (powstał jako samodzielny

w 1950 r.; portrety trumienne gromadzono wówczas w dziale rzemiosła artystycznego) oraz z Działu Rzeźby, z którego przeniesiono muzealia powstałe w XVI–XVIII w. Przez wiele lat rozwojem niezależnych działów malarstwa i rzeźby kierowały: Aniela Sławska, Joanna Dziubkowska oraz dr Ligia Wilkowska.

Galerię współtworzą dwie kolekcje.

Kolekcja malarstwa XVI–XVIII w.: 314 muzealia o symbolu inwentarza MNP Mp (w tym 9 obrazów zwróconych w 2022 r. potomkom dawnych właścicieli, które z przyczyn niezależnych od MNP nie zostały dotąd wykreślone z Księgi Inwentarzowej MNP Mp) oraz 23 o symbolu inwentarza MNP FR

Kolekcję malarstwa nowożytnego tworzą dzieła o tematyce religijnej, historycznej, alegorycznej i rodzajowej. Szczególne miejsce zajmują reprezentacyjne portrety szlacheckie; choć najczęściej tworzone były przez nieznaną z nazwiska malarzy cechowych, są wśród nich trzy portrety autorstwa Józefa Faworskiego, a także pędzla wybitnych twórców epoki (m.in. Bartłomieja Strobla mł., Augustyna Mirysa, Hermana Hana mł., Andrzeja Stecha). Najmocniejszą stroną kolekcji jest zbiór staropolskiej sztuki funeralnej, na który składa się zespół portretów trumiennych (zarówno katolików, jak i protestantów), epitafia, tablice herbowe oraz inskrypcyjne, a także dzieła sakralne. Zbiór ten powstał w wyniku świadomej polityki kolekcjonerskiej.

Na osobną uwagę zasługują wyjątkowe pod względem ikonograficznym dzieła sztuki sakralnej – nieużywane już podczas sprawowania kultu, a pochodzące z dawnego wyposażania rozbieranych czy przebudowywanych świątyń – które obecnie składają się na kolekcję bogatą w nietypowe eksponaty o niezwyklej wartości.

Ważną rolę odgrywają w galerii dzieła pochodzące z dawnych kolekcji – gołuchowskiej oraz TPN. Problemem są natomiast zabytki z tzw. mienia podworskiego (przede wszystkim portrety) oraz zabytki wpisane do ksiąg inwentarzowych w 1945 r. jako „zastane w muzeum”, o trudnej do ustalenia proveniencji.

Kolekcja rzeźby XVI–XVIII w.: 306 muzealiów o symbolu inwentarza MNP P oraz 1 o symbolu inwentarza MNP FR

Poznańską kolekcję rzeźby nowożytnej współtworzą przede wszystkim zabytki snycerki o tematyce sakralnej, pochodzące z dawnych wnętrz kościołów katolickich, protestanckich, a nawet cerkwi. Są to m.in. różne warianty ikonograficzne figur Boga Ojca, Chrystusa, Najświętszej Maryi Panny czy świętych oraz – stanowiące blisko jedną trzecią tegoż zbioru – rzeźby anielskie czy putta, które niegdyś były elementami dekoracji retabulów, chrzcielnic czy ambon. Kolekcja rzeźby jest bardziej przypadkowa niż kolekcja malarstwa, a jej słabszą stroną jest zbiór rzeźb magazynowych – figury putt, aniołów czy świętych, zachowane często fragmentarycznie, niejednokrotnie niereprezentujące wysokich walorów artystycznych i wymagające dużych nakładów prac konserwatorskich. Zbiór ten może jednak służyć nauce, badaniom czy być wykorzystany podczas wystaw czasowych.

Strategia rozwoju kolekcji

Powyższy zasób wyznacza zasadniczy horyzont dalszych poszukiwań kolekcjonerskich, jednak z powodu braku dobrych dzieł tego typu na rynku antykwarycznym prowadzenie owocnej polityki w tym zakresie wydaje się trudne.

Istotnym uzupełnieniem galerii byłyby zabytki powstałe w poznańskim cechu zrzeszającym malarzy i rzeźbiarzy, czynnym w latach 1574–1732. Szczególnie cenne byłoby pozyskanie dzieł artystów działających w nowożytnej Wielkopolsce m.in. Mateusza i Stanisława Kossiorów, Adama Frosta, Krzysztofa Redla, Krzysztofa Boguszewskiego, Jana

Kwiatkowskiego, Konrada Pota, Jana Hanusika. W kolekcji malarstwa brakuje dzieł o tematyce rodzajowej, np. martwych natur, pejzaży czy scen animalistycznych, a dzięki zachowanej korespondencji wiadomo, że gromadzono je w wielkopolskich siedzibach możnych rodów. Kolekcję portretów szlacheckich warto byłoby uzupełnić o wizerunki ważnych dla regionu postaci historycznych, m.in. Hieronima Gostomskiego, Krzysztofa Opalińskiego, Stanisława Przyjemskiego, Jakuba Hieronima Rozdrażewskiego czy Hieronima Radomickiego. Kolekcja staropolskiej sztuki funeralnej winna być uzupełniana o zabytki wysokiej klasy artystycznej czy też wyjątkowej ikonografii.

Szczególnie poszukiwane są dzieła włączonych do kanonu twórców danego czasu (np. Tomasza Dolabelli, Franciszka Lekszyckiego, Daniela Szulca, Szymona Czechowicza).

Scharakteryzowane powyżej zespoły malarstwa i rzeźby wymagają dalszych poszukiwań kolekcjonerskich w kierunkach wytyczonych przez wiodące tematy ikonograficzne. Celem polityki akcesyjnej galerii jest uzyskanie kolekcji wartościowej pod względem artystycznym, uwzględniającej także dzieła o wartości historycznej i kulturowej. Pozyskiwane muzealia mają być ważne dla kultury narodowej i świadomości społecznej, a podstawowym założeniem rozwoju kolekcji jest intensyfikacja społecznego oddziaływania galerii jako miejsca gromadzenia i rozpowszechniania wiedzy o polskiej sztuce XVI–XVIII w. i jej wpływie na sztukę i kulturę wieków następnych.

Do zbiorów galerii mogą zostać włączone (zarówno jako dary, jak i zakupy) wyłącznie autentyczne zabytki o ustalonym, legalnym pochodzeniu, natomiast nadrzędnym kryterium pozyskiwania nowych obiektów jest ich weryfikowanie pod kątem przydatności na wystawach stałych oraz czasowych (zarówno w samej galerii, jak i w oddziałach MNP).

Galeria Sztuki Polskiej od końca XVIII w. do 1945 r.

Historia i charakterystyka zbioru

Zbiór malarstwa i rzeźby od końca XVIII do połowy XX w. współtworzą historyczne kolekcje: TPN, gołuchowska, Fundacji im. Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu oraz Muzeum Miejskiego w Poznaniu. Obrazy wywodzące się ze zbiorów TPN (w tym kolekcja malarstwa kupiona od Edwarda Rastawieckiego) oraz dzieła z Galerii Rogalińskiej, włączone po wojnie do zbiorów poznańskiego muzeum, wyznaczyły istotne dominanty galerii, którymi są: sztuka stanisławowska przełomu XVIII i XIX w. oraz sztuka Młodej Polski (z wybitnym zespołem dzieł Jacka Malczewskiego). W wyniku przejęcia po wojnie tzw. mienia podworskiego w zbiorach muzeum znalazła się znaczna liczba obrazów malarzy polskich – konieczne jest wykupienie nielicznych spośród nich.

W okresie międzywojennym zbiór sztuki polskiej (i europejskiej) pozostawał pod kuratelą dr Jerzego Kollera i Adolfa Brosiga. W latach powojennych najistotniejsza dla rozwoju kolekcji oraz prowadzenia nad nią badań była aktywność dwojga kuratorów: Przemysława Michałowskiego (1969–1979) oraz Agnieszki Ławniczakowej (1979–1995). Dokonywane przez nich zakupy uzupełniały wcześniejsze zasoby, ale wytyczały także nowe pola kolekcjonerskich zadań (sztuka polskiego realizmu, malarstwo impresjonistów, *École de Paris*, nurty awangardowe 1. połowy XX w.), ugruntowując pozycję zbioru jako jednego z najważniejszych w polskich muzeach.

Galeria licząca 2011 muzealiów składa się z dwóch kolekcji.

Kolekcja malarstwa od końca XVIII w. do 1945 r.: 1590 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Mp oraz 205 o symbolu inwentarza MNP FR

Kolekcja rzeźby od końca XVIII w. do 1945 r.: 214 muzealiów o symbolu inwentarza MNP P oraz 2 o symbolu inwentarza MNP FR

Kolekcja malarstwa i rzeźby zestawia dzieła ukazujące dzieje sztuki polskiej od oświecenia i klasycyzmu po XX-wieczny modernizm. Bogato reprezentowana jest sztuka czasów Stanisława Augusta (dzieła Marcello Bacciarellego, Josepha Grassiego, Giovanniego Battisty Lampiego, Franciszka Smuglewicza). Kolekcję preromantyzmu i romantyzmu tworzą dzieła Aleksandra Orłowskiego (najciekawszy zbiór w Polsce), Piotra Michałowskiego i Januarego Suchodolskiego. Mocną stroną zbioru jest nurt realistyczny, z obrazami mistrzów kierunku – Józefa Szermentowskiego, Władysława Maleckiego, znakomitą reprezentacją Maksymiliana Gierymskiego i Józefa Chełmońskiego. Niewielki jest zespół polskich impresjonistów, choć składa się z podręcznikowych przykładów – obrazów Józefa Pankiewicza i Władysława Podkowińskiego. Dużej wagi zbiór obrazów Jacka Malczewskiego stanowi rodzaj znaku identyfikującego rangę i odrębność MNP. Sztuka Młodej Polski, w bogatym w arcydzieła zestawie obrazów i rzeźb, pozwala na zestawienie małych monografii najwybitniejszych twórców przełomu XIX i XX w.: rzeźb Franciszka Flauma i Wacława Szymanowskiego oraz obrazów Olgi Boznańskiej, Józefa Mehoffera, Władysława Ślewińskiego, Witolda Wojtkiewicza, Wojciecha Weissa i Stanisława Wyspiańskiego.

Sztuka XX w. obejmuje międzywojenne dzieła malarskiej awangardy: krakowskich formistów, artystów poznańskiego *Buntu* oraz warszawsko-łódzkich radykalnych konstruktywistów, z wyróżniającymi tę ostatnią kolekcję zespołami obrazów Marii Nicz-Borowiakowej, Marii Łunkiewicz-Rogoykiej oraz rzeźb Marii Jaremy. Kolekcję współtworzą obrazy i rzeźby należące do nurtu malarskiego klasycyzmu. Szeroka jest reprezentacja sztuki kapistów, a także dzieł twórców *École de Paris*. Ważne miejsce w kolekcji zajmują zbiory własne i cenny depozyt dzieł Artura Nachta-Samborskiego (MNP stało się ważnym ośrodkiem badań nad twórczością artysty). Pokazny zbiór obrazów Jana Sychalskiego, zakupiony w latach 50. i 60. XX w., stanowi podstawę reprezentatywnej kolekcji prac tego poznańskiego twórcy – swobodnego przedstawiciela nowej rzeczowości.

Strategia rozwoju kolekcji

Strategia rozwoju kolekcji winna wzmacniać te jej fragmenty, które najmocniej indywidualizują jej kształt. Konieczne są zatem zakupy dzieł z przełomu XVIII i XIX w., szczególnie obrazów i rzeźb artystów w zbiorze nieobecnych, reprezentowanych dziełami nie najwyższej artystycznej klasy bądź dziełami mało reprezentatywnymi dla określonego stylu. W pierwszym rzędzie poszukiwane powinny być dzieła twórców współtworzących wileński klasycyzm, np. wielofiguralne kompozycje Józefa Oleszkiewicza, obrazy Jana Rustema i Jana Damela. Konieczne jest także uzupełnienie kolekcji końca XVIII i pierwszych dekad XIX w. o dzieła pejzażowe – gatunku *en bloc* świetnie w całości kolekcji reprezentowanego – począwszy od pejzażu wczesnoromantycznego (tu poszukiwać należy dzieł Wincentego Kasprzyckiego), przez pejzaże romantyzmu i wczesnego realizmu (obrazy Jana Nepomucena Głowackiego, Chrystiana Breslauera), po pejzażystów środowiska warszawskiego lat 60. i wczesnych 70. XIX w., takich jak np. Józef Marszewski.

Wzmocnienia wymaga niewielki, lecz reprezentatywny pokaz malarstwa polskich impresjonistów (wykupienie depozytowego obrazu Leona Wyczółkowskiego); niezbędne jest pozyskanie dzieł malarzy związanych z warszawskim środowiskiem przełomu XIX i XX w., przede wszystkim wczesnoimpresjonistycznych obrazów Konrada Krzyżanowskiego oraz symbolistycznych dzieł Władysława Okunia i Kazimierza Stabrowskiego. Mimo że w galerii znajduje się już znaczny zbiór dzieł Jacka Malczewskiego, poszerzenie tego fragmentu kolekcji jest także pożądane, by utrzymać jego rangę. Rozbudowany program obejmować winien także poszerzenie kolekcji okresu dwudziestolecia międzywojennego. Celowy jest zakup dzieł artystów tworzących w 1. połowie XX w. poza granicami kraju. W największym stopniu uzupełnienia wymaga kolekcja *École de Paris* – poprzez pozyskanie dzieł twórców niereprezentowanych w naszej kolekcji

(Alfred Aberdam, Henryk Epstein, Leopold Gottlieb, Alicja Halicka, Henryk Hayden, Władysław Jahl, Rajmund Kanelba, Mojżesz Kisling, Zygmunt Landau, Szymon Mondzain, Mela Muter, Joachim Weingart), a także poszerzanie zasobu dzieł twórców już obecnych w kolekcji, takich jak Gustaw Gwozdecki (wykup depozytowego *Autoportretu*), Zygmunt Menkes (wykup depozytowych pejzaży), Eugeniusz Zak (wykup depozytowego pejzażu – gatunku istotnego w tej twórczości, a w kolekcji nieobecnego).

Dla tego fragmentu zbioru istotne jest również powiększenie zasobu dzieł związanych z polskim konstruktywizmem, także w kontekście posiadanej przez MNP kolekcji prac na papierze artystów związanych z *Buntem*. Należy dążyć do uczynienia z tej części kolekcji jednego ze znaków firmowych muzealnego zbioru 1. połowy XX w. W najbliższej perspektywie należałoby się starać o pozyskanie kolejnych prac Stanisława Kubickiego.

Galeria Sztuki Współczesnej

Historia i charakterystyka zbioru

Twórcą zrębów kolekcji polskiej sztuki współczesnej był Zdzisław Kępiński, który w swej koncepcji wyszedł od twórczości polskich kolorystów dwudziestolecia międzywojennego, ze szczególnym uwzględnieniem dokonań malarzy z kręgu Komitetu Paryskiego. Jednak bardzo szybko dostrzegł istotny wpływ tendencji nowoczesnych i europejskiej awangardy na polskich artystów – zarówno pokolenia przedwojennego, jak i młodszych. Docenił wybitne osiągnięcia Henryka Stażewskiego, Marii Jaremy, Tadeusza Kantora, Stefana Gierowskiego i innych, włączając sukcesywnie ich dzieła do otwartej w czerwcu 1957 r. pierwszej w powojennej Polsce muzealnej ekspozycji sztuki współczesnej. W swoich wyborach łączył przy tym artystów starszego i młodego pokolenia oraz twórców o znaczącej pozycji krajowej i działających w Poznaniu. Po Kępińskim kolekcję rozwijała z dużym znanstwem Irena Moderska.

Wybory Kępińskiego spowodowały, że w jednej kolekcji spotkały się dwie ważne postawy, które naznaczyły sztukę europejską w połowie XIX w. i znalazły kontynuację w sztuce następnego stulecia: skupienie uwagi na wartościach czysto formalnych oraz zainteresowanie warsztatem i językiem medium. Z jednej strony ukształtowały one profil kolekcji i narzuciły kolejnym jej kuratorom określony sposób postrzegania najnowszych dzieł sztuki polskiej, z drugiej zaś pozwoliły objąć kolekcjonerskim działaniem prace twórców zajmujących z pozoru bardzo od siebie oddalone pozycje, w których jednak można znaleźć szereg punktów wspólnych, takich jak poszukiwania warsztatowe, podejście do tradycji bądź bezkompromisowość postawy. Dzięki temu powstała kolekcja, w której możliwy jest dialog nie tylko następujących po sobie pokoleń artystycznych, ale też przedstawicieli różnych, czasem opozycyjnych wobec siebie kierunków. Dwubiegunowość ta odzwierciedla współistnienie w sztuce XX i XXI w. tendencji ekspresjonistycznych, jak i mieszczących się w szeroko pojętej nowoczesności.

W ciągu półwiecza kolekcję budowano w oparciu o zakupy, dary i przekazy instytucjonalne. Powołanie do życia w 1992 r. w ramach GSW Działu Fotografii, Video i Filmu Artystycznego (obecna nazwa: Kolekcja FViFA) było wyrazem dostrzeżenia historycznej roli fotografii i nowych mediów w dziejach sztuki polskiej, a także konieczności włączenia do planów kolekcjonerskich dzieł należących do tego obszaru artystycznej aktywności.

Galeria licząca 2686 muzealiów obejmuje cztery wydzielone zbiory, zwane kolekcjami.

Kolekcja malarstwa: 1275 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Mp

Specyficzną cechą tej kolekcji jest niejednorodność gatunkowa, która wynika z pierwotnej struktury zbiorów sztuki współczesnej MNP (trafiły tu m.in. reliefy, fotografie i asamblaże).

Przeważają dzieła malarskie, zróżnicowane pod względem poziomu artystycznego (z tego względu jedynie część z nich znajduje miejsce na ekspozycji stałej bądź jest udostępniana na wystawy czasowe). Mocną stroną jest duży wybór dzieł z lat 50. i 60. XX w., słabą – niewielka liczba prac z przełomu XX i XXI w.

Kolekcja rzeźby i instalacji: 311 muzealiów o symbolu inwentarza MNP P

Kolekcja jednorodna gatunkowo, natomiast bardzo różnorodna warsztatowo, materiałowo i gabarytowo – wymaga szczególnych warunków przechowywania i profilaktyki konserwatorskiej. Podobnie jak w przypadku kolekcji malarstwa, mocną stroną tej kolekcji jest duży wybór dzieł z lat 50. i 60. XX w., słabą – niewielka liczba prac z przełomu XX i XXI w.

Kolekcja fotografii, video i filmu artystycznego: 1027 muzealiów o symbolu inwentarza MNP FV

Trzonem jednorodnego zbioru jest kilkaset prac twórców poznańskich oraz prace fotografów z kręgu nowoczesności połowy lat 50. i neoawangardy lat 70. XX w. Jego mocną stroną są prace najlepszych artystów poznańskich, słabą – niewielka liczba prac artystów z innych środowisk.

Kolekcja zbiorów specjalnych: 73 muzealia o symbolu inwentarza MNP PS

Najmłodsza z kolekcji GSW, powstała z potrzeby wprowadzenia do zbiorów dzieł gatunkowo, technologicznie bądź intencjonalnie odrębnych od tych, które należą do tradycyjnych dziedzin sztuki i są już w MNP reprezentowane. Przeważają w niej obiekty określane terminem książka artystyczna. Mocną stroną jest zespół prac Zbigniewa Makowskiego, słabą – niewielki zasób. Z tego zbioru kilka obiektów może zostać przeniesionych do inwentarzy pomocniczych.

Strategia rozwoju kolekcji

Plan rozbudowy kolekcji galerii opiera się na długofalowej i kompleksowej strategii rozwoju, skoncentrowanej na wzmacnianiu tych obszarów, które podkreślają unikatowy charakter zbioru i jednocześnie poszerzają zasięg oddziaływania poszczególnych zespołów dzieł. Kolekcję sztuki współczesnej, którą gromadzono w muzeum od początku lat 50. XX w., cechuje duża różnorodność formalna i tematyczna. Nowy kierunek rozwoju kolekcji, zakładający wzmacnianie i kontekstualizowanie najważniejszych jej obszarów, pozwoli wyeksponować najistotniejsze pola problemowe zbioru oraz krytycznie je opracować, tworząc tym samym bogatszą narrację kolekcji. Dążymy do tego, aby kolekcja nie tylko odzwierciedlała różnorodność sztuki współczesnej, ale także była unikalna i charakteryzowała się wysoką wartością artystyczną.

Strategia ta zakłada stworzenie fundamentów dla jakościowej zmiany w funkcjonowaniu oraz społecznym postrzeganiu sztuki współczesnej. Przeorientowanie perspektywy rozwoju kolekcji, kładące nacisk na rozwijanie wybranych tematów zamiast na jedynie uzupełnianie jej najważniejszymi dziełami polskiej sztuki XX w., ma na celu skoncentrowanie uwagi na roli ośrodków regionalnych w kształtowaniu życia artystycznego w ostatnich dziesięcioleciach. Konsekwentne utrzymanie tego kierunku rozwoju przyczyni się do powstania zbioru o istotnym znaczeniu artystycznym i historycznym, zgodnego z rangą kolekcji jako narodowego skarbu polskiej sztuki współczesnej.

Od połowy lat 60. XX w. do kolekcji MNP trafiały dzieła o charakterze interdyscyplinarnym, posiadające cechy różnych gatunków artystycznych, łączące ze sobą malarstwo, fotografię, rzeźbę i environment. Prace te powstawały często z nietypowych surowców, takich jak przedmioty codziennego użytku czy materia organiczna (m.in. obiekty Władysława Hasiora, Mariusza Kruka i Marii Pinińskiej-Bereś). Tę część kolekcji planujemy dalej poszerzać o dzieła powstające w technikach tzw. nowych mediów, fotografie, instalacje o charakterze interdyscyplinarnym i interaktywnym. Wynika to z obserwowanego w ostatnim dziesięcioleciu

znaczącego wzrostu zainteresowania artystów interaktywnością jako kluczową cechą definiującą dzieło sztuki.

Plan rozbudowy tej części zbioru jest istotny w kontekście zwrócenia uwagi na rolę i rangę twórczości artystów związanych z poznańskim środowiskiem artystycznym, a w szczególności Katedrą Intermediów UAP. Łączą oni działania intermedialne z malarstwem, rysunkiem czy rzeźbą. W roku 2022 w ramach realizowanego projektu zakupiono do kolekcji instalację multimedialną *Bezwzględne cechy podobieństwa* Izabelli Gustowskiej. Pozyskanie tego dzieła stanowiło doskonały początek systematycznego wzbogacania kolekcji MNP o najnowsze dzieła multimedialne polskich artystów. W 2023 r. kolekcję wzbogacono o instalację *Stare rzeki* Leszka Knaflewskiego, która powstała z połączenia przedmiotu codziennego użytku (poduszki) z materią organiczną (korzeniem). W dalszej kolejności planujemy systematyczne uzupełnienie tego zespołu prac o dzieła takich artystów, jak Honza Zamojski, Wojciech Bąkowski, Konrad Smoleński, Mateusz Sadowski, Janusz Bałdyga, Dominik Lejman czy Magdalena Starska.

Opracowane w roku 2023 teoretyczne założenia nowej prezentacji zbiorów na wystawie stałej obejmują zmianę organizacji przestrzeni wystawienniczej, uwzględniającą rozwój kolekcji. Nowy projekt aranżacji wystawy stałej umożliwi prezentację nowych dzieł sztuki, które muzeum planuje pozyskać do zbiorów w perspektywie kolejnych pięciu lat. Plan rozbudowy galerii łączy się więc z projektem udostępnienia publiczności nowej ekspozycji stałej, której podstawą jest propozycja rewizji kolekcji i jej historii.

Założeniem ekspozycji jest nie tylko zaktualizowanie spojrzenia na dziedzictwo artystyczne, ale także otwarcie nowych dróg interpretacyjnych dla dzieł sztuki tworzących kolekcję. W ten sposób chcemy wzbogacić doświadczenie widza, ukazując zarówno ciągłość, jak i ewolucję sztuki współczesnej znajdującej się w naszym zbiorze. Punktem wyjścia nowej wystawy stałej będzie nawiązanie do awangardowych postaw twórczych i zjawisk, które wywarły istotny wpływ na poznańskie środowisko artystyczne i dynamikę jego rozwoju w okresie powojennym. Odwołanie to stanowić będzie oś prezentacji rozwijanej w poszczególnych sektorach w odniesieniu do wyróżnionych zagadnień. Z uwagi na projekt przebudowy wystawy stałej, na której muzeum prezentuje najważniejsze dzieła ze swojej kolekcji, strategia kolekcjonerska galerii skupia się obecnie na pozyskiwaniu dzieł, które odegrają fundamentalną rolę w budowaniu narracji nowej ekspozycji i pozwolą na kontekstualizację zespołów prac stanowiących trzon kolekcji.

W galerii znajduje się duży zbiór prac najważniejszych polskich artystek debiutujących w latach 70., takich jak Natalia LL, Maria Pinińska-Bereś, Izabella Gustowska czy Zofia Kulik. Ich prace były eksponowane na historycznej wystawie sztuki kobiet w poznańskiej Galerii ON w 1980 r. i do tej wystawy nawiązywać będzie jeden z sektorów tematycznych nowej ekspozycji stałej, skupiający się na dziełach eksplorujących problem cielesności. Tę część wystawy planujemy rozbudować o nowe konteksty dzięki pozyskaniu do kolekcji pracy *Oliwkowa szpilka* Teresy Tyszkiewicz. Zbiór prac artystów debiutujących w latach 70. zostanie również uzupełniony o obraz Piotra C. Kowalskiego – artysty wpisującego się w zjawisko zwrotu ku malarstwu, następujące w sztuce polskiej w kolejnej dekadzie. Dzieła z lat 80. stanowią obecnie jedną z najsłabiej reprezentowanych grup w muzealnej kolekcji. Pozyskanie obrazu *Zielony* (z cyklu „Obrazy podwójne malowane na sztaludze i ich ślady”) – prezentowanego w Galerii Wielka 19, jednym z najsilniej oddziałujących centrów lokalnej sztuki w latach 80. – pozwoli na wzbogacenie jej o dzieło malarza zaliczanego do najbardziej uznanych poznańskich artystów. Reprezentację lokalnego środowiska artystycznego wymiernie dopełni obiekt Mariusza Kruka *Bez tytułu*. Debiutując na początku lat 80. XX w., artysta wystawiał swoje prace w ramach legendarnej poznańskiej grupy Koło Klipsa, która wraz warszawską Grupą i wrocławskim

Luxusem współtworzyła niezależną scenę artystyczną, wpływając znacząco na rozwój polskiej sztuki tamtej dekady. Dzieło odzwierciedla powszechne w polskiej sztuce po 1945 r. zainteresowanie materialnością przedmiotu (temu problemowi poświęcony będzie osobny dział tematyczny nowej ekspozycji) Rzeźba Mariusza Kruka będzie zatem dopełniać grupę obiektów rzeźbiarskich, wśród których pojawiają się m.in. prace Aliny Szapocznikow i Władysława Hasiora. W zbiorach galerii znajdują się dwie inne, wczesne prace artysty, których nie można jednak prezentować na stałej ekspozycji ze względu na zbyt duże rozmiary i nietrwałe tworzywa.

Największych uzupełnień wymaga zbiór prac cenionych artystów młodego pokolenia. Wśród obiektów eksponowanych na wystawie stałej znajdują się m.in. nabyta przez muzeum w 2022 r. praca Magdaleny Starskiej, przyjęte w depozyt fotografie Bownika oraz obrazy Agnieszki Brzeżańskiej i Małgorzaty Szymankiewicz. Docelowo szczególną rolę w tej grupie mają odgrywać dzieła artystów powiązanych z poznańskim środowiskiem artystycznym, a w szczególności UAP (dawną Akademią Sztuk Pięknych). Dynamikę rozwoju lokalnego ośrodka sztuki i różnorodność artystycznych dróg obieranych przez artystów odzwierciedlają dwie prace, które planujemy pozyskać do kolekcji – *H and Rebar* Moniki Sosnowskiej oraz *The Body + The Head* Honzy Zamojskiego.

Nabycie wymienionych obiektów nie tylko wzbogaci zbiór o nowe, istotne prace, ale również dostosuje ekspozycję do nowych inspiracji i kierunków w sztuce współczesnej. Pragniemy, aby galeria stała się miejscem, które nie tylko eksponuje dzieła artystyczne, lecz także inspiruje i refleksyjnie wpisuje się w dynamiczne zmiany kulturowe i artystyczne współczesności. Pozyskane prace dopełniłyby kolekcję jako obiekty, które nie tylko są atrakcyjne formalnie, ale i zmuszają widza do zrewidowania jego stosunku do otaczającego świata.

Gabinet Rycin i Rysunków

Historia i charakterystyka zbioru

Początki zbioru sięgają biblioteki PM, tworzonej przez Georga Minde-Poueta, której część stanowiły zbiory specjalne z kolekcją rycin i rysunków. Największym ówczesnym nabytkiem był kilkutysięczny przekaz z Berlina, tzw. dar Agnes von Raumer, obejmujący przede wszystkim XIX-wieczne prace graficzne oraz rysunkowe z obszaru niemieckojęzycznego. Z istotnych ówczesnych zakupów wymienić należy zespół drzeworytów sztorcowych wg projektów Adolpha Menzla, cykli graficznych Maxa Klingera, a także rysunków romantyków niemieckich. Od 1908 r. w inwentarzu muzealnym pojawia się zapis *Graphische Sammlung* lub *Kunstgraphische Sammlung*, świadczący o postępującej autonomii kolekcji. Do pełnego jej wydzielenia doszło w MW; dokonał tego w 1926 r. Alfred Brosig, a wytyczony wówczas nowy kierunek kolekcjonowania – stworzenie reprezentatywnego zbioru współczesnego rysunku i grafiki polskiej – pozostaje aktualny do dzisiaj. W tej perspektywie szczególne znaczenie miał przekazany w 1921 r. przez Leona Wyczółkowskiego dar własnej kolekcji, z zespołem dzieł polskich twórców. W 1934 r. do MW trafił w formie depozytu kilkutysięczny zbiór rycin o tematyce polskiej, będący częścią kolekcji Izabeli Działyńskiej.

W okresie II wojny światowej do zbiorów włączono rysunki i grafiki TPN. Ówczesny niemiecki zarząd muzeum nabywał też – głównie na aukcjach w Lipsku i u antykwarzy w Berlinie – grafiki i rysunki niemieckich twórców, powstałe od XV do 1. połowy XIX w. W powojennych latach kolekcja – do 1955 r. pod kuratelą dr Józefy Orańskiej, a później Ewy Kamińskiej – była porządkowana i inwentaryzowana, a także wielokrotnie przenoszona. Mimo problemów zbiór powiększał się o cenne zespoły dzieł polskich twórców: Władysława Podkowińskiego, Piotra Michałowskiego, Henryka Rodakowskiego, Jacka Malczewskiego czy Józefa Brandta. Dołączyły do tego nabytki dzieł polskiej sztuki awangardowej, m.in. znakomity zespół

rysunków Tadeusza Kantora, zaś regularne zakupy grafik z Międzynarodowego Biennale Grafiki w Krakowie pozwalały na uzupełnianie kolekcji grafiki europejskiej. W 1. połowie lat 90., gdy działem kierował dr. hab. Tadeusz Żuchowski (do 1996 r.), skupiono się na działalności badawczej i wystawienniczej (teksty naukowe i wystawy, m.in. *Kobieta, Eros, Śmierć. Cykle graficzne Maxa Klingera czy Ukiyo-e. Obraz przemijającego świata*), co wpłynęło na wzbogacenie zbiorów, m.in. o duży dar kaligrafii i akwarel Morimoto Sejun i jego szkoły. Działania badawczo-wystawiennicze zintensyfikowano, szczególnie po 2001 r., gdy Gabinet Rycin wraz ze zbiorami przeniesiony został do przestrzeni w nowym gmachu MNP, zaplanowanych jako miejsce docelowe. Po wystawie „Bunt. Ekspresjonizm poznański 1917–1925” (2003) nabytki koncentrowały się na poszerzaniu kolekcji dzieł artystów ugrupowania *Bunt*. Po międzynarodowej konferencji i wystawie „Impact–Kontakt Poznań–Berlin 2005” otrzymano w darze szereg dzieł współczesnych artystów europejskich, realizowano także zakupy dzieł polskich artystów współczesnych.

Zbiory gabinetu liczące 46 701 muzealiów składają się z następujących kolekcji.

Kolekcja rysunku muzealnego: 3407 pozycji o symbolu inwentarza MNP Gr

Kolekcję tworzą prace powstałe w okresie od XVI w. do czasów współczesnych. Najmniej liczny jest zbiór z okresu XVI–XVIII w. (40 rysunków). W nieprzekraczającej 500 prac kolekcji XIX-wiecznego rysunku europejskiego dominują prace artystów z kręgu niemieckojęzycznego (m.in. Josepha Grassiego, Josepha Antona Kocha, Juliusa Schnorra von Carolsfelda, Moritza von Schwinda i Juliusa Hübnera); niektóre z nich są studiami do obrazów znajdujących się w kolekcji sztuki europejskiej. Największą grupę stanowi kolekcja rysunku polskiego (prace Jana Piotra Norblina, Aleksandra Orłowskiego, Piotra Michałowskiego, Jana Matejki, Henryka Rodakowskiego, Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera, Leona Wyczółkowskiego, Tadeusza Makowskiego oraz cenny zespół rysunków i szkicowników Jacka Malczewskiego, jeden z trzech największych w Polsce). Cenny zespół prac artystów współczesnych (m.in. Jana Lebensteina, Tadeusza Kantora, Jonasza Sterna, Bronisława Linkego, Tadeusza Brzozowskiego, Władysława Strzebińskiego, Alfreda Lenicy, Stanisława Gierowskiego, Zbigniewa Makowskiego) obejmuje po kilkanaście lub kilkadziesiąt rysunków danego twórcy, a w przypadku Kantora czy Berdyszaka są to zespoły ponad stu prac.

Kolekcja grafiki muzealnej: 27 211 pozycji o symbolu inwentarza MNP G

Zbiór obejmuje ryciny powstałe w okresie od XV w. do współczesności. Znaczną jego część stanowią prace o profilu ikonograficznym. Grafika dawna (XV–XVIII w.) to nieco ponad 1000 obiektów należących do różnych szkół, w tym większe zespoły rycin Albrechta Dürera, Rembrandta (w większości odbitki XVIII-wieczne) i Jacques’a Callota oraz dzieła Lucasa van Leydena, Heinricha Aldegrevera, Marcantonio Raimondiego, Salvatora Rosy i Francesca Bartolozziego. Grafika XIX–XX w. liczy ponad 2000 obiektów, w większości z kręgu niemieckojęzycznego (zespoły rycin Ludwiga Emila Grimma i Adriana Ludwiga Richtera, drzeworyty wg Adolpha Menzla, niemal kompletny zespół cykli Maxa Klingera, a także dzieła Käthe Kollwitz, Edvarda Muncha czy Andersa Zorna).

W zbiorze grafiki polskiej dominują prace okresu międzywojennego i grafika współczesna, a ważną ich część (ok. 450 prac) stanowią dzieła twórców związanych z poznańskim *Buntem*. Zbiór grafiki współczesnej to dzieła artystów najbardziej znaczących dla rozwoju grafiki polskiej od końca lat 50. do lat 80. XX w.

Odrębną grupę stanowią dzieła dalekowschodnie. Jest to ponad 400 obiektów, w tym ok. 250 drzeworytów japońskich, ponad 50 rysunków chińskich i japońskich, 23 zwoje, 58 kaligrafii oraz ok. 20 książek drzeworytniczych.

Kolekcja japoników: 65 muzealiów o symbolu inwentarza MN Gj

Zbiór tworzą głównie kaligrafie.

Kolekcja rysunku TPN (zamknięta): 1439 pozycji o symbolu inwentarza MNP TPNr

Wśród rysunków dominują prace artystów polskich, głównie związanych z Gdańskiem i Poznaniem, a także niewielka liczba rysunków europejskich.

Kolekcja grafiki TPN (zamknięta): 5728 pozycji o symbolu inwentarza MNP TPN

Zbiór grafik zawiera ryciny polskie i obce z okresu od XVI do XIX w., przede wszystkim portrety, widoki (głównie XIX-wieczne) oraz przedstawienia wydarzeń historycznych. Wśród rycin o charakterze artystycznym są dzieła twórców znaczących dla rozwoju grafiki, reprezentujących różne szkoły (m.in. Marcantonio Raimondiego, Daniela Hopfera, Annibale Carracci, Cornelisa Corta, Hendrika Goltziusa, Claude'a Mellana, Jusepe Ribery, Salvatora Rosy, Francesca Bartolozziego).

Kolekcja gołuchowska (zamknięta): 3982 pozycji o symbolu inwentarza MNP Gł

Zbiór tworzony przez Izabelę z Czartoryskich Działyńską ma charakter ikonograficzny. W większości są to polonica: portrety królów i ich żon, wizerunki ważnych postaci historycznych, przedstawicielei rodów arystokratycznych (m.in. Czartoryskich), przedstawienia wydarzeń z historii Polski, widoki i plany miast oraz mapy.

Kolekcja czerniejewska (zamknięta): 3537 pozycji o symbolu inwentarza MNP Gc

Zbiór stworzony przez Skórzewskich w Czerniejewie, składający się z blisko 3600 rycin portretowych, umieszczonych w albumach kolekcjonerskich. W większości są to grafiki pochodzące z XIX w. – staloryty, litografie oraz drzeworyty sztorcowe.

Kolekcja ekslibrisów: 1332 pozycji o symbolu inwentarza MNP Ge

Kolekcja Fundacji im. Raczyńskich: 68 muzealiów o symbolu inwentarza MNP FR

W zespole znajdują się prace twórców europejskich (m.in. rysunek Rubensa, pastele Barociego i dzieła artystów niemieckich – Overbecka, Kaulbacha, Rumohra i Schadowa) oraz prace artystów polskich (Orłowskiego, Wyspiańskiego, Fałata).

Strategia rozwoju kolekcji

Priorytetem kolekcjonerskim jest przede wszystkim rozwój zasobu rysunku i grafiki polskiej. Poza pracami szkoły krakowskiej i warszawskiej (Norblin, Orłowski, Michałowski czy Malczewski) poszukiwane będą także dzieła twórców związanych z Poznaniem i Wielkopolską. Konieczne jest uzupełnienie zbioru grafiki polskiej od przełomu XIX i XX w., m.in. o brakujące prace Pankiewicza, Wyczółkowskiego, Weissa oraz twórców dwudziestolecia międzywojennego – formistów, konstruktywistów warszawskich i łódzkich oraz innych środowisk awangardowych, nade wszystko prac artystów *Buntu* i twórców współpracujących ze „Zdrojem”. W tym kolekcjonerskim nurcie istotne jest poszerzanie zasobu o prace artystów czynnych w Poznaniu w okresie I wojny światowej, także narodowości niemieckiej i żydowskiej. Ważnym celem jest budowanie reprezentatywnych zespołów dzieł graficznych i rysunkowych artystów związanych z poznańską szkołą plastyczną i szerzej – prac przedstawicieli środowiska plastycznego Poznania całego XX w. aż do współczesności. Jeżeli chodzi o kolekcję sztuki obcej, istotne jest rozbudowywanie kolekcji rycin i rysunków kręgu niemieckojęzycznego XIX i pierwszych dekad XX w. Ze względu na historię MNP i jego zbiorów niezbędne jest również poszerzanie kolekcji o dorobek artystów kręgu niemieckich romantyków, neoromantyków, *Secesji Berlińskiej* oraz ekspresjonistów, zarówno pierwszego, jak i drugiego pokolenia. Jest to też istotne jako kontekst dla badań nad twórczością *Buntu*. Uzupełnienia wymagają też zespoły prac artystów europejskich końca XIX i początku XX w., w tym Klingera, Stauffer-Berna, Kollwitz, Muncha, Liebermanna i Zorna.

Dla kolekcji grafiki dawnej istotne jest poszerzenie zasobu o nurty dotąd w naszych zbiorach niereprezentowane, przede wszystkim o ryciny grafików tzw. szkoły naddunajskiej (Altdorfera, Hubera, Hirschvogla), a także o prace w technice drzeworytu światłocieniowego, popularnej w XVI w. w Niemczech i Włoszech (m.in. Baldunga Griena, Cranacha, Ugona da Carpi). Ważnym zadaniem w obszarze grafiki dawnej jest uzupełnienie *oeuvre* artystów dobrze reprezentowanych w kolekcji (m.in. Dürera, Leydena, Goltziusa, Rembrandta, Callota, Ribery, Piranesiego). Konieczne jest także wzbogacenie kolekcji o odbitki stanowe pokazujące różne etapy opracowania płyty graficznej (są to obiekty rzadkie, mające wysoką rangę i istotnie podnoszące wartość kolekcji). Niezmiernie ważne byłoby pozyskanie do zbioru kilku konkretnych dzieł, m.in. *Wenus* Goltziusa, brakującego miedziorytu z serii „Trzy boginie”, 1596; drzeworytu Jeghera *Odpozynek w czasie ucieczki do Egiptu*, wg rysunku Rubensa z naszych zbiorów; cyklu dziesięciu akwafort Klingera *Ein Handschuh. Opus VI* (Rękawiczka), I wydanie w 1881 r.

Wzbogacenie zbioru rysunku nowożytnego, choć pożądane, wydaje się w obecnej sytuacji zadaniem trudnym.

Obowiązująca w działach sztuki zasada pozyskiwania do kolekcji dzieł o wysokiej artystycznej randze w przypadku rysunków winna uwzględniać również prace będące elementem procesu tworzenia obrazów i rzeźb znajdujących się w MNP. Z kolei kolekcjonowanie rycin musi uwzględniać kryteria dodatkowe (odbitka wczesna i dobrej jakości; jeżeli odstępuje się od zasady jakości odbitki, konieczne jest uargumentowanie takiej decyzji).

Galeria Plakatu i Projektowania Graficznego

Historia i charakterystyka zbioru

Galeria Plakatu i Projektowania Graficznego gromadzi muzealia z dziedziny plakatu, projektowania graficznego, reklamy i komunikacji wizualnej. Formalne początki galerii sięgają 1968 r., gdy w oparciu o gromadzone okazjonalnie od początku XX w. plakaty utworzono przy Gabinetach Rycin Sekcję Plakatu. W roku 1975 sekcja została przekształcona w samodzielny Dział Plakatu, który w 1991 r. wraz z Działem Wzornictwa Przemysłowego wszedł w skład Galerii Plakatu i Designu. Inicjatorem powstania kolekcji plakatu oraz jej wieloletnim kuratorem był Zdzisław Schubert. W roku 2021 wyłączono zbiory wzornictwa przemysłowego ze struktury galerii (zostały włączone do zbiorów MSU) i przekształcono jednostkę w Galerię Plakatu i Projektowania Graficznego.

U podstaw kolekcjonerskiego programu było tworzenie zbioru plakatu polskiego o wysokich walorach artystycznych; w latach 90. XX w. zainicjowano tworzenie zbioru plakatu zagranicznego, a w latach następnych poszerzono profil kolekcji o prace z innych dziedzin projektowania graficznego autorstwa uznanych plakacistów. Gromadzenie muzealiów z wymienionych wyżej dziedzin odbywa się drogą darowizn, zakupów lub wymiany, jednak w przeważającej mierze oparte jest na pozyskiwaniu prac bezpośrednio od ich twórców i wydawców. Znaczący udział darów przekazywanych przez artystów jest potwierdzeniem rangi i kulturotwórczej roli poznańskiej kolekcji. Jej bogactwo i różnorodność, ukazujące łączność wielu dziedzin grafiki projektowej, stanowią o atrakcyjności poznańskiego zbioru i dają podstawę do wyznaczania perspektyw badawczych i wystawienniczych.

Galeria licząca 43 291 pozycji inwentarzowych składa się z następujących zespołów.

Kolekcja plakatu polskiego: 18 968 muzealiów o symbolu inwentarza PI

Zbiór plakatów powstałych po 1945 r. znakomicie dokumentuje znaczenie tej dziedziny sztuki, poczynając od zaistniałego w latach 50. XX w. fenomenu tzw. „polskiej szkoły plakatu” z szeroko udokumentowanym dorobkiem jej najważniejszych przedstawicieli (Henryka

Tomaszewskiego, Jana Lenicy, Romana Cieślewicza, Waldemara Świerzego, Jana Młodożeńca), po dokonania reprezentantów kolejnych generacji polskich projektantów i prace twórców najmłodszych, żywo reagujących na wyzwania współczesności. W kolekcji znajduje się również blisko 300 prac powstałych do 1939 r., które ilustrują pionierski okres tej dyscypliny artystycznej na ziemiach polskich na pocz. XX w. i jej dynamiczny rozwój w dwudziestoleciu międzywojennym.

Kolekcja plakatu europejskiego i pozaeuropejskiego: 15 768 muzealiów o symbolu inwentarza Plo

Rozwija się dynamicznie od lat 90. XX w. dzięki licznym kontaktom z zagranicznymi instytucjami kultury (muzea, galerie), a także z autorami plakatów. Charakteryzuje się reprezentatywnością dorobku wiodących światowych środowisk, z plakatem japońskim (ponad 3000 tytułów), szwajcarskim (blisko 1000 tytułów), niemieckim (ponad 3000 tytułów) i francuskim (ok. 1000 tytułów). Istotnym celem rozwoju tej kolekcji jest dokumentowanie dokonań najwybitniejszych twórców plakatu na świecie. Wielu projektantów światowego formatu posiada tu wyjątkowo obszerną reprezentację, niespotykaną w innych zbiorach instytucjonalnych.

Kolekcja grafiki wydawniczej i akcydensów: 5683 pozycje o symbolach inwentarza P1f, P1d, P1k, P1r

W skład kolekcji wchodzi powielane drukiem małe formy graficzne, mieszczące się w zakresie grafiki wydawniczej (m.in. ilustracja książkowa, karty pocztowe, okładki i obwoluty książek, okładki czasopism i płyt gramofonowych, kalendarze). Oddzielny, wyróżniający się zbiór stanowią wyselekcjonowane pod względem graficznym i edytorskim książki ilustrowane, których kolekcja budowana jest na bieżąco w ciągu ostatnich lat (1152 tytuły).

Kolekcja grafiki okołoprojektowej: 1797 pozycji o symbolach inwentarza P1g, P1p

W skład kolekcji wchodzi prace na papierze, wykonane za pomocą różnych technik (m.in. rysunki, gwasze, sitodruki, collage oraz grafika warsztatowa), autorstwa znanych plakacistów. Cechą decydującą o tożsamości i niepowtarzalnym charakterze zbioru jest kolekcjonowanie komplementarnych wobec plakatu dziedzin twórczości plastycznej. Gromadzone są zatem przykłady z dziedziny szeroko rozumianego projektowania graficznego (m.in. grafiki wydawniczej, ilustracji książkowej, kart pocztowych, okładek i obwolut książek, okładek czasopism i płyt gramofonowych, kalendarzy), a także prace dokumentujące etapy procesu twórczego, w tym szkice i projekty do plakatów. Znaczącą częścią tak profilowanej kolekcji są dzieła twórców o światowej renomie, m.in. unikatowe serie fotomontaży Romana Cieślewicza, artystycznie i historycznie wyjątkowy zespół rysunków, projektów ilustracji i grafiki filmowej Jana Lenicy (ponad 400 pozycji) czy obszerne zespoły prac na papierze Jana Młodożeńca i Waldemara Świerzego. Taki profil kolekcji wyróżnia poznańską GPiPG spośród innych zbiorów plakatu w Polsce.

Dział dokumentacji życia artystycznego: 1075 pozycji o symbolu inwentarza GPiP Dok

Dokumentacja po zmarłych wybitnych polskich plakacistach nie ma statusu muzealiów, a zbiór ewidencjonowany jest w inwentarzu archiwaliów.

Strategia rozwoju kolekcji

Podstawowym celem polityki gromadzenia zbiorów GPiPG jest systemowe i konsekwentne rozwijanie wyznaczonych już kierunków kolekcjonowania i zapewnienie ciągłości zbiorom. Strategia rozwoju kolekcji na najbliższe lata zakłada stałe pozyskiwanie aktualnie powstających projektów, których najważniejszym walorem będzie indywidualna i interesująca forma, wyrazisty styl, a przede wszystkim możliwość wprowadzenia do kolekcji prac wyznaczających nowe kierunki i tendencje w projektowaniu graficznym. Niewątpliwym

wyzwaniem dla profilu kolekcji i programu kolekcjonerskiego jest rozwój nowoczesnych technologii informatycznych. Dał on twórcom nie tylko nowe możliwości kreowania obrazu, ale spowodował też rewizję dotychczasowego postrzegania plakatu w jego tradycyjnej papierowej formie. Coraz częściej wizualna publikacja nowego projektu odbywa się internecie, będącym dla projektantów nową przestrzenią dialogu i interakcji z publicznością i środowiskiem artystycznym. Nowe medium przyswoiło sobie w pełni cechy tradycyjnego nośnika, z zachowaniem wszystkich reguł formalnych dyscypliny – kombinacji słów i obrazów. Nadrzędną wartością projektu pozostaje jego graficzno-intelektualny koncept, a w intencji autora aktualny zapis cyfrowy w niczym nie ogranicza możliwości przyszłego powielenia i upowszechnienia wizerunku za pomocą innych technik i nośników (np. tradycyjnego papieru) oraz w dowolnym formacie. Zjawisko transformacji konwencjonalnego plakatu w czasach wszechobecnych ekranów cyfrowych i mediów społecznościowych nieuchronnie wiąże się z koniecznością wytyczenia nowego obszaru kolekcjonerskiego celem gromadzenia, dokumentowania i nadania statusu muzealnego artefaktom cyfrowym, co zaświadczy o nieprzerwanej linii rozwojowej myśli projektowej.

Gabinet Numizmatyczny

Historia i charakterystyka zbioru

Kolekcję gabinetu współtworzą dwa XIX-wieczne zbiory: zabytki PM oraz Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim przy TPN. W czasach II RP zbiór numizmatyczny MW nie powiększał się intensywnie, choć dyrektorem placówki przez kilkanaście lat był Marian Gumowski, jeden z najbardziej utytułowanych numizmatyków w historii tej dyscypliny naukowej. Podczas okupacji w KFMP, którym kierował gdański numizmatyk Siegfried Rühle, znalazły się zbiory Numizmatyczne TPN (nadal w MNP), jak również wiele prywatnych kolekcji z terenu Poznania i Wielkopolski. W chwili wyzwolenia Poznania w lutym 1945 r. straty Gabinetu Numizmatycznego były bardzo wysokie. Utracono m.in. wszystkie zabytki złote oraz monety srebrne o większych nominałach (talary). Część zbiorów odzyskano dzięki rewindykacjom z Pragi i Moskwy. W okresie PRL uporządkowaniem zbioru zajął się Kazimierz Szuda, którego w 1970 r. na stanowisku kuratora zastąpił Julian Olejniczak. Zbiory numizmatyczne MNP systematycznie się rozrastają, a obecnie należą do trzech najważniejszych kolekcji publicznych w Polsce (obok Muzeów Narodowych w Krakowie i Warszawie).

Najważniejsze kolekcje budujące rangę gabinetu (drugiego po MNW pod względem liczby zabytków) to w pierwszym rzędzie znakomity i najlepszy w Polsce zbiór plakiet renesansowych z daru Jamesa Simona dla KFM w Poznaniu (lata wojny przetrwał w niemal nienaruszonym stanie; częścią daru Simona jest skromniejszy zespół plakiet secesyjnych). Wysoką muzealną klasą charakteryzuje się także kolekcja plakiet i medalionów gipsowych Czesława Makowskiego – hojna darowizna dzieł własnych wybitnego rzeźbiarza i medaliera. Wybitną kolekcją jest też zakupiony w 2020 r. niemal kompletny zbiór plakiet powstałych w Mennicy Państwowej w Warszawie w okresie 1926–1939. Wskazać też należy wysokiej klasy kolekcję medali nowożytnych polskich i z Polską związanych, jak również stosunkowo duży zbiór medali wystaw gospodarczych.

Zbiory gabinetu liczące 72 464 muzealiów dzielą się na następujące kolekcje.

Kolekcja monet starożytnych i bizantyńskich: blisko 2400 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN A

Monety greckie i rzymskie (zdecydowanie dominujące; przede wszystkim z okresu cesarstwa) oraz bizantyńskie z epoki wieków średnich, w tym także złote, niekiedy bardzo rzadkie.

Kolekcja monet krajów niemieckojęzycznych: blisko 28 000 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN B

Kolekcja monet obcych (z wyjątkiem krajów niemieckojęzycznych): blisko 18 000 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN C

Kolekcja papierowych znaków pieniężnych: ponad 20 500 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN D

Banknoty, bilety kasowe, obligacje etc., w tym interesujące papiery wartościowe (np. z okresu powstania styczniowego) oraz pieniądź zastępczy z okresu I wojny światowej (tzw. bony lub notgeldy), głównie z terenu Wielkopolski.

Kolekcja medali, orderów i odznak: blisko 11 700 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN E

Kolekcja obiektów z zakresu sfragistyki: blisko 5700 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN F

Pieczone i tłoki pieczętno.

Kolekcja kopii monet: ponad 1900 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN G

Kolekcja plakiet i medalionów: blisko 1600 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN H
M.in. kolekcja plakiet renesansowych z daru Jamesa Simona (unikatowa na tle zbiorów polskich) oraz kolekcja plakiet wykonanych w Mennicy Państwowej w okresie II RP, w tym wiele unikatów i egzemplarze bardzo rzadkich, prawdopodobnie najlepszy zbiór tego typu obiektów w publicznych muzeach krajowych.

Kolekcja stempli i matryc: ponad 1600 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN K

M.in. zbiór odznak, oznak i medali wytworzonych w Poznaniu w okresie powojennym przez firmę grawerską Jarosława Jakubowskiego (ponad 1500 obiektów).

Kolekcja odlewów gipsowych: blisko 600 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN M

Głównie odlewy medalionów i plakiet, w tym gipsowe medaliony portretowe Czesława Makowskiego (ponad 560 szt.), które artysta przekazał MW w darze w 1920 r.

Kolekcja monet polskich historycznych: ponad 41 800 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN P oraz MNP GN N

W inwentarzu N ujęto 3348 monet – wyselekcjonowanych i oznaczonych mianem „monet kategorii I”, pierwotnie zapisanych w inwentarzu P.

Kolekcja monet polskich współczesnych i żetonów: 2750 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN PL

Kolekcja variów: blisko 150 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN V

Księgi skarbów (Zbiór Wydzielonych Znaleźsk): blisko 13 000 muzealiów o symbolu inwentarza MNP GN Z

Obecnie ujednoczone do jednej księgi zawierającej znaleźsk.

Strategia rozwoju kolekcji

Zbiory gabinetu stanowią niemal połowę zasobu muzealiów MNP i są jego najliczniejszą kolekcją. Reprezentują różne rodzaje wytwórczości związanej z tą kolekcjonerską dziedziną i zestawiają dzieła o zróżnicowanych funkcjach (monety, medale, pieczęcie, zabytki papierowe etc.), powstałe od czasów głębokiej starożytności aż do chwili obecnej. Ta historyczna i liczebna rozległość powoduje konieczność wyboru kilku z wielu możliwych kierunków rozwoju kolekcji. Niezbędne jest utrzymanie aktualizowanego w czasach powojennych, a zakorzenionego w historii paradygmatu gromadzenia muzealiów związanych z Wielkopolską – tak jak czynili to nasi poprzednicy w KFM oraz MW. W związku z tym poszukiwane są m.in. dzieła związanych z Poznaniem medalionów (m.in. Jana Wysockiego i Władysława Marcinkowskiego), a celem tej kolekcjonerskiej strategii jest zestawienie reprezentatywnych

dla ich twórczości zespołów. Najbliższe zamierzenia w tym nurcie związane są z zabiegami o pozyskanie daru – schedy po wybitnym twórcy Józefa Stasińskim.

Ranga Muzeum Narodowego, a także uniwersalne wartości niesione przez najlepsze fragmenty kolekcji, obligowały i nadal obligują do kontynuowania kolekcjonerskich decyzji wykraczających poza regionalne konteksty. Priorytetem jest wzbogacanie tych fragmentów kolekcji, które stanowią o specyfice zbioru poznańskiego. Należą do nich przede wszystkim: medale polskie i z Polską związane z okresu XVI–XVIII w., medale poświęcone wystawom gospodarczym oraz plakietki wytworzone w okresie międzywojennym w Mennicy Państwowej w Warszawie. W odniesieniu do kolekcji monet polskich wysoce pożądane jest uzupełnianie drogą zakupu egzemplarzy wysokonominałowych srebrnych (talarów) oraz złotych z okresu od XVI do XVIII w., których brak uniemożliwia pełne zobrazowanie rozwoju historycznego polskiego mennictwa. Najbardziej dotkliwe straty wojenne GN MNP dotyczą właśnie monet tego rodzaju.

Wśród priorytetów są także takie programy kolekcjonerskie, których realizacja wyróżnić ma zbiór GN MNP spośród muzealnych kolekcji numizmatycznych w Polsce. Przykładem takiego zbioru są żetony promocyjne jednostek samorządu terytorialnego, tzw. dukaty lokalne. Warto podkreślić, iż ta prawie kompletna i zamknięta, największa obecnie w muzeach polskich kolekcja obiektów tego typu, wykonanych także w srebrze i złocie, powstała wyłącznie drogą darów.

Wszystkie przyjmowane do kolekcji dary oraz realizowane zakupy spełniają podstawowy wymóg merytoryczny związany z numizmatycznym kolekcjonerstwem, to jest walor bycia źródłem dla badań historycznych.

Muzeum Etnograficzne

Historia i charakterystyka zbiorów

Za początek kolekcji ME przyjmuje się utworzenie zbiorów Towarzystwa Ludoznawczego w Poznaniu i otwarcie w 1911 r. w Muzeum im. Mielżyńskich pierwszej wystawy etnograficznej pokazującej blisko 1000 eksponatów, głównie z terenu Wielkopolski. Towarzystwo Ludoznawcze podarowało tę kolekcję MW w 1920 r., a w 1921 r. wyeksponowano ją na wystawie stałej. Kolekcję, zwaną Zbiorami Ludoznawczymi im. Heleny i Wiesławy Cichowicz, rozwijano poprzez pozyskiwanie artefaktów z różnych regionów etnograficznych przedwojennej Polski (ok. 5500 eksponatów do 1939 r.). W czasie II wojny światowej MW utraciło niemal całą kolekcję etnograficzną. Ocalały, choć zdziesiątkowane, darowane MW zbiory „egzotyczne” z terenu Nowej Gwinei (kolekcja dr. Józefa Zwierzyckiego) oraz z Afryki (kolekcja Henry’ego M. Stanleya). Po wojnie kolekcje znów w części utracono na rzecz Muzeum Kultur Ludowych w Warszawie-Młocinach (dziś Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie). Zgodnie z ówczesną polityką państwową priorytetem ponownego budowania kolekcji miało być wówczas gromadzenie artefaktów z regionu wielkopolskiego i ziem zachodnich. Na skutek odezwy władz kościelnych i państwowych do muzeum napływały dary, pierwsze w 1946 r. od mieszkańców Dąbrówki Wielkopolskiej i od Bambrów. Od 1950 r. następuje systematyczne rozwijanie kolekcji w wyniku badań terenowych w Wielkopolsce i na Ziemi Lubuskiej. Zakupiono, a także przyjęto w darze szereg eksponatów kultury technicznej oraz sztuki ludowej. Odradzające się zbiory zostały zasilone przekazami z innych muzeów, np. w 1949 r. z byłego niemieckiego Muzeum w Trzciance, a w 1953 r. ze zlikwidowanego wówczas Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Dekady lat 60., 70., 80. XX w. to stały rozwój kolekcji ME dzięki zakupom dokonywanym podczas badań terenowych w Wielkopolsce i na Podhalu oraz podczas wypraw naukowych pracowników uniwersyteckich do Azji Środkowej, Afryki i Ameryki Południowej, a także dzięki współpracy z kolekcjonerami i dyplomatami (np.

dar Ambasady Indii). Kolekcja ME rozwijała się też dzięki subwencjom Ministerstwa Kultury oraz zakupom wyrobów artystycznych twórców ludowych dokonywanym poprzez Cepelię. Od lat 90. XX w. kształtowanie kolekcji zostało mocno ograniczone, gdyż jej rozwój bazował na dostępnych darach. Ważnym nabytkiem był dar Archidiecezji Poznańskiej (ponad 600 elementów tkanin i ubiorów ludowych i archiwum Wiesławy Cichowicz) oraz przekazane przez spadkobierców archiwum dr. Stanisława Błaszczyka – zasłużonego kuratora zbiorów etnograficznych, współtwórcy Muzeum Etnograficznego w Poznaniu.

Na zbiory Muzeum Etnograficznego, liczące 14 792 muzealiów, składają się następujące kolekcje.

Kolekcja sztuki: 8735 pozycji o symbolu inwentarza MNP E

Kolekcja gromadzi tradycyjną sztukę ludową, tzw. twórców nieprofesjonalnych: malarstwo na blasze, płótnie, papierze, desce i szkle, rzeźbę, grafikę, plastykę ludową, wyroby zdobnicze (wycinanki, pająki, ptaki, kwiaty), a także przedmioty związane z obrzędowością (pisanki, palmy, baranki, szopki, rekwizyty kołędników), instrumenty muzyczne, dewocjonaalia i przedmioty związane z kultem, zabawki, insygnia władzy. Są to zbiory z obszaru Polski (ze szczególnie silną reprezentacją Wielkopolski) oraz z krajów europejskich.

Mocne strony kolekcji to szerokie spektrum sztuk plastycznych, pozwalające na dokładne odzwierciedlenie całokształtu działalności artystycznej tradycyjnej społeczności wiejskiej, cenne zbiory pokuckiego i sudeckiego malarstwa na szkle oraz XIX-wiecznej rzeźby kultowej (krzyże, słupy i kapliczki przydrożne, w tym autorstwa Walentego z Grabonoga, Pawła Brylińskiego i Franciszka Nowaka), a także obiekty unikatowe w skali ogólnopolskiej (podkoziołek, zbiory albańskie, obrazy z Wielkopolski wykonane z użyciem grafiki).

Słabe strony to przerwanie ciągłości gromadzenia w latach 90. XX w., skutkujące brakiem możliwości ukazania przemian zachodzących w twórczości ludowej i postludowej, określanej jako sztuka nieprofesjonalna, oraz nieistnienie w zbiorze znanych i uznanych przedstawicieli sztuki sytuujących się na pograniczu sztuki ludowej (np. malarzy prymitywistów).

Kolekcja kultury technicznej: muzealia o symboli MNP E

Gromadzi wyroby stanowiące dziedzictwo wsi: narzędzia rolnicze, meble, obiekty z zakresu pozyskiwania, obróbki i przygotowywania pożywienia, naczynia, narzędzia z tradycyjnych warsztatów rzemieślniczych. Większość to artefakty z obszaru Wielkopolski, a także z innych regionów Polski i Europy (Albania, tereny byłego ZSRR). Mocne strony to obiekty unikatowe w skali ogólnopolskiej (palamarka, laski runiczne, zbiory albańskie) oraz duża liczba obiektów z poszczególnych sekcji tematycznych, pozwalająca na dokładne odzwierciedlenie wybranych dziedzin życia i rzemiosła wiejskiego. Słabe strony to zły stan konserwatorski (nieekspozycyjny) znacznej części obiektów drewnianych oraz luka w zbiorze żelaznych narzędzi rolniczych z czasów PRL, uniemożliwiająca dokumentowanie okresu funkcjonowania PGR oraz spółdzielni rękodzielniczych.

Kolekcja ceramiki: muzealia o symbolu inwentarza MNP E

W zbiorze znajdują się pochodzące przeważnie z Wielkopolski naczynia (dzbany, misy, talerze) i obiekty użytkowe (kropielniczki, kapliczki, zabawki) oraz przykłady ceramiki europejskiej. Mocne strony kolekcji to reprezentatywność ceramiki wielkopolskiej, z zachowanymi obiektami wykonanymi przez ostatnich czynnych garncarzy (m.in. tak znanych jak Dzieciatkowski, Czajczyńscy, Naglewscy), oraz znaczny zespół ceramiki huculskiej i kolekcja fajansu wrocławskiego. Słabe strony to niereprezentatywność ceramiki ośrodków garncarskich/ceramicznych z krajów europejskich oraz brak danych o proveniencji części zbiorów.

Kolekcja tkanin i ubiorów: muzealia o symbolach inwentarzy MNP E oraz MNP Es

Kolekcja obejmuje – obok strojów ludowych z Lubelszczyzny, Mazowsza, Małopolski i Pomorza oraz Ukrainy, Litwy i Białorusi, Kosowa i Albanii – stroje i tkaniny wielkopolskie. Jej najmocniejsze atuty to jedyna w kraju kolekcja stroju wiejskiego poznańskiego, największa w Polsce kolekcja stroju bąmburskiego oraz strojów i tkanin z Kosowa i Albanii, pełna kolekcja stroju biskupiańskiego, kolekcja haftów snutkowych z okolic Jarocina, unikatowy i największy w Polsce zbiór 50 czepców złotych z Wielkopolski, Śląska i Pomorza, dywany dwuosnowowe z Podlasia, rzeszowskie rańtuchy, cieszyńskie żywotki wraz z hoczkami, zbiór chust oraz tkanin samodzielnych ze wszystkich regionów Polski. Słabą stroną kolekcji jest brak kontynuacji nabywania strojów i tkanin ludowych charakterystycznych dla 2. połowy XX w. oraz fragmentaryczność niektórych strojów (np. cieszyńskiego, kurpiowskiego, spiskiego), uniemożliwiająca ich ekspozycję.

Kolekcja zabawek: 326 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Ez

Inwentarz założony w 2005 r. dla kolekcji ponad 300 lalek regionalnych – pamiątek turystycznych z 54 krajów, daru Heleny Jankowskiej z Poznania. Docelowo ma obejmować wszelkie obiekty należące do dziecięcego świata wyobraźni, gier i zabaw oraz pamiątki turystyczne. Mocne strony: możliwość ciągłego rozwoju, ogromna popularność wśród widzów. Słabe strony: obiekty często z materiału nietrwałego, nienadającego się do konserwacji.

Kolekcja kultury miejskiej: 108 pozycji o symbolu inwentarza MNP Em

Utworzona w 1983 r. kolekcja początkowo miała być zbiorem obrazującym kulturę robotniczą. Z czasem jej profil został poszerzony o zagadnienia antropologii współczesności. Znajdują się w niej głównie przedmioty związane z życiem codziennym w mieście (np. warsztat miejskiego stolarza), ale też reprezentujące kulturę masową (winyle, szklana ryba) oraz będące świadectwem miejskich rytuałów (chusta rezerwisty). Mocna strona: duży potencjał rozwoju. Słabość: niedostateczna powierzchnia magazynowa.

Kolekcja pozaeuropejska: 3650 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Ep

Reprezentuje trzy zasadnicze podzbiory geograficzno-kulturowe wg kontynentów: Azji (ok. 840 obiektów), Ameryki Południowej i Środkowej (2400 obiektów, w tym 1509 prekolumbijskich) i Afryki (ok. 390 obiektów). Ten ustalony latach 70. XX w. profil wynikał się ze współpracy MNP z ośrodkiem badań amerykańskich i azjatyckich Katedry Etnografii UAM. Mocną stroną kolekcji jest najstarszy w kraju zasób obiektów z terenu Papui Zachodniej, możliwość prezentowania kultur różnych regionów świata, wyjątkowa w zbiorach muzealnych jurta kazachska wraz z wyposażeniem, kolekcje z Azji (Indii, Nepalu, Tybetu, Laosu, przedwojennego Afganistanu), Ameryki Południowej (Wenezuela, Peru) oraz cenny, choć nieliczny zbiór afrykański (noże rzutne, Dogonowie, maski, Maroko). Słabością kolekcji jest fragmentaryczność lub jednostronność niektórych zbiorów (np. prekolumbijskich) oraz zaniechanie zakupów w latach 90. XX w. i brak kontynuacji współpracy z ekspedycjami naukowymi w celu dokonywania zakupów.

Kolekcja dokumentacji: 491 pozycji o symbolu inwentarza MNP Ed oraz Archiwum Etnograficzne (inwentarz pomocniczy z osobną bazą Micromusée 4396 rekordów)

Gromadzi materiał ikonograficzny (fotografie, negatywy, pocztówki, litografie, rysunki) oraz wszelkie archiwalne dokumenty (m.in. rękopisy, teczki problemowe, notatki z badań terenowych, rysunki, wzory haftów, listy, wycinki z prasy) ilustrujące kulturę tradycyjną, a także warsztat pracy muzealnika (m.in. Wiesławy Cichowicz i Stanisława Błaszczyka). Zakres czasowy, tematyczny i przestrzenny jest spójny z artefaktami w pozostałych kolekcjach ME. Mocna strona to możliwość ciągłego rozwoju. Kolekcja powinna się rozwijać w kierunku gromadzenia niematerialnych przejawów kultury pozyskiwanych w wyniku badań terenowych. Słaba strona: brak właściwych warunków magazynowania.

Postulaty organizacyjne – zmiana struktury organizacyjnej zbiorów

Dział Kultur Świata:

- Kolekcja kultur Afryki
- Kolekcja kultur Azji
- Kolekcja kultur obu Ameryk
- Kolekcja kultur Europy
- Kolekcja kultur Australii i Oceanii

Dział Etnografii Polskiej:

- Kolekcja sztuki i folkloru
- Kolekcja gospodarki i rzemiosł
- Kolekcja tkanin i ubiorów
- Kolekcja zabawek i przedmiotów pamiątkowych
- Kolekcja etnografii współczesności

Dział Archiwaliów:

- Kolekcja dokumentacji etnograficznej
- Naukowe archiwum etnograficzne

Strategia rozwoju kolekcji

Wobec postępujących zmian cywilizacyjnych zbiory etnograficzne, by nie stanowiły zbioru o charakterze zamkniętym, muszą być redefiniowane. Nie powinno się pozostać przy modelu muzeum, którego zakres wyznaczało pojęcie kultury ludowej. Działając dziś w obszarze odmienności kulturowych w zakresie wyznaczonym przez etnologię i w zgodzie z jej trendami, współczesne muzeum etnograficzne nie może już być ani muzeum kultur „ludowych”, ani też muzeum kultur „pozaeuropejskich”. Podążając za własną dyscypliną, chcemy zajmować się współczesnym krajobrazem kulturowym. Należy kontynuować gromadzenie i dokumentację dawnych oraz współczesnych znaków obyczajowości, świadectw różnorodności i bogactwa kultur świata (z zachowaniem istniejących dotąd zakresów geograficznych) i ich wytworów, a tym samym rozwijać kolekcję, otwierając nasze magazyny na artefakty dokumentujące współczesne procesy społeczne i kulturowe. Ponieważ tak rozległa dziedzina, jaką jest kultura ludzka, stanowiąca zakres pracy muzeum etnograficznego, teoretycznie wymagałaby gromadzenia adekwatnie rozległych zbiorów (co jest założeniem absurdalnym), dlatego powinniśmy skoncentrować się na wybranych aspektach. Podłożem determinującym przyszłe wybory dotyczące gromadzenia zbiorów, badań i działań muzealnych winny być obiekty dotychczas zgromadzone w ME, choć są jedynie niewielką częścią bogactwa kulturowego. Dla etnologów jakościowe podejście do przedmiotu jest równie miarodajne jak ujęcia ilościowe. W przypadku muzeum etnograficznego konieczne jest wskazanie, że przy gromadzeniu i dokumentowaniu zbiorów prawidłowe planowanie i kształtowanie kolekcji nierozzerwalnie wiąże się z prowadzeniem badań naukowych i badań terenowych – własnych bądź we współpracy z ekspedycjami naukowymi innych instytucji. W budowaniu kolekcji etnograficznych ważnym aspektem i nowym obszarem kolekcjonerskim jest włączenie do kolekcji świadectw dziedzictwa niematerialnego, na które składają się m.in. historie ustne, zwyczaje, wiedza, umiejętności, sztuki widowiskowe. Także ulotne i niedotykalne wartości wymagają badania i zachowywania.

Szczegółowe wskazania do rozbudowy kolekcji obejmują:

- dalsze rozwijanie kolekcji ludowych ubiorów polskich (XIX–XX w.), ze szczególnym uwzględnieniem terenu Wielkopolski, obuwia roboczego i codziennego, bielizny, dodatków do strojów (np. bat, korale);

- uzupełnienie brakujących elementów posiadanych strojów z innych regionów Polski, umożliwiające ich skompletowanie (spódnica, fartuch, buty, chustka na głowę oraz biżuteria do stroju cieszyńskiego; bursztyny do stroju kurpiowskiego; buty oraz korale – kryształki, „bombeczki” – do stroju łowickiego; ubiory dziecięce z terenu całej Polski; „ciosek” i koszula do stroju Lachów Sądeckich);
- dalsze rozwijanie kolekcji ludowych ubiorów albańskich XIX–XXI w. (uzupełnienie stroju z Mirdity, Kosowo – buty, nakrycie głowy, koszula, spodnie; uzupełnienie stroju z Opoi, Kosowo – koszula, kamizelka, płaszcz, buty; uzupełnienie stroju z Medviedje, Serbia – kamizelka, buty; uzupełnienie biżuterii);
- dalsze rozwijanie kolekcji makatek;
- ze względu na wielkopolską wyłączność haftu snutkowego i projektowaną w przyszłości wystawę uzupełnienie kolekcji (jednej z największych w Polsce) o współczesne przykłady haftu snutkowego oraz jego „reprezentacje” marketingowe;
- dalsze rozwijanie kolekcji rzeźby ludowej XIX–XX w., ze szczególnym uwzględnieniem terenu Wielkopolski;
- pozyskanie dzieł uznanych artystów ludowych (m.in. Nikifora) i nieprofesjonalnych ze znaczącej i bardzo cennej kolekcji rzeźb i malarstwa z prywatnego zbioru prof. Piotra Sałustowicza;
- pozyskiwanie współczesnej sztuki nieprofesjonalnej, wyrobów artystycznych: rzeźb, malarstwa, wycinanek, pisanek, szopek itd. (m.in. z kręgu art brut, malarstwa na szkłe z Podhala i Kaszub), co wiąże się z koniecznością uczestnictwa w festiwalach sztuki (np. Nikiszowiec w Katowicach);
- pozyskanie kostiumów działających grup obrzędowych (np. „Żandarów” z poznańskiej Ławicy);
- dalsze prowadzenie dokumentacji ikonograficznej, uzupełniającej istniejącą kolekcję; poszerzenie kolekcji dokumentacji o obiekty pozapolskie, zwłaszcza pokrywające się ze zbiorami artefaktów z kolekcji pozaeuropejskiej;
- poszerzenie i uzupełnienie kolekcji pozaeuropejskiej: pozyskanie artefaktów z terenu Nowej Gwinei, podarowanych niegdyś przez prof. Józefa Zwierzyckiego do kolekcji MW, po wojnie zaginionych (tapa maro, sztylety z kości kazuara, szpatułki do wapna, ozdoby z muszli, ozdoby nosa i uszu, widelce do sago, siatka nokeng); pozyskanie artefaktów pochodzących z obszarów sąsiadujących z dawną Nową Gwineą Holenderską (m.in. od kolekcjonerów prywatnych – Mirosława Banacha, Sebastiana Błaszczyka); wykupienie depozytu prof. Augustyna Ponikiewskiego (Maroko, Laos);
- uzupełnienie kolekcji kultury technicznej o artefakty gospodarki i rzemiosła okresu PRL, zwłaszcza środowiska PGR-owskiego oraz spółdzielni zrzeszających artystów ludowych;
- uzupełnienie kolekcji ceramiki o obiekty znaczące i charakterystyczne dla ceramiki ludowej regionów europejskich;
- uzupełnienie kolekcji kultury miejskiej o obiekty związane z antropologią codzienności okresu PRL, artefakty będące przykładem obyczajowości świętowania (przede wszystkim obiekty ulotne o pozornie niewielkim znaczeniu, np. znicze); pozyskanie obiektów dokumentujących subkultury (np. hiphopowcy) i zanikające tradycyjne zawody oraz obiektów związanych z mniejszościami etnicznymi w Polsce, w tym z coraz intensywniejszym zjawiskiem wielokulturowości obszarów miejskich.

Muzeum Sztuk Użytkowych

Historia i charakterystyka zbiorów

Muzeum Sztuk Użytkowych w Poznaniu powstało w 1965 r. jako Muzeum Rzemiosł Artystycznych. Wcześniej wyroby rzemiosła artystycznego gromadziły w Poznaniu instytucje działające tu od połowy XIX w.: Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich oraz HGPP i PM, a od 1919 r. MW. Muzeum Sztuk Użytkowych posiada wiele cennych muzealiów pochodzących z tych zbiorów. Są to m.in. posnania, wyroby obrazujące kulturę materialną Wielkopolski, jak i wysokiej klasy wytwórczość światowa, pozyskana głównie jako przekazy dla KFM z muzeów berlińskich, z królewskich zbiorów Hohenzollernów, z kolekcji Karla Wesendoncka z Berlina (gobeliny), ze zbiorów Adolfa Fischera (orientalia). Kolejne ważne ówczesne nabytki to dar Jamesa Simona (haftowany renesansowy ołtarzyk), kilka secesyjnych berlińskich naczyń porcelanowych, czareczka ze szkła rubinowego oraz jednodrzwiowa gdańska szafa z ok. 1680 r., a także kilka zabytków z kolekcji Vojtěcha Lanny.

W 1912 r. nabyto obiekty z kolekcji gdańszczanina Lessera Geldzińskiego [Giełdzińskiego] i antykwariusza Bergholda.

W okresie międzywojennym zbiory Działu Przemysłu Artystycznego MW powiększyły się o następujące cenne nabytki: kolekcję tkanin hr. Żółtowskiej, 125 sztuk szkła polskich z ok. 1790–1800 r. ze zbioru Stanisława Ursyna-Rusieckiego z Warszawy (zaginionych w czasie II wojny światowej), przekaz zbiorów orientalnych i europejskich Leona Wyczółkowskiego, a także depozyt miniatur, kamei, gemm i różnych drobiazgów przekazany przez rzeźbiarza Antoniego Madeyskiego.

Straty wojenne były znaczne. Po wojnie do zbiorów wcielono tzw. mienie podworskie z terenu Wielkopolski oraz obiekty pochodzące głównie ze śląskich składnic muzealnych. Znaczącym nabytkiem był dar Ireny i Stanisława Szulców z Poznania, przekazany w 1951 r. – 12 zabytków złotnictwa, w tym para paryskich empirowych dzbanów do wina z warsztatu Jeana Baptiste'a Claude'a Odiota. Poszerzono zbiory sztuki XIX w., rozwinięto kolekcję secesji, a także od podstaw zbudowano zbiory sztuki użytkowej okresu międzywojennego i powojennego. Rozpoczęto także zbieranie polskiej współczesnej sztuki unikatowej: szkła, ceramiki i tkaniny. W roku 1988 zbiory zasilił przekaz sreber Funduszu Obrony Narodowej. W 2021 r. do MSU włączono Dział Designu, będący dotychczas częścią Galerii Plakatu i Designu MNP.

Na obecny stan posiadania muzeum – niemal 11 800 pozycji inwentarzowych – składają się meble, złotnictwo i biżuteria, wyroby z metali kolorowych i żelaza, broń artystyczna, zegary, gobeliny, dywany, kilimy i makaty, paramenty kościelne, stroje i różne utensylia ubioru, pasy kontuszowe, koronki i hafty, wachlarze i tabakierki, naczynia i figurki porcelanowe, wyroby kamionkowe i fajansowe, naczynia szklane i witraże, wyroby z kości słoniowej i innych materiałów organicznych, zabytki cechowe, a także judaika (w znacznym stopniu wielkopolskie), orientalia (broń i inne wyroby metalowe, tkaniny, ceramika i wyroby lakowane), a także spora kolekcja miniatur portretowych (jedna z największych w Polsce) oraz kolekcja polskiej powojennej sztuki unikatowej. Zgromadzone eksponaty powstały w okresie od średniowiecza do współczesności.

Zbiory liczące 30 896 muzealiów składają się na osiem działów:

- Dział Złotnictwa, Biżuterii i Wyrobów z Metali Nieszlachetnych: 4296 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Rm**
- Dział Tkanin: 2500 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Rw**
- Dział Mebli: 1458 muzealiów o symbolu inwentarza MNP MNP Rd**
- Dział Ceramiki i Szkła: 2848 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Rz**
- Dział Variów: 775 muzealiów o symbolu inwentarza MNP V**

- Dział Miniatur: 252 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Mi
- Dział Designu: 763 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Zd
- Dział Funduszu Obrony Narodowej: 18 000 muzealiów o symbolu inwentarza MNP FON.

Postulaty organizacyjne

Oddział postuluje utworzenie w MSU odrębnego działu współczesnej sztuki unikatowej lub włączenie zgromadzonej w MSU kolekcji do Galerii Sztuki Współczesnej MNP. Zbiór składa się w większości z realizacji polskich (prace twórców europejskich stanowią niewielki procent). Konieczne wydaje się stworzenie w strukturze MNP Działu Sztuki Dalekiego Wschodu i zebranie w nim obiektów obecnie znajdujących się różnych działach muzeum, co umożliwi pokazanie jakości zabytków i koordynację badań naukowych oraz intensywniejsze eksponowanie kolekcji unikatowej w skali kraju.

Strategia rozwoju kolekcji

1/ Rozwój kolekcji polskiej powojennej sztuki unikatowej

W muzeum toczy się dyskusja na temat kierunku rozwoju posiadanej kolekcji polskiej powojennej sztuki unikatowej. Jest to w swym charakterze zbiór bardzo odrębny, wcześniej niemal nieprezentowany w ramach ekspozycji stałej, wymagający specyficznej przestrzeni wystawienniczej. Zauważamy obecnie, iż w początkowym okresie gromadzenia zbioru nie sformułowano kolekcjonerskiego planu, stąd duże niekonsekwencje jego rozwoju. Już w okresie powstawania oddziału włączono do zbiorów współczesne tkaniny unikatowe Anny Fiszer, artystki wywodzącej się ze środowiska warszawskiego, a także prace artystów poznańskich Janusza Bersza i Andrzeja Matuszewskiego, o charakterze rzeźbiarskim, lecz wykonane z tworzywa ceramicznego oraz szkło artysty warszawskiego, Tadeusza Szymańskiego. Wszystkie pozyskane wówczas prace stanowiły przykłady sztuki powstałej w latach 60. XX w., z jej charakterystyczną stylistyką. Jednocześnie nie zainteresowano się dochodzącymi do głosu ważnymi środowiskami: wrocławskim i gdańskim, które w tym czasie znacząco się rozwijały i odnotowywały osiągnięcia w dziedzinach unikatowego szkła i ceramiki. Muzeum Rzemiosł Artystycznych nie interesowało się również powojennym polskim designem, nawet realizacjami związanymi z Poznaniem i Wielkopolską (np. „nowoczesnymi” meblami powstałymi w 2. połowie lat 50. i na początku 60. XX w. w kręgu PWSSP w Poznaniu czy produkcją lokalnych wytwórni ceramicznych). W następnej dekadzie kolekcję rozwinęto głównie w zakresie tkaniny (Magdalena Abakanowicz, Jolanta Owidzka i inni przedstawiciele środowiska warszawskiego i poznańskiego), co kontynuowano również w następnym dziesięcioleciu. Zaczęto też pozyskiwać szkła wybitnego warszawskiego twórcy, Henryka Albina Tomaszewskiego (kilkadziesiąt prac).

Dopiero w następnym dziesięcioleciu próbowano nadać kolekcji określony profil i uzupełnić braki w pozyskiwaniu szkła wrocławskiego oraz ceramiki gdańskiej i wrocławskiej, a także współczesnej tkaniny, co znowu zostało przerwane w latach 90. XX w.

Na początku XXI stulecia do zbioru trafiło kilka realizacji ceramicznych wybitnych poznańskich artystów (m.in. Jana Berdyszaka, Anny Rodzińskiej, Ewy Twarowskiej-Siody), czym kontynuowano gromadzenie ceramicznych realizacji unikatowych autorstwa twórców środowiska lokalnego, rozpoczęte w latach 60. ubiegłego stulecia. W ostatnim czasie udało się również uzupełnić kolekcję w zakresie szkła i tkaniny (zakupy szkła wrocławskiego i dary po II Biennale Tkaniny Artystycznej).

Brak planowego i systematycznego gromadzenia wpłynął na kształt posiadanej kolekcji. Siłą zbioru polskiej powojennej sztuki unikatowej jest jego interdyscyplinarność. Zbiory tkaniny, ceramiki i szkła ukazują szereg formuł artystycznych i tendencji, często wspólnych dla tych wszystkich dziedzin. To kolekcja z wielkimi mistrzami, klasykami nowoczesności (tkaniny Abakanowicz i innych twórców z jej kręgu, szkła Henryka Albina Tomaszewskiego i czołowych twórców szkoły wrocławskiej, ceramika gdańska z kręgu prof. Hanny Żuławskiej i ceramika wrocławska z realizacjami jej nestorek: Krystyny Cybińskiej i Ireny Lipskiej-Zworskiej). Ale jednocześnie jest to zbiór z dużymi brakami.

Ostatnie dekady we wszystkich powyższych dziedzinach sztuki przyniosły rozwój nowych nurtów. Realizacje zarówno ze szkła i ceramiki, jak i nierzadko również z tkaniny mają w większości charakter rzeźbiarski, często są przestrzennymi instalacjami, łączą różne materiały i techniki wykonania. Wychodzą poza tradycyjnie pojmowane dziedziny, przekraczają granice materii, stając się medium, które może przynależeć do wielu różnych obszarów sztuk plastycznych.

2/ Utworzenie tzw. kolekcji zamkowej, czyli zbioru obiektów sztuki użytkowej odnoszących się do „królewskiej” przeszłości Polski oraz do państwowej funkcji Zamku Królewskiego w Poznaniu

Nie ma tu wyraźnych ram chronologicznych, choć naturalnie zamysł koncentruje się na okresie staropolskim. Na kolekcję zamkową składają się zabytki już posiadane przez MNP (głównie MSU) i trzeba ją uzupełniać o kolejne nabytki. Kolekcja musi być budowana w oparciu o działy merytoryczne MSU (tj. Rd, Rz, Rw i Rm), ponieważ tylko w ten sposób zapewniamy jej właściwy nadzór oraz kształtowanie w powiązaniu z obiektami już posiadanymi. Kolekcja nie ma wyraźnego przeznaczenia ekspozycyjnego, lecz nabywane obiekty mogą być eksponowane czasowo (Sala Spotkań, Sala Przemysłu), a następnie włączane wedle potrzeb do stałej ekspozycji MSU.

3/ Uzupełnienie, poszerzenie i rozwijanie zbiorów oraz wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich

• Dział Ceramiki i Szkła

- wczesne kafle średniowieczne
- fajanse z XVII i XVIII w. ze znaczących wytwórni francuskich; ceramika B. Palissy’ego z XVI w.
- europejska plastyka porcelanowa od XVIII w. z czołowych wytwórni europejskich
- fajanse i porcelana polska XVIII–XXI w., w tym porcelana z małych wczesnych manufaktur polskich, przykłady z Belwederu oraz od Wolffa i Bernardiego na Bielinie (w tym fajansu delikatnego)
- polska ceramika z XIX i z XX w., m.in. brakujące w zbiorach prace Konstantego Laszczki, Jerzego Szczepkowskiego, Miki Mikun, Janiny i Bolesława Czarkowskich, produkcji ŁAD-u, wytwórni Wojnacki-Czechowski
- wyroby związane z Państwową Szkołą Sztuk Zdobniczych w Poznaniu i prace jej absolwentów
- realizacje wytwórni z terenu Wielkopolski
- przedmioty o rzadkich i oryginalnych formach lub szczególnym przeznaczeniu
- wytwórczość powojenna: polskie wzornictwo ceramiczne
- twórczość unikatowa: prace wybitnych, uznanych artystów ostatnich dekad i twórców wywodzących

- się z Pracowni Koła Garncarskiego ASP we Wrocławiu
- wyroby szklane ze środkowoeuropejskich hut leśnych, powstałe od średniowiecza do XVII w. i prezentujące wczesne formy
- weneckie szkła doby renesansu: kolorowe, o nasyconych barwach, millefiori, mrożone, calcedonio, awenturynowe, zdobione emaliami
- szkło rubinowe (np. południowoniemieckie w oprawie złotniczej, czeskie, śląskie)
- barokowe i rokokowe szkła mleczne, zdobione barwnymi malaturami (nawiązujące do porcelany)
- barokowe i rokokowe oraz XIX-wieczne wyroby z hut polskich, zwłaszcza Urzecza i Naliboków
- szkła z hut działających w Wielkopolsce
- szkła o szczególnym przeznaczeniu
- barwne szkło biedermeyerskie, przede wszystkim czeskie, przykłady odrodzenia sztuki szklarskiej w Murano oraz szkło prasowane (amerykańskie i europejskie)
- wytwórczość francuska z 4. ćwierci XIX w. inspirowana sztuką arabską i dalekowschodnią
- przykłady wytwórczości firmy Baccarat
- europejskie i polskie szkło od okresu historyzmu do dwudziestolecia międzywojennego
- wczesne szkła Émile'a Gallé
- przykłady twórczości Louisa Comforta Tiffany'ego
- dobrej klasy szkła secesyjne z terenu Austro-Węgier oraz projekty innych znanych twórców środkowoeuropejskich
- realizacje środowiska wiedeńskiego z lat 1910–1920
- przykłady szkła w stylu art-deco, przede wszystkim francuskie
- twórczość szklarska kilku wybitnych polskich artystów z okresu od lat 60. XX w. do końca XX w.
- szkło unikatowe z okresu od lat 90. XX w. do dnia dzisiejszego;
- **Dział Złotnictwa, Biżuterii i Wyrobów z Metali Nieszlachetnych**
  - wyroby złotnicze poznańskie, zwłaszcza świeckie
  - wyroby złotnicze wielkopolskie, zwłaszcza świeckie
  - zegary poznańskie i wielkopolskie
  - wyroby złotnicze polskie i obce do połowy XIX w., przede wszystkim dla uzupełnienia braków typologicznych
  - sztuce, głównie specjalistyczne, zwłaszcza w zestawach
  - wyroby platerowane i srebrzone galwanicznie, polskie i europejskie, zwłaszcza angielskie
  - międzywojenne złotnictwo polskie i europejskie, zwłaszcza niemieckie, francuskie i skandynawskie
  - wyroby secesyjne z cyny i innych metali kolorowych, zwłaszcza firm polskich i możliwie najszerszej reprezentacji wytwórni niemieckich (szczególnie realizacje projektów zamawianych u znanych artystów) oraz francuskich, skandynawskich i angielskich
  - interesujące wzorniczo wyroby z firm zagranicznych (głównie niemieckich) współpracujących z firmami polskimi lub mających na terenach polskich swoje filie (od pocz. XX w. po rok 1939)
  - ciekawa wzorniczo i wartościowa historyczno-artystycznie biżuteria na ekspozycję stałą
  - realizacje „Rytosztuki” i innych poznańskich spółdzielni złotniczych i jubilerskich oraz prace indywidualnych złotników poznańskich, zwłaszcza od 2. połowy lat 70. XX w.

- unikatowe prace poznańskich i wielkopolskich artystów od okresu międzywojennego, w tym związanych z Państwową Szkołą Sztuk Zdobniczych (wykładowców i absolwentów);
- Dział Tkanin
  - ubiory i akcesoria mody, szczególnie moda męska z XIX w. oraz męska i damska od lat 70. XX w. do czasów obecnych
  - kilimy: realizacje ŁAD-u, wytwórni z Glinian, Okna, Krakowa, Zakopanego, z pracowni Wandy Grott, Romana Orszulskiego i innych; także autorskie kilimy współczesne oraz prace twórców pracujących dla Cepelii
  - pasy kontuszowe, szczególnie polskie i francuskie, także dla wypełnienia braków powstałych w wyniku oddania Sapiehom i Grocholskim
  - tapiserie, szczególnie XVI-wieczne, by móc okresowo zmieniać eksponowane tkaniny
  - projekty ubiorów unikatowych polskich projektantów
  - moda z czasów PRL
  - tkaniny dekoracyjne z czasów PRL (np. tzw. pikasy)
  - moda z czasów transformacji w Polsce (np. klapki Kubota, ubiory z kreszu, leginsy z lycry);
  - moda subkultur (punk, techno itp.)
  - „rzeczy poznańskie”, tj. z poznańskimi motywami
  - realizacje „wielkiej mody” związanej z Polską (np. płaszcz McQueena z Sądem Ostatecznym, chusty Hermés z motywami Warszawy projektu Jana Bajtlika);
- Dział Mebli
  - włoskie meble renesansowe, holenderskie i francuskie XVII-wieczne gabinety, meble boule’owskie, meble secesyjne i międzywojenne francuskie, niemieckie, krajów Beneluksu oraz na potrzeby pałacu w Rogalinie i zamku w Gołuchowie
  - krzesła angielskie w typie projektów Hepplewhite-Sheraton, meble z wytwórni w Wojciechowie
  - meble specjalistyczne (np. kasetki na sztuce, chłodziarki, kosze gabinetowe, barki, stoliki do papieru i gazet)
  - realizacje meblarstwa wielkopolskiego i poznańskiego, w tym z firm Józefa Zeylanda, Oswalda Dümke, Józefa Sroczyńskiego oraz Zygmunta Szatkowskiego i Antoniego Mulczyńskiego
  - komplet mebli z firmy „Nowakowski i S-ka”
  - meble projektu Edmunda Węclawskiego, w tym z okresu działania jego prywatnej firmy
  - meble z kręgu PWSSP w Poznaniu, zwłaszcza z kręgu Jana Bogusławskiego
  - meble „nowoczesne” z kręgu dydaktyki Jana Węclawskiego
  - meble twórców „poznańskiej szkoły mebla”, w tym Bogusławy i Czesława Kowalskich (segmentowe) oraz Aleksandra Kuczmy, Rajmunda Hałasa, Zenona Bączyka i innych z kręgu Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Meblarstwa w Poznaniu;
- Dział Variów
  - obiekty z materiałów naturalnych, szczególnie z okresu nowożytnego, by uzupełniać ekspozycje „Kunstkamera” i „Skarbca”
  - realizacje polskiego wzornictwa XX i XXI w., w tym przedmioty z tworzyw sztucznych lub złożone (np. lampy)
  - wachlarze z Włoch, Francji, Polski, Rosji oraz USA i krajów Ameryki Południowej
  - ciekawe okładki płyt winylowych;

- Dział Miniatur
  - miniatury z XVIII i początków XIX w., szczególnie prace autorów już reprezentowanych w kolekcji, a także w wyjątkowych oprawach;
- Dział Designu
  - obiekty inspirowane pracami grupy Memphis, nawiązujące do twórczości grupy w ostatnich latach
  - kilka brakujących ikonicznych prac firmy Alessi oraz jej najnowsze projekty
  - najważniejsze ikoniczne prace do kolekcji designu włoskiego i skandynawskiego
  - realizacje współczesnych polskich projektantów docenianych i nagradzanych na świecie
  - współczesny design światowy
  - nowe ścieżki rozwoju kolekcji: skupienie się na designie oddziaływującym społecznie, dotyczącym ważnych spraw (ekologia i zmiany klimatyczne, zdrowie i bezpieczeństwo, bieda i wykluczenie), ale też opartym o nowe materiały i technologie oraz nowe wykorzystanie znanych już materiałów (np. obiekty z recyklingowanego plastiku).

Ratusz – Muzeum Poznania

Historia i charakterystyka zbiorów

Muzeum Historii Miasta Poznania (ob. Ratusz – Muzeum Poznania) otwarto w 1954 r. w ratuszu – dawnej siedzibie władz miejskich. Kontynuuje ono działalność Muzeum Miejskiego, funkcjonującego od 1930 r., którego zbiory w 1938 r. liczyły ponad 12 500 muzealiów. Część z nich została zniszczona w czasie II wojny światowej, część rozproszona po jej zakończeniu. To, co ocalało, trafiło po wojnie do MW – różnych jego działów i oddziałów. W momencie otwarcia Muzeum Historii Miasta Poznania nie posiadało własnych zbiorów, dzisiaj liczą one ponad 20 000 obiektów. Wspólnym mianownikiem gromadzonych muzealiów jest historia Poznania i jego mieszkańców; dokumentują one dzieje miasta od średniowiecza do współczesności. Największą grupę stanowią fotografie. Są to przede wszystkim zdjęcia osób (począwszy od lat 60. XIX w.), a ich wartość jest wielostronna. Stanowią znakomity zespół wizerunków wybitnych poznaniaków i Wielkopolan – ludzi, którzy nierzadko odegrali ważną rolę w społecznym, politycznym i gospodarczym życiu miasta, zarówno narodowości polskiej, niemieckiej i żydowskiej. W tym zespole nie brakuje oczywiście wizerunków „zwykłych” mieszkańców Poznania. Zdjęcia jednych i drugich dokumentują poziom prac fotograficznych, są ważnym źródłem do dziejów fotografii. Równie licznie w zbiorze zdjęć reprezentowane są widoki miasta, które w części pochodzą z dawnej kolekcji HGPP i KFM. Powstały jako wynik świadomie prowadzonej akcji dokumentującej ówczesną starą zabudowę Poznania i nowo powstające budynki publiczne. W zbiorach muzeum znajdują się także widoki miasta z dwudziestolecia międzywojennego, okupacji i lat powojennych, do czasów nam współczesnych. Autorami części z nich są uznani poznańscy fotografowie z 2. połowy XX w. Uzupełnieniem kolekcji fotografii jest zbiór aparatów i sprzętów fotograficznych, przejętych w części jako dar, a w części przez zakup od znanego fotografa Witolda Czarneckiego, spadkobiercy działającej przez dziesięciolecia firmy fotograficznej „Rubens”, a później „Wimar”. W 2004 r. muzeum otrzymało w darze ok. 30 000 negatywów poznańskiego fotografa Jerzego Unierzyskiego, przez wiele lat pracującego dla poznańskiej prasy; ilustrują one życie miasta od lat 60. XX w. aż do nowego tysiąclecia. Po usystematyzowaniu i opracowaniu włączone zostaną do zbiorów, znacznie uzupełniając kolekcję fotografii reporterskiej, w której znajdują się zdjęcia m.in. Janusza Korpala, Zbigniewa Staszyszyna czy Andrzeja Kupidury.

Ikonograficzną wartość ma duży zbiór pocztówek, z których wiele, szczególnie tych z przełomu XIX i XX w., można uznać za dzieła grafiki użytkowej. Z kolei liczne pocztówki o tematyce patriotycznej z początku XX w., zaprojektowane przez miejscowych artystów, mają nie tylko wartość artystyczną, ale także są świadectwem społecznych nastrojów, pokazują sposób myślenia o sprawach narodowych.

Dużą grupę stanowią rękopisy z różnych epok. Niektóre z nich dotyczą spraw miasta (np. oblężenia w okresie wojen szwedzkich), jednak większość ma charakter prywatny lub półprywatny. Podobne znaczenie mają dokumenty osobiste, np. paszporty, świadectwa szkolne, rachunki. Doskonale ilustrują życie codzienne i niecodzienne mieszkańców w różnym czasie. Muzeum gromadzi także książki, do najcenniejszych należą starodruki wydawane w pierwszych poznańskich oficynach wydawniczych (Nehringa, Wolraba, Regulusa), a także te, o których wiadomo (na podstawie inwentarzy mieszczańskich), że znajdowały się w księgozbiorach poznaniaków. Druki XIX-wieczne wydawane w miejscowych oficynach, w tym dzieła uczonych i pisarzy poznańskich, ilustrują życie kulturalne i intelektualne miasta, pokazują rolę poznańskiego ośrodka w czasie zaborów.

W zbiorach znajdują się również dzieła malarstwa, grafiki i rzemiosła artystycznego o znaczeniu głównie dokumentacyjnym, np. widoki miasta wykonane przez malarzy, grafików i rysowników, bardzo cenne jako źródło ikonograficzne, dokumentujące rozwój przestrzenny i zabudowę miasta. Do tej grupy należy zaliczyć zespół planów miasta – od najstarszego z połowy XVII w., aż do planów współczesnych. Zbiór rzemiosła artystycznego ilustruje działalność warsztatów złotniczych, zegarmistrzowskich (z najcenniejszym zegarem Jana Stalla z ok. 1580 r., wykonanym na zlecenie rady miasta). Dokumentacją poziomu rzemiosła budowlanego jest zbiór kamieniarki, zgromadzony głównie po zniszczeniach II wojny światowej.

Muzeum gromadzi również wyroby przemysłowe i rzemieślnicze (np. kraty, butelki poznańskich wytwórni, pralki, misy, meble), obrazujące życie codzienne mieszkańców i dające wyobrażenie o wyposażeniu ich mieszkań.

Osobną kolekcję stanowią prace miejscowych artystów (malarzy, rzeźbiarzy i grafików), głównie czynnych od lat międzywojennych do współczesności.

Jednym z największych w Polsce i bardzo różnorodnym zespołem jest zbiór obiektów związanych z historią wielkopolskich bractw strzeleckich (m.in. dokumenty, fotografie, trofea, odznaczenia, puchary).

Zbiory zgromadzone w ciągu 70 lat stanowią cenny materiał naukowy i dokumentacyjny, który umożliwia prowadzenie badań nad dziejami miasta w różnych czasoprzestrzeniach. Systematycznie powiększający się zasób muzealiów pozwala na wzbogacanie i uzupełnianie stałej ekspozycji oraz na prezentowanie ich na wystawach czasowych.

Zbiory Ratusza – Muzeum Poznania, liczące 20 433 muzealia, zebrane są w dziesięciu kolekcjach.

Kolekcja widoków i planów miast: o symbolu inwentarza MNP D, DE, DHCP

Kolekcja fotografii osób: o symbolu inwentarza MNP D, DE, DHCP

Kolekcja dokumentów i pamiątek historycznych: o symbolu inwentarza MNP D, DF

Kolekcja rzemiosła i przedmiotów codziennego użytku: o symbolu inwentarza MNP D i DA

Kolekcja miejscowej przedsiębiorczości: o symbolu inwentarza MNP D, DA, DHCP

Kolekcja poznańskich twórców: o symbolu inwentarza MNP D

Kolekcja fotografii reporterskiej Jerzego Unierzyskiego: o symbolu inwentarza MNP D, DE, DU

Kolekcja aparatów i sprzętów do fotografowania: o symbolu inwentarza MNP DE
Kolekcja wielkopolskich bractw strzeleckich: o symbolu inwentarza MNP DR
Kolekcja zabytków archeologicznych (w trakcie uzgodnień dotyczących wpisu do inwentarza muzealnego)

Strony najmocniejsze:

- kolekcja widoków miasta
- kolekcja wielkopolskich bractw strzeleckich
- kolekcja aparatów i sprzętów do fotografowania
- zbiór obiektów dotyczących życia gospodarczego Poznania od połowy XIX w. do współczesności
- wizerunki mieszkańców miasta (w fotografii, grafice, malarstwie).

Strony najslabsze:

- niewielka liczba obiektów ilustrujących historię miasta do końca XVIII w.

Postulaty organizacyjne

Planuje się otwarcie w ciągu najbliższych lat Muzeum Mieszkańców przy Starym Rynku 42 i 43. Zaawansowane są prace projektowe, powstał scenariusz stałej ekspozycji. W nowej placówce zamierzamy z jednej strony opowiedzieć historię tych dwóch kamienic, prześledzić losy ich właścicieli i mieszkańców, pokazać ich wnętrza (z zachowanym drewnianym stropem z główkami z połowy XVI w.) i wyposażenie. Z drugiej strony w kamienicach zamierzamy prezentować historię miasta – w ramach określonych zagadnień – widzianą oczami jej mieszkańców, historię nieoficjalną, codzienną. Ekspozycja w kamienicach będzie swoistym uzupełnieniem stałej wystawy w ratuszu, gdzie prezentowane są formalne dzieje miasta.

Strategia rozwoju kolekcji

Uzupełnienie zbiorów

Przy sukcesywnym uzupełnianiu zbiorów (zarówno w oparciu o dary, jak i zakupy) należy zachować dotychczas ustalone założenia:

- wszystkie pozyskiwane obiekty muszą być związane z historią Poznania (w aktualnych granicach miasta; w wyjątkowych wypadkach z historią Wielkopolski), przez co należy rozumieć historię miejsca i jego mieszkańców;
- ze względu na rozwojowy charakter muzeum pozyskiwane obiekty mogą pochodzić z okresu od czasów najdawniejszych do współczesności, z tym że obiekty współczesne muszą zostać ocenione pozytywnie pod względem ich przyszłej wartości historycznej;
- pozyskiwane obiekty muszą dotyczyć zdarzeń, osób, miejsc związanych przede wszystkim z miastem, jednak ze względu na szczególny charakter mogą być przyjmowane także takie, które dotyczą okolicznych miejsc (patrz wyżej);
- do zbiorów przyjmowane są tylko obiekty w jakiś sposób zidentyfikowane, czyli takie, co do których posiadamy informację o ich rzeczywistym związku z Poznaniem (miejsce wykonania lub wyprodukowania, autor, data itp.);
- do zbiorów nie mogą być przyjmowane obiekty niezidentyfikowane (np. fotografie, co do których nie ma pewności, że zostały wykonane w Poznaniu, przez osobę związaną z Poznaniem lub taką przedstawiające);
- obiekty mogą być przyjęte, jeśli możliwości magazynowe pozwalają na zapewnienie odpowiednich warunków ich przechowywania (w przypadkach szczególnych w magazynie

innego oddziału MNP, ale pod warunkiem, że nie będzie to stanowiło niedogodności przy realizacji polityki gromadzenia zbiorów tego oddziału).

Poszerzenie i rozwijanie istniejącej kolekcji

Pozyskiwane obiekty muszą się mieścić w wymienionych poniżej kategoriach:

- geografia i ikonografia miasta: plany miasta, mapy, fotografie, pocztówki, przewodniki po mieście, projekty budynków (zrealizowane i niezrealizowane), projekty zagospodarowania przestrzeni (zrealizowane i niezrealizowane), plany sytuacyjne, szkice, rysunki, obrazy dokumentujące wygląd miasta;
- historia mieszkańców: pamiątki rodzinne, w tym przedmioty codziennego użytku, elementy wyposażenia domu (urządzenia, meble, bibeloty itp.), elementy dekoracyjne (obrusy, serwetki, pościel, firany itp.), dokumenty (świadczenia, poświadczenia zameldowania, legitymacje, książeczki oszczędnościowe, dowody osobiste, bilety itp.), zdjęcia, pamiątniki, notatniki, dzienniki, albumy rodzinne, elementy garderoby, galanteria, biżuteria, zabawki dziecięce, listy, pocztówki, wizytówki, zaproszenia na uroczystości rodzinne i odbywające się w mieście. Pamiątki związane ze znanymi i ważnymi dla miasta osobami i pełnionymi przez nie funkcjami (narzędzia pracy, odznaki, medale, dyplomy, nagrody itp.);
- gospodarka i przedsiębiorczość: fotografie fabryk, wytwórni i pracowni, zdjęcia pracowników, plany, projekty, korespondencja z kontrahentami, dokumentacja dotycząca sprzedaży towarów, zatrudnionych pracowników, udziału w wystawach itp., druki firmowe (wizytówki, foldery reklamowe, ulotki, plakaty, opakowania) gadżety firmowe, produkowane towary;
- mała architektura (elementy kamieniarki, wystroju ogrodów, obiektów kultu religijnego, części pomników, figury stojące kiedyś w przestrzeni miejskiej itp.);
- prasa wydawana w Poznaniu, fragmenty przekazów prasowych dotyczące Poznania;
- kultura i sztuka: dzieła twórców poznańskich (w tym takich, którzy byli związani z Poznaniem przez jakiś czas), projekty autorstwa twórców poznańskich (w tym niezrealizowane), pamiątki po artystach, druki (zaproszenia na wydarzenia, plakaty informacyjne, ulotki, katalogi wystaw, repertuary, foldery, wycinki prasowe itp.), obiekty związane z upamiętnianiem rocznic (zaproszenia, plakaty informacyjne, gadżety pamiątkowe itp.), dyplomy, odznaczenia, sztandary, książki autorów poznańskich lub dotyczące Poznania.

Wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich

Wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich wiąże się przede wszystkim z Muzeum Mieszkańców przy Starym Rynku 42 i 43. W scenariuszu stałej ekspozycji nowej placówki z jednej strony zawarte są kwestie dotyczące historii kamienic i ich mieszkańców oraz dawnego wyposażenia; z drugiej szeroko pojęte zagadnienia tematyczne związane z mieszkańcami Poznania i ich codziennym życiem na przestrzeni wieków, aż do współczesności. To zagadnienie będzie można zilustrować m.in. obiektami archeologicznymi pochodzącymi z prowadzonych tutaj wykopaliisk. Program rozwoju kolekcji uwzględni pozyskanie do zbiorów niektórych elementów wyposażenia domów mieszczańskich (m.in. mebli), tak aby w przyszłości można było odtworzyć wygląd wnętrz zmieniających się na przestrzeni lat.

Wielkopolskie Muzeum Wojskowe

Historia i charakterystyka zbiorów

Wielkopolskie Muzeum Wojskowe jest najstarszym muzeum historyczno-wojskowym w kraju. Działania na rzecz jego utworzenia, jako muzeum wojskowego funkcjonującego w ramach tzw. Sił Zbrojnych byłego zaboru pruskiego, zostały podjęte w 1919 r. na rozkaz Głównodowodzącego – generała broni Józefa Dowbora-Muśnickiego. Uroczystego otwarcia dokonał Naczelny Wódz i Naczelnik Państwa Józef Piłsudski 27 października 1919 r. Do 1939 r. poznańskie muzeum było jedną z dwóch działających w kraju wojskowych instytucji tego typu, obok Muzeum Wojska w Warszawie, otwartego w 1920 r. Jego zbiory, liczące około 40 000 eksponatów, uległy niemal całkowitemu zniszczeniu w latach II wojny światowej i nie jest możliwe odtworzenie ich historycznego kształtu. Dokumentacja muzealna została bowiem wywieziona na wschód wraz z transportem najcenniejszych eksponatów, a muzealia pozostawione na miejscu przekazano muzeom niemieckich, zaś obiekty związane z polskimi dziejami wojennymi zostały zniszczone.

Część broni mogła jednak trafić do KFMP, po wojnie zaś do MW. Pierwsze próby reaktywacji muzeum, podjęte po zakończeniu działań wojennych, zakończyły się niepowodzeniem. Dopiero wydarzenia 1956 r. sprawiły, iż z powodzeniem sfinalizowana została inicjatywa Stefana Pajączkowskiego, by powołać muzeum o charakterze wojskowym, jako oddział MNP. W 1962 r. uzyskano nową siedzibę, a już 22 lutego 1963 r. otwarto ekspozycję muzealną. Podstawą zbiorów stały się militaria z zasobów własnych i z depozytu Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Przez wiele lat Wielkopolskie Muzeum Wojskowe było jedyną placówką o profilu historyczno-wojskowym w Polsce północno-zachodniej.

Zbiory Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego składają się z obiektów typowych dla kolekcji gromadzonych w muzeach o profilu historyczno-wojskowym. Zakres tematyczny dotychczasowego kolekcjonowania pozwala na przygotowanie prezentacji niemal na każdy temat dotyczący wojskowości polskiej, przede wszystkim w kontekście poznańskim i wielkopolskim. Zgromadzono nie tylko obiekty związane ze służbą wojskową, ale także z działalnością paramilitarną i kombatancką.

Wartość zbiorów leży w ich różnorodności. Obok skomplikowanej strzeleckiej broni maszynowej gromadzone są przybory, „łódki” i łuski. Obok ubiorów wyjściowych mundury polowe, z bielizną osobistą włącznie. Do butów długich – odpowiednie do nich prawidła, „pieski” do zdejmowania, „kruczki” (haki) do wciągania, a także szczotki do czyszczenia. Przy mundurach znajdują się pasy główne z poprzeczkami, gwizdki, „ruki” do szabli, „żabki” do bagnatów itp. Do mundurów przypinane są orderki i odznaczenia, odznaki szkolne i pamiątkowe, różnego rodzaju oznaki, na rękawy nakładane opaski. Do bardzo rzadkich dzisiaj obiektów zaliczyć można także te, które były przedmiotami codziennego użytku. W kolekcji znajdują się również obiekty związane z wojskowością obcą: broń, umundurowanie i oporządzenie, gromadzone choćby ze względu na to, że były noszone i używane przez Polaków. Brak odpowiedniej przestrzeni ekspozycyjnej do prezentowania sprzętu ciężkiego rekompensują modele samolotów i okrętów, a pola bitew ukazane są za pomocą dioram. Gromadzona w Dziale Dokumentacji Historycznej ikonografia poszerza wiedzę we wszystkich zakresach kolekcjonerskich.

Ze względu na swoją tradycję, zbiory i dorobek muzeum jest obecnie jedną z czołowych instytucji muzealnych o tym charakterze; pod względem zbiorów jest drugą kolekcją w kraju.

Całość zbiorów związana jest z następującymi obszarami dziejów wojennych i wojskowych:

- wojskowość polska w okresie staropolskim, ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski, Pomorza i Śląska,
- powstania wielkopolskie: 1794, 1806, 1809, 1848 i 1918–1919,

- udział Wielkopolan w powstaniu listopadowym i styczniowym,
- udział Wielkopolan w powstaniach śląskich i zajęciu Pomorza Gdańskiego,
- udział formacji wielkopolskich w walkach o granice wschodnie odradzającej się Rzeczypospolitej Polskiej, wojnie polsko-bolszewickiej 1920, kampanii wrześniowej oraz walkach na frontach II wojny światowej (Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, Polskie Siły Zbrojne w ZSRR),
- wielkopolskie oddziały i instytucje wojskowe Wojska Polskiego.

Wśród wymienionych obszarów w zbiorach wyróżniają się następujące kolekcje: największy w kraju zespół muzealiów związanych z powstaniem wielkopolskim 1918–1919 i Wojskami Wielkopolskimi; zbiór muzealiów związanych z Wojskiem Polskim II Rzeczypospolitej oraz z Polskimi Siłami Zbrojnymi na Zachodzie. Istotne znaczenie posiada także zróżnicowany zbiór związany z Wojskiem Polskim okresu PRL i III RP.

Zbiory liczące ogółem 34 704 muzealia są zgrupowane z trzech działach:

– Dział Broni. Broń biała i palna: 1 043 muzealia o symbolach inwentarzowych MNP WO oraz MNP WB

Kolekcja broni palnej i stosowanego do niej oporządzenia (MNP WO, 585 pozycji) to broń z okresu ostatniego tysiąclecia, przede wszystkim z XIX i XX w. – lontowa, skałkowa, kapiszonowa, odtylcowa i współczesna, a także pasy, ładownice, futerały, przyborniki itp., przede wszystkim obcego pochodzenia.

Kolekcja broni białej i związanego z nią oporządzenia, wyrobu obcego i polskiego (MNP WB, 458 pozycji) obejmuje miecze, szable, szpady i kordziki oraz broń drzewcową, a także uzbrojenie ochronne: zbroje, pancerze, tarcze, hełmy wojskowe itp. W jej skład wchodzi też pochwy, „ruki” do szabel czy „żabki” do bagnatów.

– Dział Mundurów i Znaków Wojskowych: 11 835 pozycji o symbolach inwentarzowych MNP WZ oraz MNP WM

Obejmuje znaki wojskowe, umundurowanie, oporządzenie i osprzęt wojskowy. Kolekcja znaków wojskowych odnoszących się do historii wojskowości, polskiej i obcej (MNP WZ, 8840 pozycji) posiada wysokie walory ekspozycyjne, dzięki czemu wiele obiektów znajduje się w stałej ekspozycji, głównie w części poświęconej Wojsku Polskiemu w dwudziestolecu międzywojennym. Zbiór obejmuje sztandary, proporce, płomienie do trąbek i fanfar, fartuchy do kotłów, proporczyki na lance, instrumenty muzyczne i sygnałowe. W skład kolekcji wchodzi także ordery, odznaczenia i różnego rodzaju odznaki (szkolne, pamiątkowe i in.) oraz potwierdzające ich nadanie dokumenty (dyplomy, legitymacje), etui, pudełka itd. Osobną grupę obiektów stanowią oznaki rozpoznawcze, oznaki dystynkcyjne, sznury naramienne i in.

Kolekcja umundurowania i oporządzenia polskiego i obcego (MNP WM, 2995 pozycji) obejmuje zestawy lub fragmenty umundurowania (galowego, polowego, tzw. specjalnego) i oporządzenia różnych rodzajów wojsk: lądowych, lotniczych, morskich. Z umundurowaniem związane są tzw. osobiste części ubioru wojskowego (bielizna, obuwie). Zbiór obejmuje także oporządzenie służbowe (rzędy końskie, ogłowia, sprzęt saperski, sprzęt łączności itp.) oraz osobiste (pasy, paski, szelki, troki i inne przedmioty codziennego użytku żołnierza).

– Dział Dokumentacji Historycznej: 20 084 pozycje o symbolach inwentarza MNP WA oraz MNP WH

Obejmuje dokumenty, fotografie i przedmioty o charakterze pamiątkowym, dzieła sztuki, m.in. z zakresu malarstwa, rzeźby i rysunku.

Dotycząca głównie wojskowości polskiej kolekcja dokumentów i fotografii (MNP WA, 11 666 pozycji) to różnego rodzaju dokumenty osobiste potwierdzające przebieg służby wojskowej, nadania orderów, odznaczeń i odznak oraz fotografie – zbiorowe i portretowe, a także

przedstawiające sprzęt czy też różnego rodzaju wydarzenia z udziałem wojskowych (uroczystości, ćwiczenia, działania wojenne). Największa część obiektów pochodzi z XX w. Kolekcja obiektów o charakterze pamiątkowym (MNP WH, 8418 pozycji) to różnego rodzaju relacje, pamiętniki, korespondencja i opisy odnoszące się do służby wojskowej i działań wojennych. Obejmuje także dużą ilość kart pocztowych, telegramów patriotycznych, druków okolicznościowych oraz plakaty, afisze, ulotki i ogłoszenia. W skład kolekcji wchodzi także chorągwie narodowe, biżuteria i hafty patriotyczne, dzieła malarskie i rzeźbiarskie, grafiki i rysunki o tematyce wojskowej, medale, plakiety, ryngrafy, żetony, pieczęcie, matryce, znaki tożsamości, kalendarze, figurki, pamiątki religijne, nagrody sportowe, karty zaopatrzenia. Do kolekcji należą także modele sprzętu wojskowego, głównie samolotów, okrętów i armat.

– Ponadto obiekty wspólne dla kolekcji Działu Broni, Działu Mundurów i Znaków Wojskowych oraz Działu Dokumentacji Historycznej (1742 pozycji) wpisane są do pierwszej księgi inwentarzowej „W” (z początkowego okresu działalności muzeum).

Strategia rozwoju kolekcji

Wielkopolskie Muzeum Wojskowe wypełnia kolekcjonerskie zadania, gromadząc możliwie największą liczbę wartościowych obiektów. Wypełnia też wolę darczyńców, którzy powierzając muzeum swe bezcenne pamiątki i zbiory, wierzyli i nadal wierzą, że w najlepszy sposób upamiętnią swych przodków – żołnierzy Wojska Polskiego, niejednokrotnie uczestników ważnych wydarzeń historycznych.

Rozwój kolekcji winien iść przede wszystkim w kierunku powiększenia zasobu różnego rodzaju broni, począwszy od średniowiecza i okresu staropolskiego. Konieczne jest wzbogacenie kolekcji o broń palną (armaty, hakownice, muszkiety, arkebuzy, pistolety z zamkami lontowymi i skałkowymi), białą ręczną (miecze, szable, pałasze, kordy, szpady, tasaki, sztylety) oraz drzewcową (maczugi, cepy bojowe, morgensterny, wekiery, halabardy, szpontonny, kopie, piki). Pożądane jest pozyskiwanie uzbrojenia ochronnego (zbroi, pancerzy, pawęży, tarcz itp.) oraz różnego rodzaju oporządzenia wojskowego (prochownic, ładunków prochowych, rzędów końskich, pasów, troków itd.). Dotyczy to szczególnie obiektów z terenu Wielkopolski, Pomorza i Śląska.

Priorytetem kolekcjonerskim pozostają muzealia związane z udziałem Wielkopolan w konfederacji barskiej, insurekcji kościuszkowskiej, powstaniach wielkopolskich – w 1806 i 1809 w okresie wojen napoleońskich, w 1848 podczas Wiosny Ludów, a przede wszystkim w latach 1918–1919, ze szczególnym uwzględnieniem udziału powstałych wówczas Wojsk Wielkopolskich w walkach o wschodnie granice odradzającej się Rzeczypospolitej Polskiej. W kręgu kolekcjonerskich zainteresowań pozostaje broń palna (działa, karabiny, pistolety, rewolwery), broń biała (szable, pałasze, rapiery, szpady, sztylety, kordziki), umundurowanie i oporządzenie wojskowe oraz różnego rodzaju znaki: chorągwie, sztandary, proporce, płomienie, wizerunki Orła Białego i Pogoni Litewskiej, a także dzieła malarstwa historycznego (przede wszystkim malarstwo batalistyczne i portret wojskowy) oraz przedmioty o charakterze pamiątkowym (w tym biżuteria patriotyczna), dokumenty i fotografie.

Konieczne jest dokumentowanie w kolekcji udziału Wielkopolan w dwóch najważniejszych zrywach niepodległościowych (powstaniu listopadowym i styczniowym), w wojnie polsko-bolszewickiej, powstaniach śląskich (1919–1921) i obejmowaniu Pomorza Gdańskiego. Priorytetem jest uzupełnianie posiadanych zbiorów o nowe egzemplarze broni palnej i białej oraz umundurowania i oporządzenia wojskowego z XIX i początków XX w. Niedostatek tych ostatnich może uzupełnić pozyskiwanie kolejnych portretów wojskowych.

Niezbędne jest także powiększanie najliczniejszej jak dotąd kolekcji, związanej z odrodzonym Wojskiem Polskim, jego działalnością w okresie międzywojennym, walkami w kampanii

wrześniowej i na frontach II wojny światowej (Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, Polskie Siły Zbrojne w ZSRR). Dotyczy to uzbrojenia, umundurowania i oporządzenia, znaków wojskowych (orderów i odznaczeń, odznak, oznak, orłów itd.), a przede wszystkim archiwaliów i ikonografii. Priorytetem w tych działaniach jest gromadzenie obiektów dotyczących oddziałów z terenu Wielkopolski lub tworzonych przez Wielkopolan na obczyźnie. Istotnym zadaniem jest także uzupełnianie kolekcji dotyczącej Wojska Polskiego po II wojnie światowej, przede wszystkim o obiekty związane z jednostkami i instytucjami z terenu Wielkopolski, Pomorza i Ziemi Lubuskiej.

Wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich związane jest z rozwojem różnych rodzajów Wojska Polskiego, w tym niedawno zorganizowanych Wojsk Specjalnych i Wojsk Obrony Terytorialnej, udziałem WP w działaniach zbrojnych, misjach stabilizacyjnych i walce z klęskami żywiołowymi (w tym pandemią). Uniwersalny charakter Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego wymaga kontynuacji dotychczasowych działań, ale i ich rozszerzenia, w celu pozyskania nowych egzemplarzy broni palnej i białej, umundurowania i oporządzenia związanego z wojskowością obcą.

Muzeum Instrumentów Muzycznych

Historia i charakterystyka zbiorów

Muzeum Instrumentów Muzycznych gromadzi instrumenty muzyczne oraz muzykalia. Zostało utworzone w listopadzie 1945 r. jako oddział MW. Podstawą kolekcji stał się ocalały po wojnie zbiór 74 instrumentów z prywatnej kolekcji Zdzisława Szulca, pierwszego kustosa muzeum. Do końca lat 50. kolekcję wzbogacały przede wszystkim darowizny oraz przekazy. W kolejnych latach, do roku 1990, zakupy trzykrotnie przeważały nad darami i przekazami, a w dekadzie następczej doszło do zrównoważenia obydwu sposobów poszerzania kolekcji. Lata 2001–2020 były pod względem liczby pozyskanych obiektów czasem najmniej owocnym, jednak zakupiono w tym okresie 3 cenne instrumenty: altówkę Jana Dankwarta z XVII w. (powstałą w pracowni jednego z najwybitniejszych polskich budowniczych instrumentów lutniczych, nadwornego lutnika Jana Kazimierza i Władysława IV), klawesyn dwumanualowy Burkata Shudiego z 1765 r. (wykonany na zamówienie Fryderyka II w najlepszej pracowni angielskiej XVIII w.; grał na nim Wolfgang Amadeusz Mozart oraz Carl Philipp Emanuel Bach) oraz skrzypce François Ganda z 1846 r. (wykonane przez wybitnego lutnika francuskiego; należały do Henryka Wieniawskiego).

Kolekcjonerskim priorytetem było gromadzenie instrumentów lutniczych z XVII i XVIII w., przede wszystkim instrumentów polskich lutników. Pozostałe typy instrumentów kolekcjonowano raczej na zasadzie dostępności niż przemyślanej strategii, choć w rozwoju kolekcji instrumentów tradycyjnych widać tendencję do kolekcjonowania obiektów polskich i pochodzących z krajów tzw. bloku wschodniego.

Na zbiory Muzeum Instrumentów Muzycznych, liczące 3083 muzealia, składają się dwie kolekcje.

Kolekcja instrumentów muzycznych: 2214 muzealiów o symbolu inwentarzowa MNP I

W jej skład wchodzi 946 instrumentów profesjonalnych (instrumenty klawiszowe, strunowe, dęte, perkusyjne oraz elektrofony), 1176 instrumentów tradycyjnych kultur świata (europejskie, pozaeuropejskie oraz mechaniczne) oraz 92 akcesoria muzyczne.

Kolekcja muzykaliów i akcesoriów muzycznych: 869 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Im

Składają się na nią rękopisy muzyczne, pamiętki po muzykach lub istotnych wydarzeniach muzycznych (listy, plakaty, batuty), płyty gramofonowe oraz akcesoria muzyczne (ustniki do instrumentów dętych, kamertony, smyczki, futerały).

Strategia rozwoju kolekcji

Pozyskiwać należy obiekty o wysokiej wartości artystycznej lub wpisujące się w szczegółowy plan rozwoju poszczególnych fragmentów kolekcji. Nadrzędną zasadą powinno być kontynuowanie dotychczasowych założeń, wśród których najważniejsze to:

- kolekcjonowanie obiektów, które dokumentują istotne przemiany w budownictwie danego typu instrumentu;
- pozyskiwanie muzealiów, które posiadają ponadprzeciętne walory artystyczne oraz są wykonane przez wybitnych twórców;
- rozwijanie już istniejącego podzbioru (np. instrumentarium opery pekińskiej);
- uzupełnianie zbiorów o obiekty istotne z punktów widzenia historii muzyki lub tradycji muzycznych kultur świata.

Uzupełnienia zbiorów

W kolekcji posiadamy reprezentatywne instrumenty z Chin, Japonii, Korei i Wietnamu, jednak istniejące w zbiorze luki wymagają poszukiwania pojedynczych egzemplarzy niektórych typów instrumentów, tak by skompletować kolekcję odzwierciedlającą pełne spektrum muzyki tych krajów. Poszukiwany jest też indonezyjski gamelan – bardzo bogate instrumentarium, zupełnie niereprezentowane w zbiorach MIM.

Poszerzenie i rozwijanie istniejącej kolekcji

Konieczne jest poszerzenie zasobu instrumentów klawiszowych o instrumenty twórców polskich, niereprezentowane w kolekcji pod względem typu lub budowniczego.

Rozbudowa zbioru instrumentów smyczkowych powinna dotyczyć kolekcji instrumentów szkoły polskiej oraz zbioru altówek sprzed 1900 r., a także obejmować wysokiej klasy instrumenty lutnicze szkoły włoskiej, niemieckiej i francuskiej z XVII–XIX w.

Do kolekcji instrumentów szarpanych poszukiwane będą wszelkie formy lutniowe powstałe przed rokiem 1800.

Zbiór instrumentów dętych drewnianych powinien być poszerzony o instrumenty powstałe przed rokiem 1800 (szczególnie z Drezna, Norymbergi, Lipska) lub posiadające innowacyjne i niespotykane rozwiązania techniczne z XIX w. Ponadto szczególną uwagę należy zwrócić na zwiększenie liczby i typów saksofonów (tylko jeden w kolekcji) oraz wczesnych modeli klarnetów (sprzed 1750 r.). Zbiór instrumentów dętych blaszanych należy poszerzyć głównie o instrumenty powstałe przed rokiem 1800, z wybitnych pracowni działających w Norymberdze, Lipsku, Wenecji, Londynie. Ponadto szczególny nacisk należy położyć na XIX-wieczne egzemplarze instrumentów wentylowych, posiadające mechanizmy typu Stölzel Valve, Vienna Valve, Berliner Pumpen, Allen Valve lub inne niestandardowe rozwiązania, oraz na wszelkie instrumenty naturalne.

Wytyczenie nowych obszarów kolekcjonerskich

Zapoczątkowany w latach 60. XX w. rozwój nurtu wykonawstwa muzyki dawnej otworzył nową perspektywę w budownictwie instrumentów muzycznych. Muzycy i budowniczości sięgnęli po zasoby muzealne, dawne traktaty muzyczne, podręczniki rzemiosła artystycznego oraz publikacje dotyczące instrumentów muzycznych. Rezultatem tych działań jest nowa, prężna dziedzina rekonstrukcji oraz kopii dawnych instrumentów muzycznych. Z uwagi na współczesne standardy wykonawcze oraz estetykę kopiowane według dawnych wzorców instrumenty były niejednokrotnie modyfikowane, by w pełniejszy sposób odzwierciedlać wymagania stawiane dzisiejszym wykonawcom. W ten sposób powstały instrumenty oparte

na dawnych wzorcach, będące jednak wytworem współczesnej praktyki muzycznej. Można więc traktować rekonstrukcje instrumentów dawnych jako jeden z najnowszych nurtów budownictwa instrumentów muzycznych. Jego dokumentowanie i kolekcjonowanie jest w pełni uzasadnione, a równocześnie posiada ogromny potencjał edukacyjny. Dzięki obszernej darowiźnie Rainera Webera z 2014 r. Muzeum Instrumentów Muzycznych posiada doskonały punkt wyjściowy dla rozwoju nowego obszaru kolekcjonerskiego związanego z nurtem muzyki dawnej. W najbliższej przyszłości możliwe jest także pozyskanie zbioru pierwszego polskiego budowniczego instrumentów dawnych, Kazimierza Piwkowskiego. Zaletą rozwijania tej gałęzi kolekcjonerskiej jest pozyskanie replik – także obiektów z epok średniowiecza i renesansu, prawie niemożliwych obecnie do uzyskania inną drogą. Ponadto kopie i repliki stanowią bogaty materiał edukacyjny i demonstracyjny. Budowa tego typu kolekcji umożliwiłaby publiczności bezpośredni kontakt z instrumentem. Inne muzea na świecie również zaczynają włączać do swoich kolekcji podobne zbiory, np. po śmierci Franka Tomesa, wybitnego XX-wiecznego budowniczego kopii historycznych instrumentów dętych blaszanych, muzeum w Edynburgu przejęło jego kolekcję instrumentów historycznych oraz kopii.

Muzeum Pałac w Rogalinie

Rezydencja Raczyńskich w Rogalinie do 1939 r. była cennym rezerwuarem pamiątek historycznych i obiektów artystycznych, na który składały się pałacowe zbiory, Galeria Edwarda Aleksandra Raczyńskiego, rokokowy ogród z rzeźbami i park krajobrazowy z unikalnymi dębami. W przededniu II wojny światowej Roger i Edward Bernard Raczyńscy zabezpieczyli najcenniejsze zbiory, wywożąc dzieła dawnych mistrzów do Londynu, a archiwum rogalińskie do warszawskiego pałacu Edwarda. Równocześnie Galerię Rogalińską oraz zbiory zbrojowni zdeponowali w MNW, a wybrane obiekty rzemiosła artystycznego polecieli ukryć w pałacu i w Poznaniu. Podczas II wojny światowej pałac, przekształcony na siedzibę szkoły Hitlerjugend, pozbawiony więc był najcenniejszego wyposażenia.

W 1948 r. rodowa siedziba stała się oddziałem MNP. W kolejnym roku udostępniono tu ekspozycję edukacyjno-propagandową, składającą się z wypożyczonych dokumentów oraz muzealiów ze wszystkich kolekcji muzeum, w tym odtwarzanego działu etnograficznego. Wśród nich znalazły się też nieliczne i przypadkowe obiekty z dawnego wyposażenia rezydencji, które szczęśliwie przetrwały wojnę na miejscu.

Po 1956 r., wraz z utworzeniem oddziałów etnograficznego i wojskowego w Poznaniu, z Rogalina wycofano zbiory broni oraz zbiory etnograficzne, po czym nastąpiło predefiniowanie ekspozycji wg. koncepcji dyrektora MNP Zdzisława Kępińskiego. Sale pałacowe stały się tłem dla prezentacji nowożytnego rzemiosła artystycznego, a przypałacowa galeria miejscem pokazu wybranych obrazów z kolekcji Edwarda A. Raczyńskiego, Atanazego Raczyńskiego, zbiorów TPN i zbiorów własnych MNP. Z upływem lat zwiększanie możliwości ekspozycyjnych w Poznaniu powodowało wycofywanie z Rogalina najcenniejszych obiektów, co zakłócało koncepcję Kępińskiego i obniżało jakość ekspozycji.

Systematyczne badania przedwojennego wyglądu pałacu i poszukiwania jego dawnego wyposażenia, prowadzone przez Mateusza Pawlaczyka od lat 70. XX w., zaowocowały odkryciem pierwotnej kaplicy pałacowej, a także odnalezieniem w MNK zespołu projektów Zygmunta Hendla, dotyczących modernizacji rezydencji z przełomu XIX i XX w. Także w innych zbiorach MNP Pawlaczyk odnalazł wiele muzealiów pochodzących z Rogalina, które częściowo wykorzystał do zmian w urządzeniu pałacu. Działania te zostały przerwane generalnym remontem założenia, podjętym w 1974 r. W 1987 r. staraniem Mariusza Kondzieli w powozowni powstała ekspozycja 12 pojazdów konnych z kolekcji Michała Bogajewicza z Pniew (inw. Dep. MNP), uzupełniona o 17 obiektów z inwentarza MNP Rd i założonego

w tym czasie inwentarza własnego oddziału – MNP Rog. Pomimo wieloletnich starań nie udało się ustalić prawowitego właściciela kolekcji Bogajewicza; wymaga to dalszych poszukiwań w celu odnowienia umowy depozytowej.

Zmiany polityczne 1989 r. i powołanie przez Edwarda Raczyńskiego – ostatniego prawowitego właściciela rezydencji – Fundacji im. Raczyńskich przy MNP otworzyły drogę do przywrócenia siedzibie przedwojennego charakteru. W 1998 r. z inicjatywy Joanny Nowak i Ewy Leszczyńskiej przy poparciu dyrektora MNP Konstantego Kalinowskiego większość obrazów z kolekcji Edwarda A. Raczyńskiego została wyeksponowana w pałacowej galerii, w układzie zbliżonym do przedwojennego (bez obiektów zaginionych i 30 najcenniejszych obrazów polskich eksponowanych w Galerii Malarstwa Polskiego w Poznaniu). Utworzenie fundacji pozwoliło także uregulować sytuację prawną dawnego wyposażenia, które w większości przepisano do inwentarza MNP FR, z podległością merytoryczną pozostającą przy dotychczasowych działach.

Po tym, jak w 1997 r. do fundacji przystąpiła też kurlandzka linia rodu, do inwentarza FR wpisano również obiekty należące do niej, z których galeria portretów z Gaju Małego i pozostałe zbiory kurlandzko-obrzyckie są obecnie prezentowane w skrzydłach pałacu, a Galeria Atanazego stanowi trzon ekspozycji malarstwa europejskiego w Gmachu Głównym MNP.

W 1999 r. w prawym skrzydle pałacu zrekonstruowany został gabinet londyński Edwarda Raczyńskiego. Znajdujące się w nim przedmioty z jego londyńskiego mieszkania zostały wpisane do księgi wpływów MNP FR/KW (w gestii sekretarza fundacji), z której z czasem najcenniejsze pod względem artystycznym przepisano do inwentarza MNP FR. Podległość merytoryczna tych obiektów nie jest dookreślona, co powoduje, że faktyczną opiekę nad nimi sprawuje kierownik oddziału, przy czym obiekty MNP FR/KW nie są objęte obowiązkiem okresowych kontroli. To samo dotyczy księgozbioru, fotografii i innych obiektów ze zbiorów londyńskich, a także archiwum i fototeki fundacji, przechowywanych w Rogalinie.

Kontynuowane od lat 90. XX w. badania przedwojennego wyglądu pałacu i poszukiwania jego dawnego wyposażenia pozwoliły na identyfikację w zbiorach MNP kolejnych jego elementów. Część z nich wzbogaciła zbiory własne oddziału, ujawniane w księdze inwentarzowej MNP Rog, do której wpisane zostały obiekty zastane, dary, zakupy i jeden przekaz z ówczesnego Muzeum Historii Miasta Poznania.

Struktura zbiorów

Zbiory Fundacji im. Raczyńskich: 888 muzealiów o symbolu inwentarza MNP FR pozostające pod merytoryczną opieką odpowiednich Galerii / Gabinetów (zostały one już ujęte w stosownych wykazach).

Zbiory własne muzeum: 383 muzealiów o symbolu inwentarza MNP Rog

Zbiory własne to bardzo niejednorodna kolekcja, zawierająca zarówno przedmioty o wysokiej wartości artystycznej i historycznej, jak i pochodzące z darów przedmioty codziennego użytku, nierzadko o niskiej wartości, które jednak doskonale uzupełniają ekspozycję, pozwalając wytworzyć klimat przedwojennego domu.

Do najcenniejszych obiektów należą obiekty podarowane, zastane lub odnalezione w rezydencji po wojnie. Drugą grupę stanowią zakupy i przekazy, z których najcenniejsze to 4 pojazdy konne dopełniające ekspozycję powozowni, a także kilka obiektów rzemiosła artystycznego. Poza zespołem zdjęć dokumentujących powstawanie biblioteki hendlowskiej nie są one związane z rezydencją Raczyńskich. Trzecią, najliczniejszą grupą są obiekty z darów. Wśród nich przeważają książki, fotografie Rogalina oraz zdjęcia dokumentujące

różne wydarzenia związane z rodziną Raczyńskich, gipsowe modele tablic pamiątkowych poświęconych Raczyńskim, rzemiosło artystyczne oraz przedmioty codziennego użytku.

Obiekty z pierwszej grupy i pojedyncze z trzeciej kwalifikują się do przepisania do inwentarza MNP FR. Tam również powinny trafić te elementy pochodzące z rezydencji, które nie są ujęte w inwentarzu MNP Rog, a tylko w oddziałowych spisach – duży zbiór książek, dokumentów, obiektów archeologicznych i lapidarialnych.

Większość obiektów o symbolu inwentarza MNP Rog znajduje się na ekspozycjach, dopełniając obecną aranżację pałacu, której trzon tworzą fundacyjne obrazy, grafiki i rzeźby. Dodatkowym jej uzupełnieniem są zbiory rzemiosła i instrumentów z MNP, a także o depozyty córek i wnuczki Edwarda Bernarda Raczyńskiego.

Strategia rozwoju kolekcji

Uzupełnienie zbiorów

Należy dążyć do uzupełnienia ekspozycji pałacowej o muzealia pochodzące z przedwojennego wyposażenia Rogalina lub innych siedzib Raczyńskich. Konieczne jest odzyskanie zbiorów zbrojowni z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie oraz muzealiów znajdujących się w inwentarzach oddziałów MNP: WMW i MSU. Należy podjąć starania o odzyskanie obiektów z kościoła w Rogalinie i włączenie do zbiorów *Portretu Atanazego Raczyńskiego* Ludwika Fuhrmanna. Pozyskanie na drodze zakupów obiektów historyczno-artystycznych, w tym brakujących gobelinów i wyższej klasy mebli, pozwoli w miarę wiarygodnie uzupełnić ekspozycje. Dzięki darom oraz przekazom z Biblioteki MNP czy Ratusza – Muzeum Poznania przedwojenne książki (szczególnie z zakresu sztuki) i gazety będą mogły wypełnić obie biblioteki (znajdujący się obecnie w bibliotece hendrowskiej depozyt książek z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu to książki medyczne). Do wypełnienia ekspozycji należy również pozyskać przedwojenne przedmioty użytkowe (dary, zakupy, przekazy) oraz kopie obiektów z przedwojennego wyposażenia Rogalina.

Galeria rogalińska wymaga uzupełnienia o obrazy i grafiki nadal znajdujące się w MNW (w tym Dep. MNW – Jean Aman, *Pod wazą z eukaliptusami*, ok. 1905) oraz w Muzeum Literatury w Warszawie (karykatury Malczewskiego i Witkiewicza K. Sichulskiego).

Do powozowni należy starać się o pozyskanie dworskich pojazdów konnych i akcesoriów podróży wyższej klasy, w tym uprzęży.

Poszerzenie i rozwijanie istniejącej kolekcji

Pożądaną jest poszerzenie istniejącej kolekcji o obiekty związane z rodziną Raczyńskich lub do nich należące oraz o obiekty archeologiczne z terenu dawnego majątku rogalińskiego, a także o dokumentację archiwalną (źródłową, projektową i ikonograficzną) dotyczącą rezydencji, rodziny Raczyńskich oraz dawnych pracowników w aspekcie historycznym, artystycznym, kulturalnym, przyrodniczym i społecznym, a także innych członków rodziny Raczyńskich i ich siedzib.

Należy również starać się o pozyskanie dokumentacji archiwalnej (źródłowej i ikonograficznej) dotyczącej wsi Rogalin oraz jej dawnych mieszkańców, a także Muzeum Pałacu w Rogalinie – w aspekcie historycznym, artystycznym, kulturalnym, przyrodniczym i społecznym.

Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie

Historia i charakterystyka zbiorów

Po przejęciu pałacu i parku w Śmiełowie przez MNP w 1975 r., z inicjatywy dyrektora Kazimierza Malinowskiego rozpoczęto prace nad scenariuszem ekspozycji. Według jego pierwszej wersji Śmiełów miał pełnić rolę *galerie secondaire*, tzw. „drugiej” galerii malarstwa

MNP, a część pomieszczeń planowano wyposażyć w meble i rzemiosło artystyczne. Sugerowano, aby dla przypomnienia pobytu Mickiewicza w Śmiełowie i w Wielkopolsce (1831) przeznaczyć jedną salę na dokumenty i pamiątki związane z poetą. Na przyszłego kustosa powołano Andrzeja Kostołowskiego, który przeniósł się do Śmiełowa w marcu 1975 r.

W związku z poważnym zniszczeniem malowideł ściennych w salach pałacu, tylko niektóre freski postanowiono pozostawić i odpowiednio zakonserwować. W ten sposób dawny blask zyskały malowidła w salonie błękitnym i okrągłym, w pokoiku amorków oraz nad ołtarzem masońskim. Jednocześnie, w związku z powiększającą się ilością muzealiów o tematyce mickiewiczowskiej, postanowiono znacznie poszerzyć część ekspozycji poświęconej Mickiewiczowi. Już wówczas podjęto szeroką współpracę z badaczami życia i dzieła poety – Adamem Mauersbergerem, a potem Januszem Odrowąż-Pieniążkiem, dyrektorami Muzeum Literatury w Warszawie, oraz prof. Jarosławem Maciejewskim, filologiem i specjalistą w zakresie pobytu Mickiewicza w Wielkopolsce. Pozwoliło to m.in. na nawiązanie kontaktów z osobami posiadającymi pamiątki po wieszczu. Penetracje miejscowych kolekcji oraz owocne poszukiwanie dalszych mickiewiczianów w antykwariatach doprowadziły do decyzji o przeznaczeniu całego parteru na ekspozycję mickiewiczowską. Zaplanowany wówczas układ sal w dużej mierze aktualny jest do dzisiaj. Sale na piętrze wyposażono w meble, uwzględniając tradycje dworskie – wybrano wielkopolskie i śląskie przykłady stylu biedermeier. Wykorzystano również tradycyjne serwantki do eksponowania małych obiektów. Uzupełniające ekspozycję obrazy to przede wszystkim przykłady sztuki romantycznej, np. spektakularny *Pejzaż z okolic Albano* Friedricha Augusta Elsassera, oraz wcześniejsze malarstwo krajobrazowe, mające wpływ na wyobraźnię artystów XIX w. Poszukiwania w najbliższej okolicy pozwoliły pozyskać pewną liczbę obiektów bezpośrednio związanych ze Śmiełowem, w tym szczególnie cenny gwasz przedstawiający widok pałacu z ok. 1840 r. Dzięki zgromadzonym obiektom można było zbudować pierwszą ekspozycję i otworzyć Muzeum w Śmiełowie już 27 lipca 1975 r.

Wystawę współtworzyły wówczas i współtworzą do dziś muzealia z innych kolekcji MNP. Z Muzeum Literatury otrzymano w formie depozytu ważne obiekty bezpośrednio związane z osobą wieszca, np. jego zapalniczkę czy portmonetkę. Specjalne miejsce zyskał pierwszy w Śmiełowie rękopis Mickiewicza: jego wpis do pamiętnika Eugenii Morawskiej z Luboni. Wraz z muzealiami związanymi z poetą bardzo szybko zaczęto gromadzić zbiory biblioteczne – dzięki zakupom w antykwariatach i dużemu przekazowi książek XIX-wiecznych z Muzeum Literatury. Przy kompletowaniu druków skupiono się przede wszystkim na pierwodrukach mickiewiczowskich, różnych polskich i obcych wydaniach *Pana Tadeusza* (związanego do pewnego stopnia ze Śmiełowem) oraz na książkach o Mickiewicz.

Istotne dla rozwoju pałacu Śmiełowie były także relacje z rodziną Chełkowskich, właścicielami pałacu do 1939 r. Kontakt z tą liczną rodziną i wywodzącymi się z niej wybitnymi przedstawicielami życia naukowego i politycznego był istotny dla kumulowania w oddziale wiedzy o tradycjach siedziby ziemiańskiej oraz wzbogacił muzealne zbiory o ważne obiekty, spisane wspomnienia i liczne fotografie.

W kolekcji muzeum znajduje się 2213 muzealiów, podzielonych tematycznie na dwa zbiory.

Muzealia związane z Adamem Mickiewiczem

Od momentu otwarcia muzeum znacznie powiększyło zbiory poświęcone Mickiewiczowi. Kolekcję budowano zgodnie z tematyką ekspozycji, koncentrując się przede wszystkim na biografii wieszca (z położeniem mocniejszego akcentu na jego pobyt w Wielkim Księstwie Poznańskim), arcydziełach (*Pan Tadeusz* i *Dziady*), ilustracjach do jego utworów, pomnikach

wieszczka oraz zagadnieniach związanych z kultem poety. Przy budowaniu ekspozycji korzystano ze zbiorów wielu działów MNP, z pomocy Muzeum Literatury w Warszawie oraz ofiarności sponsorów, dzięki którym w kolekcji muzeum znalazły się bardzo cenne obiekty.

Bezpośrednio z Mickiewiczem związane są rękopisy poety (w tym list pisany w Łukowie do Stefana Garczyńskiego w 1831 r.) oraz liczne pamiątki osobiste (m.in. sztucce, dzbanuszek, talerz, portfel, zapalniczka, pudełko czeczotkowe, szachy i warcaby, portmonetka, szal i kałamarz żony oraz przyborek do pisania).

Znaczący fragment kolekcji muzealnej stanowią pierwodruki mickiewiczowskie oraz bardzo rzadkie wydania wszystkich utworów poety, m.in. *Poezyj* z 1829 (z autografem autora), 1832 i 1833 r., zeszytów *Pielgrzyma Polskiego* z 1833 r. oraz poznańskiego wydania *Kursów o literaturze słowiańskiej* z 1851 r. Poza licznymi polskimi wydaniem *Pana Tadeusza* (włącznie z pierwszą edycją z 1834 r.) zgromadzono również duży, stale uzupełniany zestaw obcojęzycznych edycji tego dzieła (m.in. przekłady na język chiński, hebrajski, koreański, wietnamski i esperanto).

Wśród materiałów ikonograficznych wiele odnosi się do samego poety, jego rodziny oraz przyjaciół. Uzupełnieniem jest duży zestaw grafik i starych druków, liczne medaliony, kilka rzeźb oraz znane popiersia poety z epoki: Davida d'Angers (1834) oraz Henryka Stattlera (1856).

Muzeum zgromadziło również duży zestaw malarskich, rzeźbiarskich, graficznych i rysunkowych interpretacji scen z utworów wieszczka (m.in. Michała Elwiro Andriollego, Walerego Eljasza-Radzikowskiego, Leona Kaplińskiego, Józefa Wilkonia, Stanisława Masłowskiego, Jana Marcina Szancera, Jana Młodożeńca, Stefana Mrożewskiego i Władysława Marcinkowskiego).

Specjalną grupą eksponatów są liczne pamiątki kultu wieszczka. Muzeum zdobyło obszerny materiał dokumentujący wielką popularność Mickiewicza, głównie w czasie zaborów, ze szczególnym podkreśleniem uroczystości mickiewiczowskich: w 1890 r. (przewiezienie zwłok poety na Wawel) i 1898 r. (100. rocznica urodzin wieszczka). Na uwagę zasługuje pamiątkowe *tableau* ze zdjęciem konduktu żałobnego, maska pośmiertna Mickiewicza, monumentalna kompozycja Tomasza Lisiewicza *Apoteoza wieszczka* (1894) oraz akwarela Juliusza Kossaka *Adam Mickiewicz na polowaniu w Turcji*.

Kolekcję dopełnia zestaw europejskiego malarstwa romantycznego z 1. połowy XIX w.

Muzealia związane z domem ziemiańskim

Poza mickiewiczianami muzeum w Śmiełowie gromadzi również obiekty nawiązujące do funkcji pałacu jako siedziby ziemiańskiej, eksponowane na piętrze. Większość mebli, obrazów, rzeźb i porcelany pochodzi z innych kolekcji MNP. Malarstwo wybrane zostało pod kątem nurtów zaczynających się w XVII w., a istotnych dla późniejszego romantyzmu. Meble prezentują przede wszystkim biedermeier, popularny w 1. połowie XIX w. w Wielkopolsce, oraz style historyczne. Dysponujemy również materiałami odnoszącymi się do Śmiełowa z lat 1886–1939.

Strategia rozwoju kolekcji

Priorytetem polityki kolekcjonerskiej są muzealia związane z tematyką ekspozycji, czyli właściwie wszystko, co dotyczy Mickiewicza, z położeniem mocnego akcentu na pamiątki XIX-wieczne. Należy zaznaczyć, że obok obiektów bardziej znaczących istotne dla kolekcji są również drobne pamiątki (druki ulotne, fotografie, bibeloty), które mówią o poecie i jego oddziaływaniu na kolejne pokolenia rodaków. Niestety obiekty związane z wieszczem pojawiają się na rynku antykwarycznym bardzo rzadko – od lat poszukujemy pierwszego, bardzo

rzadkiego wydania *Poezji* Mickiewicza z 1822 i 1823 r. (posiadamy tylko reprinty) oraz kilku brakujących obcojęzycznych edycji *Pana Tadeusza*.

Przedmiotem zainteresowania są również materiały dotyczące historii majątku śmiełowskiego. Cenne są każde, nawet najdrobniejsze ślady życia, jakie toczyło się w Śmiełowie do 1939 r.

Muzeum Zamek w Gołuchowie

Historia i charakterystyka zbiorów

Zamek w Gołuchowie przekazano Muzeum Narodowemu w Poznaniu w 1951 r., planując przywrócenie mu dawnej funkcji (jako oddziałowi poznańskiej placówki). Muzeum otwarte w roku 1962. Z inicjatywy ówczesnego dyrektora MNP prof. Zdzisława Kępińskiego zyskało jednak odmienny profil, nienawiązujący do przedwojennych tradycji gołuchowskiej ordynacji. Zmiany wprowadzone zostały po ukończeniu generalnego remontu, przeprowadzonego w latach 1973–1977. Myślą przewodnią powstałej wówczas ekspozycji była częściowa rekonstrukcja prywatnego muzeum, założonego przez Izabelę z Czartoryskich Działyńską w końcu XIX w. i działającego w kształcie przez nią zdefiniowanym do 1939 r.

Fundatorka muzeum, córka Adama Jerzego i Anny z Sapiehów, wnuczka Izabeli z Flemingów Czartoryskiej (twórczyni puławskiego muzeum) oraz siostra Witolda i Władysława (twórcy Muzeum XX Czartoryskich w Krakowie), gromadzenie dzieł sztuki rozpoczęła ok. 1850 r. w Paryżu. Małżeństwo z Janem hr. Działyńskim (1857) poszerzyło zainteresowania kolekcjonerki, a gromadzone zbiory, umieszczone w zamku gołuchowskim, przebudowanym w stylu francuskiego renesansu, zyskały wspaniałą oprawę. Możliwość uczestniczenia w największych aukcjach i wystawach paryskich 2. połowy XIX w. pozwoliła na zgromadzenie przez Izabelę Działyńską światowej klasy zabytków, posiadających swoje analogie w zbiorach Luwru, British Museum i paryskiego Museum Cluny, które stanowiły dla kolekcjonerki szczególną inspirację. Gromadzone starożytności, ryciny, emalie, włoska i francuska ceramika, francuskie tapiserie o tematyce dworskiej, malarstwo, a także wysokiej klasy meble renesansowe znalazły swoje miejsce zarówno w salach dostępnych dla publiczności, jak i pozostałych pomieszczeniach zamku oraz w budynku oficyny. Całość kreacji charakteryzowała się przemyślaną koncepcją – nawiązywała do miejsc znanych Izabeli, związanych z historią rodów monarszych i artystów doby renesansu, a klamrą spinającą poszczególne wnętrza i program architektoniczny gołuchowskiego zamku stały się snycerskie i kamieniarskie dekoracje pochodzące z XVI-wiecznych zamków francuskich. Zabytki znajdujące się w zbiorach gołuchowskich do 1939 r. stanowiły autorską kolekcję Izabeli Działyńskiej oraz jej męża Jana Działyńskiego, który zgromadził, a następnie przekazał żonie zbiór poloników oraz znakomitą kolekcję starożytności, wystawionych po jego śmierci w 1880 r. w salach dostępnych dla publiczności. Ustanowiona w 1893 r. ordynacja książąt Czartoryskich na Gołuchowie (kolejnymi ordynatami byli bratankowie Izabeli, księżęta Czartoryscy Witold Kazimierz i Adam Ludwik) kontynuowała muzealny program Izabeli. Podczas II wojny światowej kolekcja została rozproszona, a znakomita część wywodzących się z Gołuchowa zabytków znalazła się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie oraz Muzeum Książąt Czartoryskich, oddziału Muzeum Narodowego w Krakowie. Wiele innych znalazło się na liście strat wojennych. I choć fragmenty kolekcji wracały do kraju w latach 1946, 1956 i po 1991, również w ramach starań Fundacji Książąt Czartoryskich w Krakowie, to proces rewindykacyjny nie doprowadził do scalenia zbiorów w gołuchowskim zamku. Nie zostały również opracowane uregulowania prawne związane z zabytkami o proveniencji gołuchowskiej, które powróciły do zamku po zakończeniu II wojny światowej. Prawo własności MNP od końca 2016 r. dotyczy wyłącznie terenu dawnego majątku wraz z zabudowaniami.

Obecnie wystawa stała odtwarza, tam gdzie to jest możliwe, historyczną ekspozycję zamku – na podstawie dokumentacji fotograficznej Antoniego Pawlikowskiego z 1905 r. i opracowanego przez Nikodema Pajzderskiego *Przewodnika po Muzeum w Gołuchowie* z 1913 r. Na swoje dawne miejsca powróciły zabytki sztuki starożytnej (57 naczyń), rzeźba z początku XVI w. (4 figury, 1 relief), ceramika z początku XVI w. (1 waza apteczna), malarstwo polskie i europejskie (56 obrazów) i zaledwie kilka mebli. Ponadto zabytki reprezentujące sztukę starożytnego Egiptu i Rzymu (7 obiektów) wypożyczone zostały z Muzeum Narodowego w Krakowie, a jedna z 21 tapiserii wywiezionych z zamku podczas II wojny światowej wypożyczona została z Muzeum Narodowego w Warszawie. Planowane są wypożyczenia kolejnych 33 zabytków z zasobów magazynowych Muzeów Narodowych w Warszawie i Krakowie oraz Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

W księdze inwentarzowej gołuchowskiego oddziału **MNP Goł znajduje się 119 obiektów**. Znaczną ich część stanowią archiwalne fotografie związane z dawnym muzeum, korespondencja, a także pojedyncze zabytki, m.in. „skarb z Brzezia” (złota biżuteria z epoki brązu) i rzeźba lwa o florenckiej proveniencji (fragment dekoracji schodów dziedzińca zamkowego). Sukcesywnie wpisywane są także pozyskiwane w ostatnich latach pamiątki rodzinne i przedmioty pochodzące z wyposażenia przedwojennego muzeum: podstawy gablot muzealnych, stół, kolumny.

Strategia rozwoju kolekcji

Priorytetem polityki kolekcjonerskiej jest pozyskiwanie obiektów z dawnej kolekcji.

W związku z pracami zmierzającymi do przywrócenia dawnego charakteru wnętrza od wielu lat podejmowane są starania, by zdobyć informacje potwierdzające miejsce przechowywania muzealiów ocalałych z II wojny światowej. Znaczna część zabytków sztuki starożytnej, rzemiosło artystyczne, grafika i malarstwo znajduje się obecnie w zbiorach Muzeów Narodowych – w Warszawie (ok. 3204 obiektów), Poznaniu (ok. 4379 obiektów) oraz Krakowie, a także w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu.

W kręgu zainteresowań oddziału znajdują się także obiekty związane z szeroko rozumianą historią zamku. Pamiątki rodzinne, a także wszelkiego rodzaju archiwalia, wydawnictwa, fotografie odnoszące się do historii Gołuchowa, wywiady z osobami pamiętającymi czasy przedwojenne, spisywane na przestrzeni wielu lat przez pracowników oddziału, a także przedmioty będące świadectwem historii dawnego muzeum.

Kuratorzy galerii, gabinetów i oddziałów przygotowujący politykę kolekcjonerską dla podległych im zbiorów

- Patryk Frankowski – Muzeum Instrumentów Muzycznych
- dr Witold Garbaczewski – Gabinet Numizmatyczny
- Grażyna Hałasa – Gabinet Rycin i Rysunków
- Ewa Hornowska, dr Anna Borowiec, Zuzanna Wagner – Galeria Sztuki Współczesnej
- Wojciech Jenerałek – Galeria Sztuki Starożytnej
- Ewa Kostołowska, dr Emilian Prałat – Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie
- dr Ewa Leszczyńska – Muzeum Pałac w Rogalinie
- dr Patrycja Łobodzińska – Galeria Sztuki Średniowiecznej
- Jarosław Łuczak – Wielkopolskie Muzeum Wojskowe
- M. Piotr Michałowski, Martyna Łukasiewicz – Galeria Sztuki Europejskiej

- dr Magdalena Mrugalska-Banaszak, Justyna Żarczyńska – Ratusz – Muzeum Poznania
- dr Adriana Podmostko-Kłos – Galeria Sztuki Polskiej od XVI do XVIII w.
- Irena Przymus – Galeria Plakatu i Designu
- dr Agnieszka Skalska – Galeria Sztuki Polskiej od końca XVIII w. do 1945 r.
- Aneta Skibińska – Muzeum Etnograficzne
- Paulina Vogt-Wawrzyniak – Muzeum Zamek w Gołuchowie
- Magdalena Weber-Faulhaber, Renata Sobczak-Jaskulska – Muzeum Sztuk Użytkowych w Zamku Królewskim w Poznaniu

Koordynator analiz dotyczących magazynowania zbiorów:

- Agnieszka Kunicka-Goldfinger – Główny Konserwator

Część I i II niniejszego opracowania została opublikowana: M. Gołąb, *Polityka kolekcjonerska Muzeum Narodowego w Poznaniu*, w: *165 lat Muzeum*, Muzeum Narodowe w Poznaniu, Poznań 2022, s. 50–92.

---

¹ W wytycznych do polityki kolekcjonerskiej rekomendowanych przez American Alliance of Museums (daw. American Association of Museums) uznaje się, iż aktywnemu powiększaniu zbiorów winna towarzyszyć nie tylko refleksja dotycząca kolekcji, ale i możliwość deakcesji, por. J.B. Gardner, E.E. Merritt, *The AAM Guide to the Collections Planning*, Washington, DC 2004, s. 12.